

Näkövammaisen palveluopas 2017

Näkövammaisen palveluopas 2017

Näkövammaisten liitto ry:n julkaiseman Airut-jäsenlehden liite

Toimittaneet

Toimeentulopoliittinen suunnittelija Vuokko Jantunen,
järjestöjohtaja Sari Kokko,
oikeuksienselvityksen asiantuntija Sinikka Mäntyjärvi ja
oikeuksienselvityksen lakimies Elli Björkberg.

Näkövammaisten liitto ry

PL 30, 00030 IIRIS
p. 09 396 041

Kansikuva:

Kuvatoimisto Rodeo Oy

Taittaja:

Susanna Öysti / Näkövammaisten liitto, Kirjapaino

ISSN 1238-1977

Palveluopas - apu itsenäiseen palvelujen hakemiseen

Oppaan käyttäjälle

Tähän oppaaseen on koottu perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja etuuksista. Näkövammaisten liitosta on saatavilla maksutonta apua niiden hakemiseen. Oikeuksienvälvönnon asiantuntijat (entiset aluesihteerit) neuvovat kaikkia näkövammaisia sekä heidän omaisiaan palvelujen ja tukien hakemisessa. Heidän yhteystietonsa löytyvät palveluoppaan loppupuolelta. Oppaassa on myös keskussairaaloiden näkövammaisten kuntoutusohjaajien ja sosiaalityöntekijöiden yhteystiedot. Heiltä saa tietoa apuvälineistä, kuntoutuksesta ja muista palveluista.

Palveluoppaasta löytyvät tiedot alueellisista näkövammaisyhdistyksistä. Yhdistykset tarjoavat näkövammaisille mahdollisuuden paikalliseen toimintaan, kuten esimerkiksi vertaistukeen, tiedonsaantiin sekä harrastus- ja virkistystoimintaan.

Otamme mielellämme vastaan palautetta oppaasta, sari.kokko@nkl.fi, p. 09 3960 4574.

5.2.2017 Vuokko Jantunen, Sari Kokko, Sinikka Mäntyjärvi ja Elli Björkberg

Kuka on näkövammaisen?

Näkövammaiseksi määritellään henkilö, jonka paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on heikompi kuin 0,3. Henkilö luokitellaan sokeaksi, jos paremman silmän laseilla korjattu näöntarkkuus on alle 0,05 tai näkökenttä supistunut halkaisijaltaan alle 20 asteeseen tai jos toiminnallinen näkö on jostain muusta syystä vastaavalla tavalla heikentynyt. Virallisen määrittelyn näkövammaisuudesta tekee aina silmälääkäri. Määrittely perustuu Maailman terveysjärjestön WHO:n luokitukseen, jossa otetaan huomioon muun muassa näöntarkkuus ja näkökentän puutteet.

Näkövammaisen ihminen voi olla heikkonäköinen tai sokea. Näkövammaiseksi ei luokitella ihmistä, jonka näkökyky pystytään korjaamaan laseilla normaaliksi tai jos toisessa silmässä on normaali näkö.

Näkövammaisella on näkökyvyn alentumisesta huomattavaa haittaa jokapäiväisissä toiminnoissaan. Vamman aiheuttamaan haittaan vaikuttavat muun muassa vammautumisen ikä, vamman kesto, henkilön psyykinen sopeutumiskyky ja uusien asioiden omaksumiskyky. Myös vammautuneen elämäntapa, hänen tehtäviensä näkökyvylle asettamat vaatimukset sekä ympäristöolosuhteet vaikuttavat siihen, kuinka paljon vamma haittaa hänen elämäänsä.

Vammaisuuden määrittelemisen riippuu yhteiskunnan arvomaailmasta ja yhteisön jäsenilleen asettamista vaatimuksista. Näkövammaisuuden raja riippuu siitä, minkälaista näkökykyä yhteiskunta edellyttää jäseniltään. Esimerkiksi erilaisten visuaalisten opasteiden ja automaattien lisääminen lisää myös näkövammaisuutta, koska kaikki eivät pysty vastaanottamaan visuaalista tietoa ja automaattien käyttö on vaikeaa.

Näkövammaisia henkilöitä on Suomessa korkeintaan 60 000. Näkövammarekisteriin tulevien ilmoitusten ikäjakauman perusteella voidaan arvioida, että heistä ainakin 50 000 on ikääntyneitä, työikäisiä on alle 10 000 ja lapsia ja nuoria muutama tuhat henkilöä.

Ikääntyneiden henkilöiden näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä. Vain hyvin pieni osa ikääntyneistä ihmisistä näkövammautuu. Esimerkiksi silmänpohjan rappeuma (makula degeneraatio) on sairaus, johon ihminen voi sairastua nuorellakin iällä, samoin kaihia esiintyy kaikenikäisillä ihmisillä.

Näkövammarekisteri tarjoaa tietoa näkövammaisuudesta

Näkövammarekisteri on Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) alainen valtakunnallinen henkilörekisteri, jota Näkövammaisten liitto ylläpitää. Lain mukaan terveydenhuollon viranomaiset ovat velvollisia ilmoittamaan rekisteriin jokaisen pysyvästi näkövammaisen henkilön.

Kertyneiden tietojen avulla seurataan näkövammaisuuden esiintymistä maassamme. Tilastot ovat maksutta kaikkien käytettävissä. Lisätietoja www.nkl.fi/nvrek.

Vuoden 2017 uudistuksia

- Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan ratkaisukäytäntöä (luku 1.1)
- YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksia koskeva yleissopimus tuli Suomessa voimaan 10.6.2016 (luku 1.2)
- Muutoksia asuntojen korjausavustuksissa (luku 3.11)
- Autoveronpalautusta haetaan verohallinnolta (luku 10.5)
- Eläketurvaa (luku 8) ja työelämässä saatavaa tukea (luku 9) käsittelevät kohdat uudistettu
- VR on ottanut käyttöön maksuttoman palvelunumeron vammaisasiakkaille (luku 11.1)

Sisällys

I Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus	9
1.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella	9
1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista	10
1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta	11
2 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa	12
2.2 Viranomaisilla on velvollisuus neuvoa	12
2.3 Tulkitseminen ja kääntäminen	12
2.4 Sosiaalihuollon asiakkuus	12
2.4.1 Asiakkaan etu otettava huomioon.	12
2.4.2 Palvelutarpeen arviointi	13
2.4.3 Asiakassuunnitelmassa on huomioitava yksilölliset tarpeet	13
2.4.4 Sosiaaliamieheltä saa apua	14
2.5 Palvelun tai etuuden hakeminen	14
2.6 Päätös on annettava kirjallisesti	14
2.7 Terveydenhuollon asiakkuus	14
2.7.1 Potilaan oikeuksista	14
2.7.2 Potilasasiamies	14
2.7.3 Kiireettömään hoitoon pääsy ja valinnan mahdollisuus	15
2.8 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto	15
2.9 Kotikunta	16
3 Tukea asumiseen ja itsenäiseen suoriutumiseen	16
3.1 Vammaispalvelut edistävät yhdenvertaisuutta	16
3.2 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet	16
3.2.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu	16
3.2.2 Henkilökohtainen apu	17
3.2.3 Palveluasuminen	19
3.2.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet	19
3.2.5 Päivätoiminta	19
3.3 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut	20
3.3.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus	20
3.3.2 Välineet, koneet ja laitteet	20
3.3.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset	20
3.4 Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta	20
3.5 Kotona annettavat palvelut	21
3.5.1 Kunnallinen kotipalvelu	21
3.5.2 Kunnallinen kotisairaanhoido	21
3.5.3 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut	21
3.6 Liikkumisen tukea sosiaalihuoltolain perusteella	22
3.7 Sosiaalinen kuntoutus	22
3.8 Vanhuspalvelulailla turvataan laadukkaita palveluita	23

3.9 Tukea omaisen hoitoon	23
3.9.1 Omaishoidon tuki	23
3.9.2 Osittainen perhevapaa	23
3.10 Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta	23
3.11 Asuntojen korjausavustukset	24

4 Kuntoutusta näön heiketessä

4.1 Mitä on kuntoutus?	24
4.2 Miten kuntoutukseen haetaan?	25
4.3 Toimeentulo kuntoutuksen aikana	26
4.3.1 Kelan kuntoutusraha	26
4.3.2 Nuoren kuntoutusraha 16–19 -vuotiaalle	26
4.3.3 Työeläkelaitosten kuntoutusraha	27
4.3.4 Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta	27

5 Helpotusta arkeen

5.1 Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?	28
5.1.1 Näkemisen apuvälineet	28
5.1.2 Luetus-palvelu lehtien lukemiseen	28
5.1.3 Äänilehdet	29
5.1.4 Äänikirjat Celiasta	29
5.1.5 Pistekirjoitus	29
5.1.6 Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin	29
5.2 Mistä apua liikkumiseen?	29
5.2.1 Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä	30
5.2.2 Liikkumistaidon ohjaus	30
5.2.3 Navigaattorit ja mobiilisovellukset liikkumisen tukena	30
5.2.4 Opaskoira	30
5.3 Tietokoneet ja puhelimet	30
5.3.1 Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle	30
5.3.2 Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa	31
5.3.3 Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänät	31
5.3.4 Tietokoneen lisälaitteet	31
5.3.5 Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena	31
5.3.6 Ohjausta ja apua tieto- ja viestintäteknikkaan	32
5.3.7 118 -numeropalvelu	32
5.4 Vapaaehtoinen apu	32
5.5 Vertaistuki	32

6 Mistä apuvälineitä haetaan?

6.1 Miten apuvälineitä haetaan?	33
6.2 Apuvälineitä myöntävät tahot	33

7 Taloudelliset tuet	34
7.1 Vammaistuki lapselle	34
7.2 Vammaistuki aikuiselle	35
7.3 Hoitotuki eläkkeen saajalle	36
7.4 Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta	37
7.5 Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä	37
7.6 Erityishoitorahaa osallistumisesta lapsen sairaalahoitoon	38
7.7 Lääkekorvaukset	38
7.8 Terveystuon matkojen omavastuu	39
7.9 Terveystuon maksukatto	40
7.10 Verotus	40
7.10.1 Veronmaksukyyn alentumisvähennys	40
7.10.2 Invalidivähennys	40
7.10.3 Kotitalousvähennys	41
7.10.4 Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus	41
7.10.5 Opaskoira tulonhankkimisvähennyksenä	41
7.11 Yleinen asumistuki	42
7.12 Eläkkeensaajan asumistuki	42
7.13 Toimeentulotukea haetaan Kelasta	42
7.14 Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus	43

8 Eläketurva	43
8.1 Eläkkeistä lyhyesti	43
8.2 Kun tulet vanhuuseläkeikään	44
8.3 Kansaneläke Kelasta	44
8.4 Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan	44
8.5 Eläke sokeuden perusteella	44
8.6 Takuueläke	45
8.7 Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen lepäämään jättäminen	45

9 Heikentynyt näkö ja työ	46
9.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus	46
9.2 Jos mietit työkyvyttömyyseläkettä	47
9.3 Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke	47

10 Tukea auton käyttöön	48
10.1 Avustus auton hankintaan	48
10.2 Vammaisen pysäköintilupa	48
10.3 Autoveron palautusta haetaan Verohallinnolta	49
10.4 Autoveron huojennus	50
10.5 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta	50
10.6 Invalidialennus liikennevakuutuksen maksusta	51
10.7 Poikkeuslupa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta	51

I 1 Alennukset liikennevälineissä	52
I 1.1 Junamatkat	52
I 1.2 Kotimaan lennot	53
I 1.3 Linja-automatka	53
I 1.4 Paikallisliikenteen matkat	54
I 2 Jos tarvitset apua asemilla tai terminaaleissa	54
I 2.1 Rautatieasemat	54
I 2.2 Lentokentät	54
I 2.3 Laivaterminaalit ja -matkat	54
I 2.4 Linja-autoasemat	55
I 2.5 Jos avustamispalvelut eivät suju	55
I 3 Näkövammaiskortti	55
I 4 Jos et ole tyytyväinen saamaasi päätökseen	56
I 4.1 Viranomaisen voi itse muuttaa tekemäänsä päätöstä	56
I 4.2 Päätöksen tiedoksianto ja valitusosoitus	56
I 4.3 Kuinka kirjoitan valituksen	56
I 4.4 Valituksen käsittely	56
I 4.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen	57
I 4.6 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen	57
I 4.7 Asiakasmaksuista valittaminen	57
I 4.8 Valittaminen terveydenhuollossa ja potilasvahingot	57
I 4.9 Kelan päätöksestä valittaminen	58
I 4.10 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä	58
I 4.11 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen	59
I 5 Muistutus ja kantelu sosiaali- ja terveydenhuollossa	59
I 6 Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijat	60
I 7 Näkövammaisten liiton alueyhdistykset	61
I 8 Keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat ja sosiaalityöntekijät ...	62
Kelan valtakunnalliset palvelunumerot	66
Hyödyllisiä internet-linkkejä	67

I Yhdenvertaisuuslaki ja YK:n vammaissopimus

Yhdenvertaisuus on perusoikeus ja perusoikeudet kuuluvat kaikille. Oikeudenmukaisessa yhteiskunnassa henkilöön liittyvät tekijät, kuten vammaisuus, eivät saa vaikuttaa ihmisen mahdollisuuksiin päästä koulutukseen, saada työtä ja erilaisia palveluja. Suomen perustuslaissa yhdenvertaisuuden periaate viittaa sekä syrjinnän kieltoon että ihmisten yhdenvertaisuuteen lain edessä.

Syrjintää on se, että henkilöä kohdellaan vertailukelpoisessa tilanteessa huonommin kuin toisia henkilöitä / henkilöä nimenomaan henkilöön liittyvän ominaisuuden - kuten vammaisuuden - takia. Yhdenvertaisuuslaki, rikoslaki, tasa-arvolaki ja työläinsäädäntö tarkentavat syrjinnän kieltoa eri elämänalueilla.

I.1 Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän vammaisuuden perusteella

Nykyinen yhdenvertaisuuslaki tuli voimaan vuonna 2015. Sitä sovelletaan kaikkeen julkiseen ja yksityiseen toimintaan lukuun ottamatta yksityistä perhe-elämää ja uskonnonharjoittamista. Yhdenvertaisuuslaki kieltää syrjinnän muun muassa vammaisuuden perusteella, ja siinä asetetaan viranomaisille, työnantajille ja koulutuksenjärjestäjille velvollisuus ryhtyä tiettyihin yhdenvertaisuuden edistämistoimiin. Lain noudattamista valvovat yhdenvertaisuusvaltuutettu sekä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta.

Vammaisten henkilöiden kannalta on huomattavaa, että laki koskee työelämän ja koulutuksen lisäksi erilaisia palveluita. Laki velvoittaa viranomaisen, koulutuksen järjestäjän, työnantajan sekä tavaroiden tai palveluiden tarjoajan toteuttamaan kohtuulliset mukautukset vammaisten henkilöiden yhdenvertaisuuden toteuttamiseksi. Kohtuullisten mukautusten epäämistä voidaan yhdenvertaisuuslain 8 §

nojalla pitää syrjintänä. Yhdenvertaisuuslain 15 § mukaan työnantajan on pyynnöstä viipymättä annettava kirjallinen selvitys menettelynsä perusteista vammaiselle, joka katsoo kohtuullisten mukautusten epäämisen vuoksi tulleen syrjityksi työtä tai virkaa hakiessaan taikka työ- tai virkasuhteessa.

Kohtuulliset mukautukset ovat eri asia kuin varsinaiset esteettömyystoimenpiteet. Kohtuulliset mukautukset ovat konkreettisesti tilanteessa henkilöä varten tehtäviä toimenpiteitä. Mukautukset täydentävät esteettömyystoimenpiteitä.

Näkövammaisten liiton oikeuksienvälöntalokimies neuvoo syrjintäkysymyksissä. Mikäli koet tullesii syrjityksi, voit myös olla suoraan yhteydessä yhdenvertaisuusvaltuutetun toimistoon. Syrjintätapauksen voi myös viedä yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunnan tutkittavaksi. Lautakunta on viime vuosina antanut joitakin vammaisten syrjintään ja kohtuullisiin mukautuksiin liittyviä ratkaisuja liittyen muun muassa seuraaviin kysymyksiin:

- Ravintolassa ei ollut käytössä esteetöntä WC-tilaa, lautakunta katsoi, että ravintolan menettely oli syrjinyt esteetöntä WC:tä tarvitsevia vammaisia ihmisiä. Lautakunta kielsi yhtiötä jatkamasta tai uusimasta syrjintää. (Ei lainvoimainen)
- Pankki ei ollut myöntänyt näkövammaiselle asiakkaalleen verkkopankkitunnuksia hänen näkövammastaan johtuen eikä ollut ryhtynyt tarvittaviin kohtuullisiin mukautuksiin. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta piti hakijan pyytämiä mukautuksia kohtuullisina ja kielsi pankkia jatkamasta tai uusimasta hakijan tai muiden näkövammaisten ihmisten syrjintää pankkipalveluita tarjotessaan sekä määräsi pankin tekemään yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitettut asianmukaiset ja tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta näkövammaiset henkilöt voivat yhdenvertaisesti muiden kanssa saada pankkipalveluita pankissa mukaan lukien verkkopankkitun-

nuksien saaminen. (Ei lainvoimainen)

- Sähköpyörätuolin käyttäjä ei pystynyt osallistumaan yleisölle avoimeen yhteiskunnalliseen tilaisuuteen, joka järjestettiin ravintolan toisessa kerroksessa, jonne ei ollut pääsyä hissillä. Yhdenvertaisuuslautakunta katsoi, että kyse oli ollut poikkeuksellisesta hyväksyttävään syyhyn perustuneesta tilajärjestelystä, eikä tilaisuuden järjestäjän käytännöstä järjestää tilaisuutensa esteellisessä tilassa, jonne pyörätuolia käyttävillä vammaisilla ihmisillä ei olisi pääsyä. Lautakunta katsoi, että tilaisuuden järjestäjä oli esittänyt sellaista selvitystä, joka kumosi syrjintäolettan. Vastaja ei ollut siten menetellyt yhdenvertaisuuslain vastaisesti asiassa ja yhdenvertaisuuslautakunta hylkäsi hakemuksen. (Ei lainvoimainen)
- Näkövammaisen henkilö ei saanut asianmukaista apua kaupassa, koska henkilöstö ei aina suostunut auttamaan häntä ostosten keräämisessä. Kauppa kiisti syrjinnän. Kauppias toi esille, että myymälä on suunniteltu itsepalvelumyymäläksi ja henkilöstöresurssit on mitoitettu tämän mukaan. Kaupassa pyritään auttamaan asiakkaita, mutta erillistä avustaja- tai keräyspalvelua myymälässä ei ole. Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta katsoi, ettei kauppa, asiassa esitetty selvitys huomioon ottaen, ollut laiminlyönyt toiminnassaan yhdenvertaisuuslain 15 §:ssä tarkoitettujen kohtuullisten mukautusten tekemistä tai evännyt hakijalta kohtuullisia mukautuksia. (Ei lainvoimainen)

Työelämässä tapahtunut syrjintä kuuluu työsuojeluviranomaisten (Aluehallintovirastot) toimivaltaan. Lisätietoja työsuojelun nettisivuilta www.tyosuojelu.fi/tyosuhde/yhdenvertaisuus ja luvussa 9. Heikentynyt näkö ja työ.

1.2 YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista tuli Suomessa voimaan 10.6.2016, josta lähtien se on Suomessa suoraan sovellettavaa oikeutta. Vammaisyleissopimuksen tarkoituksena on sen I artiklan mukaisesti edistää, suojella ja taata kaikille vammaisille henkilöille täysimääräisesti ja yhdenvertaisesti kaikki ihmisoikeudet ja perusvapaudet, sekä edistää vammaisten henkilöiden synnynnäisen arvon kunnioittamista. Yleissopimuksen kantavina periaatteina ovat syrjintäkielto sekä esteettömyyden periaate. Sopimus painottaa vammaisen ihmisen itsemääräämisoikeuden merkitystä. Sopimuksessa korostetaan vammaisten osallistamista heitä koskevaan päätöksentekoon sekä velvoitetaan valtio lisäämään vammaistietoutta.

Sopimus sisältää myös uusia, ihmis- ja perusoikeussopimuksissa ennen kirjaamattomia oikeuksia, kuten velvollisuuden ryhtyä kohtuullisiin mukautuksiin (5 artikla), laajan oikeuden esteettömyyteen (9 artikla) ja oikeuden henkilökohtaiseen liikkumiseen (20 art).

Yleissopimuksen valinnainen pöytäkirja luo lisäksi uuden oikeusturvakeinon eli yksilövalitusoikeuden YK:n vammaisoikeuskomiteaan. Yksilövalitusoikeuden rajoituksena on kuitenkin syytä ottaa huomioon, että ennen valituksen tekemistä kansallinen muutoksenhakutie tulee olla käytetty ja valituksen perusteena olevien tapahtumien tulee olla tapahtunut voimaantulon (Suomen osalta 10.6.2016) jälkeen.

Vammaisoikeuskomitea on antanut muun muassa seuraavia ratkaisuja lähivuosina:

- H.M. vastaan Ruotsi (asia nro 3/2011; 21.5.2012): vaikeavammaisella naisella oli oikeus laajentaa kotiaan ja teettää uima-allas vesiterapian ja kuntoutuksen toteuttamiseksi poiketen maankäyttösuunnitelmasta (jonka johdosta alueelle

- ei saanut rakentaa ilman poikkeuslupaa). Poikkeusluvan hylkääminen loukkasi suhteellisuusperiaatetta ja sen seuraukset olivat vaikutukseltaan syrjiviä sekä vaikuttivat kielteisesti vammaisen henkilön terveydenhoitoon ja kuntoutukseen, joita hänen erityinen terveydentilansa vaati
- S.N. ja P.T. vastaan Unkari (asia nro 1/2010; 23.4.2013): Unkari ei ollut varmistanut pankkiautomaattien esteettömyyttä ja saavutettavuutta näkövammaisille (ei pistekirjoitusta eikä ääniavustusta), joten Unkari oli toiminut vastoin 9 esteettömyysartikklaa. Komitea suositteli sopimuspuolta laatimaan minimistandardit pankkipalvelujen esteettömyydestä ja saavutettavuudesta sekä varmistamaan lainsäädäntötoimin pankkipalvelujen asteittaisen toteutumisen vammaisille ja kaikkien uusien automaattien esteettömyyden
 - F. vastaan Itävalta (asia nro 21/2014; 14.9.2015): Raitiovaunuverkoston laajennuksen yhteydessä aiemmin audiovisuaalisesti annettu tieto muuttui uusilla rataosuuksilla vain visuaalisesti annetuksi tiedoksi; näkövammaisilla ei ollut mahdollisuutta tietoon pysäkeistä, liikenteen häiriöistä ja odotusajoista yhtäläisesti muiden kanssa. Esteettömyyteen velvoitettu taho ei voinut komitean mukaan perustella esteettömyyden laiminlyöntiä siitä aiheutuvalla rasitteella. Vaadittava järjestelmä olisi voitu asentaa kohtuullisin kustannuksin ja sen tarve esteettömyyden järjestämiseksi näkövammaisille oli ennalta tiedossa. Internetin tai älypuhelimien avulla saatava tieto ei riittänyt turvaamaan näkövammaisten yhtäläistä oikeutta tietoon.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevaan sopimukseen ja sen tuomiin oikeuksiin voi tutustua tarkemmin Invalidiliiton julkaisussa YK:n vammaissopimus käyttöön! -käsikirja (uudistettu painos 2016). Käsikirja löytyy sähköisenä osoitteesta www.invalidiliitto.fi/sites/default/files/2016-11/yk_toolkit_2016_low.pdf

1.3 Sähköisten palvelujen saavutettavuus osana yhdenvertaisuutta

Digitaalisen yhteiskunnan kehittyminen tarjoaa käyttäjille uusia tapoja hyödyntää tietoja ja palveluita. Kasvava osa yleisölle tarjottavista palveluista ja tiedoista on saatavilla ensisijaisesti internetin kautta. Tämä koskee erityisesti asiointia viranomaisten ja yritysten kanssa sekä medioiden kulutusta mutta myös osallistumista kansalaisyhteiskuntaan. Saavutettavuudella tarkoitetaan sähköisten palveluiden suunnittelussa, kehittämisessä, ylläpidossa ja päivittämisessä noudatettavia periaatteita ja tekniikoita, joilla varmistetaan, että palvelu olisi paremmin erityisesti vammaisten henkilöiden käytettävissä. Kansalaiset hyötyisivät palvelujen laajemmasta saavutettavuudesta verkkosivustojen ja mobiilisovellusten kautta ja saisivat palveluja ja tietoja, jotka helpottavat heidän arkeaan.

Vammaisten henkilöiden oikeuksia koskevan YK:n yleissopimuksen ratifioineet valtiot ovat sitoutuneet muun muassa parantamaan yleisölle tarjottavien palvelujen esteettömyyttä sekä edistämään muun muassa internetin saavutettavuutta vammaisille henkilöille. YK:n yleissopimuksessa myös määrätään, että tuotteet, ympäristöt, ohjelmat ja palvelut olisi suunniteltava sellaisiksi, että kaikki ihmiset voivat käyttää niitä mahdollisimman laajasti ilman mukautuksia tai erikoissuunnittelua. Tällainen kaikille sopiva suunnittelu ei saisi sulkea pois tiettyjen vammaisten henkilöiden ryhmien mahdollisesti tarvitsemia apuvälineitä.

Joulukuussa 2016 hyväksytty saavutettavuusdirektiivi tulee velvoittamaan EU:n jäsenvaltioita huolehtimaan julkisen sektorin verkkosivustojen ja mobiililaitteiden saavutettavuudesta. Direktiivin vaatimusten tulisi toteutua asteittain vuoteen 2021 mennessä. Euroopan komissio on antanut myös ehdotuksen eurooppalaiseksi esteettömyyssäädökseksi, jossa asetetaan yhteiset esteettömyysvaatimukset tietyille keskeisille tuotteille ja palveluille.

Esteettömyyssäädöksen soveltamisalasta ei ole toistaiseksi yksimielisyyttä. Lisäksi esteettömyyttä koskevista velvoitteista säädetään muun muassa rakentamista, liikennettä ja viestintää koskevassa lainsäädännössä.

2 Asiakkaana sosiaali- ja terveydenhuollossa

2.2 Viranomaisilla on velvollisuus neuvoa

(Hallintolaki, laki viranomaisten toiminnan julkisuudesta)

Viranomaisen on annettava asiakkaalle makсутonta neuvontaa oman toimialansa asioissa. Jos asia ei kuulu kyseisen viranomaisen toimialaan, asiakas tulee ohjata ottamaan yhteyttä oikeaan tahoon. Asiakkaita on kohdeltava tasapuolisesti, asianmukaisesti ja puolueettomasti. Viranomaisten kielenkäytön on oltava asiallista ja ymmärrettävää.

Asiakkailla on oikeus saada tietoa kaikista viranomaisen hallussa olevista heitä itseään koskevista asiakirjoista. Tieto asiakirjan sisällöstä on pääsääntöisesti annettava pyydetyllä tavalla esimerkiksi suullisesti tai antamalla asiakirja nähtäväksi tai kopioitavaksi.

Asiakkaan kohtelusta ja neuvontavelvollisuudesta säädetään hallintolaissa. Hallintolain säädökset koskevat asiointia kunnissa, valtiolla ja Kelassa sekä lakisääteisiä työeläke-, tapaturma- ja potilasvahinkovakuutusasioita hoitavia tahoja.

2.3 Tulkitseminen ja kääntäminen

(Hallintolaki, kotouttamislaki, ulkomaalaislaki)

Viranomaisilla on velvollisuus järjestää tulkitseminen tai kääntäminen, jos henkilö ei vammaisuuden tai sairauden vuoksi voi tul-

la ymmärretyksi tai ei osaa suomen tai ruotsin kieltä. Tämä velvollisuus koskee ainoastaan viranomaisen aloitteesta tapahtuvaa hallintoasiaa (esimerkiksi oikaisua, takaisinperintää, tarkistusta). Asiakkaan vireille panemissa asioissa ei viranomaisella tätä tulkitsemis- ja kääntämisvelvollisuutta ole. Viranomainen voi tosin muissakin tapauksissa huolehtia tulkitsemisesta ja kääntämisestä asian selvittämiseksi ja asianosaisen oikeuksien turvaamiseksi. Ulkomaalaislain mukaisissa hallinto- ja muutoksenhakuasioissa (esimerkiksi turvapaikkamenettelyssä) asianosaisella on oikeus käyttää tulkkia.

2.4 Sosiaalihuollon asiakkuus

2.4.1 Asiakkaan etu otettava huomioon

(Sosiaalihuoltolaki)

Sosiaalihuoltoa järjestettäessä asiakkaan etu on aina ensisijainen. Etua arvioitaessa on otettava huomioon muun muassa asiakkaan hyvinvointi, itsenäinen suoriutuminen sekä omatoimisuuden vahvistuminen. Asiakkaan etua arvioitaessa tulee kiinnittää huomiota siihen, kuinka eri palvelut vaikuttavat asiakkaan ja hänen perheensä kokonaistilanteeseen. Tuen tulee olla tarpeisiin nähden oikea-aikaista, oikeanlaista ja riittävää. Asiakkaan yksilölliset tarpeet on huomioitava ja kunnioitettava itsemääräämisoikeutta. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on kiinnitettävä huomiota erityistä tukea tarvitsevien asiakkaiden edun toteutumiseen.

Sosiaalihuoltolain mukaan palveluja on järjestettävä esimerkiksi seuraaviin tilanteisiin

- tueksi jokapäiväisestä elämisestä selviytymiseen
- asumiseen liittyvään tuen tarpeeseen
- taloudellisen tuen tarpeeseen
- syrjäytymisen estämiseksi ja osallisuuden edistämiseksi
- sairaudesta, vammasta tai ikääntymisestä aiheutuvaan tuen tarpeeseen.

2.4.2 Palvelutarpeen arviointi

(*Sosiaalihuoltolaki, vammaispalvelulaki, vanhuspalvelulaki*)

Palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Yleisimmin arvioidaan henkilön oikeutta koti-, asumis- ja laitoshoidon palveluihin, vammaispalveluihin sekä omaishoidon tukeen.

Palvelutarpeen arviointi sisältää

- yhteenvedon asiakkaan tilanteesta ja tuen tarpeista
- johtopäätökset asiakkuuden edellytyksistä
- asiakkaan näkemyksen palvelutarpeestaan
- arvion omatyöntekijän tarpeesta.

Sosiaalihuollon edustajien pitää selvittää kaikki mahdolliset vaihtoehdot asiakkaan tilanteen tukemiseksi. Erilaisten palveluvaihtoehtojen selvittäminen tapahtuu luontevasti palvelutarpeen arvioinnin yhteydessä. läkkäälle henkilölle kunnan on nimettävä vastuutyöntekijä, jos hän tarvitsee apua palvelujen toteuttamiseen ja yhteensovittamiseen liittyvissä asioissa. Palvelutarpeen arviointi on perusta asiakassuunnitelmalle.

2.4.3 Asiakassuunnitelmassa on huomioitava yksilölliset tarpeet

(*Sosiaalihuollon asiakaslaki, sosiaalihuoltolaki, vammaispalvelulaki, vanhuspalvelulaki*)

Asiakassuunnitelmalla täydennetään palvelutarpeen arviointia sekä tuetaan asiakkaan oma-toimista suoriutumista. Asiakassuunnitelma on laadittava aina, paitsi jos kyseessä on tilapäinen neuvonta tai jos se jostain muusta syystä on ilmeisen tarpeeton.

Asiakassuunnitelma tehdään yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaistensa tai edustajiensa kanssa asiakkaan itsemääräämisoikeutta kunnioittaen. Palveluja ja tukitoimia

järjestettäessä tulee painottaa yksilöllisten tarpeiden lisäksi asiakkaan etua, toiveita ja mielipiteitä. Ennen suunnitelman laatimista on asiakkaalle selvitettävä ymmärrettävällä tavalla hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä asiakkaan tukemiseksi käytettävissä olevat vaihtoehdot.

Asiakkaan on hyvä ennen suunnitelman laatimista hankkia tarpeelliset lääkärinlausunnot, selvitykset ja asiakirjat. Kannattaa myös miettiä, missä asiakassuunnitelma on parasta tehdä: asiakkaan kotona, sosiaalitoimessa tai jossakin muualla. Samoin on syytä arvioida se, miltä kaikilta eri tahoilta tarvitaan edustaja laatimaan suunnitelmaa (esimerkiksi vammaispalvelulta, kotipalvelulta, kotihoidolta, muulta terveydenhuollosta, kuntoutukselta, opetustoimelta, työhallinnolta) ja pyydettävä neuvottelun koollekutsujaa huolehtimaan asiasta.

Asiakassuunnitelmaan on kirjattava:

- asiakkaan ja ammattilaisen arvio tuen tarpeesta sekä tarvittavista palveluista ja toimenpiteistä
- omatyöntekijän arvio palveluista ja niiden kestosta
- tieto kuinka usein asiakas ja omatyöntekijä tapaavat
- asiakkaan ja työntekijän arvio asiakkaan vahvuuksista ja voimavaroista
- asiakkaan ja työntekijän yhdessä asettamat tavoitteet
- arvio asiakkuuden kestosta
- tiedot yhteistyötahoista
- tieto seurannasta ja arvioinnista.

Asiakassuunnitelma on tarvittaessa myös sovitettava yhteen muiden vastaavien suunnitelmien, kuten kuntoutussuunnitelman kanssa.

Asiakassuunnitelma ei ole päätös palveluiden tai tukitoimien järjestämisestä, vaan palveluita on haettava erikseen. Siksi suunnitelman laatimisen yhteydessä asiakasta on neuvottava ja opastettava, kuinka suunnitelmaan kirjattuja palveluita ja tukitoimia haetaan. Asiakkaalle on myös selvitettävä asiakassuunnitelmaan

sisältyvien palvelujen maksujen suuruus ja kuinka ne muodostuvat. Lähtökohtaisesti suunnitelmaan kirjatut palvelut ja tukitoimet tulee myöntää asiakkaalle. Hakemus voidaan hylätä vain erityisen perustelluista syistä.

2.4.4 Sosiaaliasiamieheltä saa apua (*Sosiaalihuollon asiakaslaki*)

Sosiaaliasiamies on puolueeton henkilö, joka toimii asiakkaiden edun turvaajana sekä tiedottaa asiakkaan oikeuksista. Jos asiakas on tyytymätön saamaansa palveluun tai kohteluun, hän voi pyytää sosiaaliasiamiestä toimimaan viranomaisen ja asiakkaan välisenä sovittelijana. Sosiaaliasiamieheltä saa apua myös asiakaslain mukaisen muistutuksen laatimisessa. Jokaisen kunnan on nimettävä sosiaaliasiamies, joka voi olla myös useamman kunnan yhteinen.

2.5 Palvelun tai etuuden hakeminen (*Hallintolaki*)

Hakemus on useimmiten laadittava kirjallisesti ja siinä tulee esittää perustelut omille vaatimuksille. Viranomaisen suostumuksella hakeminen voi tapahtua suullisestikin.

Hyvä hallintotapa edellyttää teknisen kirjaamisavun antamista hakemuksen täyttämiseksi. Viranomaisen on merkittävä hakijan esittämät tiedot, vaatimukset ja niiden perustelut hakemuslomakkeisiin. Asiakkaan pitää varmistaa, että asiat on kirjattu hakemukseen oikein.

2.6 Päätös on annettava kirjallisesti (*Hallintolaki*)

Viranomaisen on käsiteltävä hakemus ilman aiheetonta viivytystä. Asiakkaan pyynnöstä on annettava arvio käsittelyajasta ja myös vastattava tiedusteluihin käsittelyn etenemisestä. Kirjalliseen hakemukseen on aina

annettava kirjallinen päätös. Päätöksestä on käytävä ilmi, mihin hakija on oikeutettu tai miten asia on muuten ratkaistu sekä kerrottava sovelletut lainkohdat ja päätöksen perustana olevat tosiseikat. Päätös on toimeenpantava viimeistään kolmessa kuukaudessa asian vireille tulosta.

2.7 Terveydenhuollon asiakkuus

2.7.1 Potilaan oikeuksista (*Laki potilaan asemasta ja oikeuksista*)

Potilaalla on oikeus laadultaan hyvään terveyden- ja sairaanhoitoon. Potilasta on kohdeltava ihmisarvoa loukkaamatta sekä hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioittaen. Mahdollisuuksien mukaan hoidossa ja kohtelussa on otettava aina huomioon potilaan äidinkieli sekä hänen yksilölliset tarpeensa ja kulttuurinsa. Terveyden- ja sairaanhoitoa toteutettaessa on tarvittaessa laadittava tutkimusta, hoitoa, lääkinnällistä kuntoutusta koskeva tai muu vastaava suunnitelma.

Potilaan on saatava ymmärrettävä selvitys terveydentilastaan, hoidon merkityksestä, eri hoitovaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista sekä muista hänen hoitoonsa liittyvistä seikoista. Jos terveydenhuollon ammattihenkilö ei osaa potilaan käyttämää kieltä tai potilas ei aisti- tai puhevian vuoksi voi tulla ymmärrettäviksi, mahdollisuuksien mukaan on huolehdittava tulkitsemisesta.

2.7.2 Potilasasiamies (*Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, potilasvahinkolaki*)

Potilasasiamiehen tehtävänä on tiedottaa potilaan oikeuksista ja toimia näiden oikeuksien edistämiseksi. Potilasasiamies avustaa muistutuksen tekemisessä, jos potilas on tyytymätön saamaansa terveyden- tai sairaanhoitoon tai siihen liittyvään kohteluun. Jokaisessa terveydenhuollon yksikössä on

oltava nimetty potilasasiamies, joka voi olla eri toimintayksiköiden yhteinen.

2.7.3 Kiireettömään hoitoon pääsy ja valinnan mahdollisuus (Terveydenhuoltolaki)

Perusterveydenhuollossa kiireetöntä hoitoa koskevassa asiassa terveyskeskukseen on saatava arkipäivisin virka-aikana yhteys esimerkiksi puhelimitse. Hoidon tarpeen arviointi on tehtävä viimeistään kolmantena arkipäivänä yhteydenotosta. Hoitoon on päästävä viimeistään kolmen kuukauden kuluessa hoidon tarpeen toteutamisesta. Suun terveydenhuollossa enimmäisaika voidaan ylittää enintään kolmella kuukaudella, jos hoidon lykkääminen ei vaaranna potilaan terveydentilaa.

Erikoissairaanhoidossa hoidon tarpeen arvioinnin edellyttämät tutkimukset ja erikoislääkärin arviointi on tehtävä kolmessa kuukaudessa lähetteen saapumisesta. Arvion perusteella tarpeelliseksi todettuun hoitoon on päästävä viimeistään kuuden kuukauden kuluessa hoidon tarpeen arvioinnista.

Potilaalla on mahdollisuus valita terveysasema kaikista Suomen julkisista terveyskeskuksista. Vaihdoista on tehtävä vapaamuotoinen kirjallinen ilmoitus sekä uudelle että vanhalle terveysasemalle vähintään kolme viikkoa ennen ensimmäistä käyntiä. Valinta voi kohdistua samanaikaisesti vain yhteen terveysasemaan. Uuden valinnan voi tehdä aikaisintaan vuoden kuluttua edellisestä valinnasta. Jos henkilö asuu tai oleskelee säännönmukaisesti tai pitempiaikaisesti kotikuntansa ulkopuolella, hän voi käyttää hoitosuunnitelmansa mukaisen hoidon toteuttamiseen kyseisen kunnan terveyskeskusta tai kunnallisen erikoissairaanhoidon toimintayksikköä.

Koko maan kattava valintaoikeus koskee myös erikoissairaanhoidon yksiköitä. Valinta tehdään yhteisymmärryksessä lähetteen

tekevän lääkärin tai hammaslääkärin kanssa. Hoitoa voi hakea myös toisesta EU-maasta. Vain sellainen hoito korvataan, joka on kotimaassa korvattavaa. Korvaus on samansuuruinen kuin vastaavasta hoidosta olisi korvattu kotimaassa.

Matkakulujen osalta kannattaa huomioida, että Kela korvaa matkat vain lähimpään julkisen terveydenhuollon hoitopaikkaan, josta tarvitsemansa hoidon voisi tosiasiallisesti saada. Katso luku 7.8.

2.8 Edunvalvontavaltuutus ja hoitotahto

(Laki edunvalvontavaltuutuksesta, laki potilaan asemasta ja oikeuksista)

Edunvalvontavaltuutuksella voi etukäteen huolehtia siitä, että joku toinen hoitaa taloudellisia ja muita asioita, jos itse ei niitä enää pysty hoitamaan esimerkiksi sairauden vuoksi. Jokainen voi itse määrittää asiat, jotka valtuutus kattaa. Edunvalvontavaltuutus tehdään kirjallisesti. Kun valtakirja allekirjoitetaan, kahden esteettömän todistajan on oltava samanaikaisesti läsnä ja todistettava valtakirja allekirjoituksillaan. Kun henkilö ei enää pysty hoitamaan asioitaan esimerkiksi sairauden vuoksi, valtuutettu pyytää maistraattia vahvistamaan valtuutuksen. Maistraatti valvoo valtuutetun toimintaa erityisesti taloudellisissa asioissa.

Edunvalvontavaltuutuksen laatimiseen on suositeltavaa pyytää oikeudellista apua esimerkiksi oikeusaputoimistosta. Lisätietoja saa myös maistraatista. Lisätietoja ja esimerkki edunvalvontavaltakirjasta löytyy www.om.fi/Etusivu/Julkaisut/Esitteet/Edunvalvontavaltuutus.

Hoitotahdolla voi varmistaa, että annettava sairaanhoito on oman vakaumuksen mukaista tilanteissa, joissa potilaan tahtoa ei pystytä selvittämään kysymällä, esimerkiksi sairauskohtaus- tai onnettomuustilanteissa.

Hoitotahto tehdään yleensä kirjallisesti ja vahvistetaan omalla allekirjoituksella. Lisätietoja ja malli hoitotahdosta löytyy esimerkiksi www.muistiliitto.fi/fi/muistisairaudet/palvelut-etuudet-ja-oikeudet/hoitotahto/

2.9 Kotikunta

Pitkäaikaisessa eli yli vuoden kestävässä hoitosuhteessa kotikuntansa ulkopuolella asuvalla henkilöllä on kotikunnan valintaoikeus. Oikeus koskee henkilöä, joka on sijoitettu laitoshoidon, perhehoitoon tai asumaan asumispalvelujen avulla. Pitkäaikaisen laitoshoidon, asumispalvelujen tai perhehoidon tarpeessa oleva henkilö voi muuttaa toiseen kuntaan myös omasta aloitteestaan. Tällöin henkilölle tehdään palvelutarpeen arviointi uudessa kunnassa ennen muuttoa.

3 Tukea asumiseen ja itsenäiseen suoriutumiseen

(Vammaispalvelulaki ja -asetus, sosiaalihuoltolaki, kotikuntalaki)

3.1 Vammaispalvelut edistävät yhdenvertaisuutta

Kunnan vammaispalvelujen tarkoituksena on edistää vammaisten henkilöiden edellytyksiä elää ja toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä sekä ehkäistä ja poistaa vammaisuuden aiheuttamia haittoja ja esteitä.

Vammaispalvelut jaetaan kahteen ryhmään: kunnan erityisen järjestämisvelvollisuuden (subjektiivinen oikeus) sekä kunnan yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin.

Erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisia palveluja ovat:

- vaikeavammaisten kuljetuspalvelu
- henkilökohtainen apu
- palveluasuminen

- asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet
- päivätoiminta.

Yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisia palveluja ovat:

- kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus
- päivittäisistä toiminnoista suoriutumises- sa tarvittavat välineet, koneet ja laitteet
- ylimääräiset vaatetus- ja erityisravinto- kustannukset.

Erityisen järjestämisvelvollisuuden alaisiin palveluihin henkilöllä on subjektiivinen oikeus ja vaikeavammaisuus määrittää jokaisen palvelun kohdalla erikseen. Yleisen järjestämisvelvollisuuden alaisten palvelujen myöntäminen on sidoksissa kunnan määrärahoihin.

Vammaisuutta ja vaikeavammaisuutta tulee arvioida sekä lääketieteellisin että sosiaalisin perustein. Huomioon on otettava esimerkiksi sekä vamman aiheuttamat toiminnalliset rajoitukset, vamman pysyvyys, asuin- ja elinympäristö sekä erilaiset vammasta aiheutuvat yksilölliset tekijät, jotka voivat vaikuttaa suoriutumiseen.

3.2 Vammaispalvelulain mukaiset subjektiiviset oikeudet

3.2.1 Vaikeavammaisen kuljetuspalvelu

Kunnan on järjestettävä kohtuulliset kuljetuspalvelut sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, jolla on erityisiä vaikeuksia liikkumisessa ja joka ei vammansa tai sairautensa vuoksi voi käyttää julkisia joukkoliikennevälineitä ilman kohtuuttoman suuria vaikeuksia.

Kuljetuspalveluina on järjestettävä vähintään 18 yhdensuuntaista vapaa-ajan matkaa kuu- kaudessa asuin- ja lähikunnissa. Lisäksi on järjestettävä välttämättömät työhön ja opiskeluun liittyvät matkat.

Vaikeavammaisen henkilö saa itse päättää montako matkoista käyttää asuinkunnassa ja montako lähikunnissa. Kuljetuspalveluja on oltava käytettävissä kaikkina viikonpäivinä ja eri vuorokaudenaikoina. Kuljetuspalveluista voidaan periä maksu, joka saa olla enintään paikkakunnan julkisen liikenteen maksua vastaava tai muu kohtuullinen maksu. Kuljetuspalvelujen tilaamisesta ennakoon ei taksiryttäjä saa periä niin sanottua ennakko-tilausmaksua.

Saattajan tarpeesta on ilmoitettava kuljetuspalvelua haettaessa. Saattajapalvelu on järjestettävä esimerkiksi silloin, kun taksikuljettajan antama apu ei ole riittävää. Saattajapalvelu on maksutonta.

Lisätietoja saa kotikunnan sosiaalitoimesta.

3.2.2 Henkilökohtainen apu

Henkilökohtaisen avun tarkoituksena on lisätä vammaisen henkilön itsemääräämisoikeutta omaan elämäänsä ja mahdollisuuksia toimia yhdenvertaisena yhteiskunnan jäsenenä. Henkilökohtaiseen apuun on oikeutettu vaikeavammaisen henkilö, joka tarvitsee pitkäaikaisen tai etenevän vamman tai sairauden vuoksi välttämätöntä ja toistuvaa apua päivittäisissä toimissa kotona tai kodin ulkopuolella. Toistuvalla avuntarpeella tarkoitetaan myös määrällisesti vähäisempää välttämätöntä avuntarvetta. Tällainen tilanne voi olla esimerkiksi näkövammaisella henkilöllä, joka selviytyy itsenäisesti tutussa ympäristössä, mutta tarvitsee tietyissä toimissa etenkin kodin ulkopuolella välttämättä ja toistuvasti toisen henkilön apua.

Avun järjestäminen edellyttää sitä tarvitsevan henkilön kykyä määritellä avun sisältö ja toteutustapa. Henkilökohtaisella avulla ei voida vastata hoivaan, hoitoon tai valvontaan liittyviin tarpeisiin, vaan niihin on vastattava muilla sosiaali- ja terveydenhuollon palveluilla. Henkilökohtainen apu ei koske laitoshoidossa olevia ihmisiä.

Henkilökohtaiseen apuun ei ole oikeutta, jos avun tarve johtuu pääasiassa ikääntymiseen liittyvistä sairauksista tai toimintarajoitteista. On kuitenkin huomioitava, että ikääntyneillä vammaisilla henkilöillä sekä ikääntyneinä vammautuneilla henkilöillä on oikeus palveluihin vammaisuuden perusteella samoin perustein kuin muillakin vammaisilla henkilöillä. Ikääntymiseen liittyvä vammaisuus on erotettavissa normaaliksi katsottavasta ikääntymisestä. Näkövammautumisessa ei ole kysymys tavanomaisesta ikääntymiseen liittyvästä toimintakyvyn heikkenemisestä. Sokeus ei ole koskaan ihmiselle normaali tila, vaan kyse on aina vammaisuudesta, myös ikääntyneenä.

Henkilökohtainen apu sisältää välttämättömän avustamisen sekä kotona että kodin ulkopuolella

- päivittäisissä toimissa
- työssä ja opiskelussa
- harrastuksissa
- yhteiskunnallisessa osallistumisessa tai
- sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämisessä.

Apua on järjestettävä päivittäisiä toimia, työtä ja opiskelua varten siinä laajuudessa kuin apuun oikeutettu henkilö niitä tarvitsee. Harrastuksia, yhteiskunnallista osallistumista ja sosiaalisen vuorovaikutuksen ylläpitämistä varten henkilökohtaista apua on järjestettävä vähintään 30 tuntia kuukaudessa.

Päivittäisiä toimintoja ovat muun muassa liikuminen, pukeutuminen, henkilökohtaisen hygienian hoito, vaate- ja ruokahuolto, kodin siisteydestä huolehtiminen ja asiointi kodin ulkopuolella.

Välttämättömiä tuntimääriä arvioitaessa keskeisessä asemassa on palvelusuunnitelma, joten tarvittavaa avun määrää on hyvä miettiä jo valmistauduttaessa palvelusuunnitelman laadintaan. Palvelusuunnittelua ja palvelujen tarpeen arviointia varten on olemassa materiaalia, jota voi tilata Näkövammaisten liitosta (katso yhteystiedot tämän luvun lopusta).

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua seuraavilla tavoilla:

1) Työnantajamalli

Työnantajamallissa kunta korvaa henkilökohtaisen avustajan palkkaamisesta aiheutuvat kustannukset avustajan työnantajana toimivalle vammaiselle tai pitkäaikaissairaalle henkilölle. Palkan ohella korvataan työnantajan maksettavaksi kuuluvat lakisääteiset maksut ja korvaukset. Lisäksi korvattavia ovat työaikalain mukaiset korvaukset pyhä- ja ylitöistä sekä vuosilomalain mukaiset korvaukset ja sairausajan palkka. Myös lakisääteisestä työsuojelusta johtuvat perehdytys- ja muut välttämättömät kulut voivat tulla korvattaviksi. Samoin korvattavia ovat vakituisen työntekijän tilalle palkatun sijaisen palkkakulut. Edelleen korvattavia ovat muut kohtuulliset avustajasta aiheutuvat välttämättömät kulut. Sellaisina voidaan pitää esimerkiksi avustajan matkakuluja silloin, jos avustaminen edellyttää matkustamista työnantajan mukana.

Henkilökohtaisten avustajien työehtosopimus koskee vain niitä avustajia, joiden työnantaja eli vammaisen henkilö on Henkilökohtaisten avustajien työnantajaliiton Heta ry:n jäsen. Mikäli työnantaja ei kuulu Heta ry:een, niin työsuhteeseen sovelletaan työehtosopimuslakia.

Henkilökohtaisen avun järjestäminen työnantajamallin mukaan edellyttää työnantajaksi aikovalta henkilöltä sekä kykyä että halua toimia työnantajana. Tarvittaessa kunnan viranomaisten tulee ohjata ja auttaa avustajan palkkaamiseen liittyvissä asioissa. Työnantajana toimiva henkilö voi myös osoittaa osan tehtävistään kolmannelle osapuolelle ostamalla tältä esimerkiksi palkanlaskennan, palkanmaksun, koulutuksen ja avustajavälityksen palveluja.

Henkilökohtaista apua tarvitsevien ihmisten omaiset tai läheiset voivat toimia avustajina vain, jos se on erityisen painavasta syys-

tä apua tarvitsevan henkilön edun mukaista. Tällaisena syynä voidaan pitää esimerkiksi äkillisiä avuntarpeita avustajan sairastuttua tai hänen työsuhteensa päätyttyä tai tilannetta, jossa perheen ulkopuolisen avustajan löytäminen osoittautuu vaikeaksi. Myös vammaan tai sairauteen liittyvät erityiset syyt voivat oikeuttaa omaisen palkkaamiseen avustajaksi esimerkiksi silloin, kun kyse on toimintakykyyn voimakkaasti vaikuttavista sairauksista ja vammoista.

2) Palveluseteli avustajapalvelujen hankkimiseksi

Kunta voi antaa palvelusetelin avustajapalvelun hankkimista varten. Setelin on oltava arvoltaan sellainen, että sillä on mahdollista hankkia henkilölle palvelusuunnitelmasa määritelty riittävä henkilökohtainen apu. Palveluseteli sopii henkilökohtaisen avun järjestämistavaksi erityisesti, kun viikottaiset tuntimäärät ovat pieniä tai kun vakituiselle avustajalle tarvitaan sijaisia. Kunta hyväksyy ne sosiaalihuollon palvelujen tuottajat, joiden palvelujen ostamiseen palveluseteliä voidaan käyttää. Asiakas voi kieltäytyä hänelle tarjotusta palvelusetelistä, jolloin hänet on ohjattava muiden palvelujen piiriin.

3) Avustajapalvelu kunnan omana toimintana tai ostopalveluna

Kunta voi järjestää henkilökohtaista apua omana toimintanaan tai järjestää sitä ostopalveluna. Kunnan on erityisesti huomioitava asiakkaan itsemääräämisoikeuteen liittyvät seikat.

Kaikkia henkilökohtaisen avun järjestämistapoja voidaan yhdistää toisiinsa sekä muihin vammais- ja sosiaalipalveluihin kuten koti- ja omaishoitoon, jos se on tarkoituksenmukaista henkilön palvelusuunnitelmassa määriteltyyn avuntarpeeseen vastaamiseksi. Henkilökohtaisella avulla voidaan täydentää myös asumiseen liittyviä palveluja, mikäli ne eivät turvaa riittävästi henkilön tarvitse-

mia palveluja asumispalveluyksikön tai kodin ulkopuolella.

Henkilökohtainen apu on saajalleen maksutonta. Se voi sisältää myös kotipalvelua sekä kotisairaanhoidon tai kotihoidon palveluja. Mikäli henkilökohtaista apua järjestetään palvelusuunnitelman ja tehdyn yksilöhuollon päätöksen perusteella osin edellä mainittujen palvelujen avulla, ovat myös nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen. (ks. myös kohdat 3.5.2 ja 3.5.3).

Henkilökohtaiseen apuun, palvelusuunnitelmaan ja työnantajuteen liittyvää materiaalia voi tilata Näkövammaisten liitosta oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 16) tai toimistosihteeriltä Taina Strang-Suniselta p. 09 3960 4577, taina.strang-suninen@nkl.fi. Lisätietoa www.nkl.fi/etuusohjeet

3.2.3 Palveluasuminen

Kunnan on järjestettävä palveluasuminen sellaiselle vaikeavammaiselle henkilölle, joka tarvitsee jatkuvasti tai erityisen runsaasti toisen henkilön apua päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa, mutta joka ei ole jatkuvan laitoshoidon tarpeessa.

Palveluasumiseen kuuluvat asunto, joka voi olla oma asunto, palvelutalo tai ryhmä- tai hajautettu asuminen. Palveluasumiseen sisältyvät myös asumiseen ja arjesta selviytymiseen liittyvät välttämättömät palvelut, joita ovat esimerkiksi liikkumisesta, pukeutumisesta, siivouksesta ja lääkityksestä huolehtiminen. Nämä palvelut voidaan järjestää esimerkiksi kunnan kotipalveluna ja -sairaanhoidona.

Palveluasuminen voidaan järjestää myös esimerkiksi henkilökohtaisen avun turvin, omaishoidon tukena, asunnon muutostöinä ja turvapuhelinjärjestelyinä. Useimmiten palveluasuminen järjestetään edellä kuvattujen palveluiden ja tukitoimien yhdistelminä. Palvelut perustuvat yksilölliseen palvelu-

suunnitelmaan ja ovat käyttäjälleen maksuttomia.

Huom! Vammaispalvelulain mukaisen palveluasumisen lisäksi kunnat järjestävät sosiaalihuoltolain mukaista palveluasumista. Tällöin asiakasmaksut määräytyvät asiakasmaksulain mukaan, jolloin henkilön tulot vaikuttavat maksun suuruuteen.

3.2.4 Asunnon muutostyöt sekä asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet

Kunnan on korvattava vaikeavammaiselle henkilölle asunnon muutostöistä sekä asuntoon kiinteästi kuuluvien välineiden ja laitteiden hankkimisesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset, jos henkilö niitä välttämättä tarvitsee suoriutuakseen tavanomaisista elämäntoiminnoista.

Muutostöiden välttämättömyys tulee arvioida vaikeavammaisen henkilön tarpeista lähtien. Vammaisella henkilöllä tulee olla itsenäisesti mahdollisuus liikkua asunnossa ja käyttää asunnon niitä tiloja, jotka mahdollistavat henkilön itsenäisen selviytymisen kotona.

Asunnon muutostöiksi luetaan myös muutostöiden suunnittelu sekä esteiden poistaminen asunnon välittömästä läheisyydestä, kuten pihalta ja kerrostalojen porrashuoneista. Korvattavia asunnon muutostöitä ovat esimerkiksi näkövammaisuuden vuoksi tarvittavat valaistusmuutokset. Korvattavia asuntoon kuuluvia laitteita ja välineitä ovat muun muassa erilaiset nostolaitteet ja hälytysjärjestelmät. Korvausta on haettava viimeistään kuuden kuukauden kuluessa kustannusten syntymisestä.

3.2.5 Päivätoiminta

Kunnan on järjestettävä päivätoimintaa vaikeavammaiselle henkilölle, jolla vamman aiheuttama toimintarajoite on niin vaikea,

että se estää osallistumisen sosiaalihuoltolain mukaiseen työtoimintaan ja jolla ei ole oikeutta kehitysvammalain nojalla järjestettävään päivätoimintaan. Päivätoimintaan on oikeus esimerkiksi silloin, jos toimintakyky on voimakkaasti alentunut useamman eri vamman tai sairauden yhteisvaikutuksen seurauksena.

3.3 Vammaispalvelulain mukaiset määrärahasidonnaiset palvelut (Vammaispalvelulaki ja –asetus)

3.3.1 Kuntoutusohjaus ja sopeutumisvalmennus

Kuntoutusohjauksen ja sopeutumisvalmennuksen tarkoituksena on vammaisen henkilön sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutusedellytysten tukeminen ja parantaminen antamalla tietoa ja kuntoutumista edistäviä valmiuksia. Kuntoutusohjaus sisältää esimerkiksi tiedottamista vammaisen toimintamahdollisuuksia lisäävistä palveluista.

Sopeutumisvalmennus voidaan järjestää yksilöllisesti tai ryhmämuotoisena. Yksilöllistä sopeutumisvalmennusta on esimerkiksi liikumistaidonohjaus ja yksilöllinen pistekirjoitusohjaus. Katso luvut 4.1 ja 4.2.

3.3.2 Välineet, koneet ja laitteet

Vammaiselle henkilölle voidaan korvata vamman tai sairauden edellyttämän tarpeen mukaisesti joko kokonaan tai osittain kustannukset, jotka hänelle aiheutuvat päivittäisistä toiminnoista suoriutumisessa tarvittavien välineiden, koneiden ja laitteiden hankkimisesta. Korvauksiin on oikeus vammaisella henkilöllä, joka tarvitsee välineitä, koneita tai laitteita vammansa tai sairautensa vuoksi liikkumiseen, viestintään, henkilökohtaiseen suoriutumiseen kotona tai vapaa-ajan toimintaan eivätkä välineet, koneet ja laitteet sisälly lääkinnälliseen kuntoutukseen.

Vammaisen henkilön on pystyttävä osoittamaan, missä määrin haettava väline tai laite on tarpeellinen ja välttämätön vamman vuoksi jokapäiväisessä elämässä suoriutumisessa. Korvausta voi hakea esimerkiksi auton, erilaisten harrastus- ja muistiinpanovälineiden sekä kodinkoneiden hankintakustannuksista.

Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä myöntää kunnallinen terveydenhuolto, katso luku 6.2

3.3.3 Ylimääräiset vaatetus- ja erityisravintokustannukset

Korvausta ylimääräisistä vaatetuskustannuksista voivat hakea henkilöt, joille vamma tai sairaus aiheuttaa vaatteiden tavanomaisesta suurempaa kulumista tai jotka eivät vammansa vuoksi voi käyttää kaupasta ostettavia vaatteita tai jalkineita. Pitkäaikaisesti ja säännöllisesti tarvittavan erityisravinnon tai erityisravintovalmisteiden käytöstä aiheutuviin ylimääräisiin kustannuksiin voi niin ikään hakea korvausta.

3.4 Tulkkauspalvelua haetaan Kelasta (Laki vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelusta)

Kuulo-, kuulonäkö- ja puhevammaisten tulkkauspalvelua haetaan Kelasta. Tulkkauspalvelua voi saada työssä käyntiin, opiskeluun, asiointiin, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, harrastamiseen ja virkistykseen. Kuulo- tai puhevammaisella henkilöllä on oikeus käyttää tulkkauspalvelua vähintään 180 tuntia vuodessa ja kuulonäkövammaisella henkilöllä vähintään 360 tuntia vuodessa. Lisätietoja www.kela.fi/vatu.

3.5 Kotona annettavat palvelut

(Sosiaalihuoltolaki, laki ja asetus sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista, terveydenhuoltolaki, laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

3.5.1 Kunnallinen kotipalvelu

Kotipalvelulla tarkoitetaan asumiseen, hoitoon ja huolenpitoon, toimintakyvyn ylläpitoon, lasten hoitoon ja kasvatukseen, asiointiin sekä muihin jokapäiväisen elämään kuuluvien toimintojen suorittamista tai niissä avustamista. Kotipalvelua annetaan alentuneen toimintakyvyn, erityisen perhe- tai elämäntilanteen, sairauden, synnytyksen, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella silloin, kun apu on tarpeen tavanomaiseen elämään kuuluvista tehtävistä suoriutumiseksi. Lapsiperheellä on oikeus saada välttämätöntä kotipalvelua edellä mainittujen syiden perusteella.

Kotipalveluun sisältyvinä tukipalveluina järjestetään ateria-, vaatehuolto- ja siivouspalveluja sekä sosiaalista kanssakäymistä edistäviä palveluja. Lisätietoa saa usein oman kunnan verkkosivuilta.

Kotona annettavien palvelujen maksuista katso kohta 3.5.3.

Kunta voi järjestää osan kotipalveluista palvelusetelien avulla. Kunnan on sovittava erikseen palvelusetelin käytöstä asiakkaan kanssa. Palvelusetelin hyväksyvän henkilön on itse otettava yhteyttä kunnan hyväksymään kotipalveluiden tuottajaan ja sovittava palveluiden järjestämisestä käytännössä. Kunnan on annettava ohjausta palvelusetelin käytöstä. Katso luku 3.10.

Tilapäisessä kotipalvelussa asiakas voi selvittää, onko edullisinta käyttää palveluseteliä tai kustantaa palvelut itse ja hakea verotuksen kotitalousvähennystä. Katso kohta 7.10.3.

Kotipalvelua haetaan kunnan sosiaalitoimesta. Monet kunnat tarjoavat ainoastaan lapsiper-

heiden kotipalvelua. Muille asiakasryhmille on tarjolla kotihoitoa, joka tarkoittaa kotipalvelun ja kotisairaanhoidon tehtävien muodostamaa kokonaisuutta. Kotipalvelu ja kotihoito ovat sosiaalipalveluja, joita järjestetään yksilöllisen palvelutarpeen arvioinnin mukaisesti. Asiakkaalla on oikeus saada kirjallinen päätös sosiaalipalveluiden järjestämisestä.

Lisätietoja sosiaalihuoltolain soveltamisoppaasta www.stm.fi/sosiaalihuoltolaki.

3.5.2 Kunnallinen kotisairaanhoido

Kotisairaanhoido huolehtii erilaisista kotona tarvittavista terveyden- ja sairaanhoidon palveluista, kuten lääkehoidon seurannasta ja hoidon sekä opastuksen antamisesta sairauden hoidossa. Kotiin on myös mahdollista saada maksutta hoidossa tarvittavia sairaanhoitotarvikkeita sekä kotona selviytymistä helpottavia apuvälineitä. Tarkoituksena on mahdollistaa asiakkaan kotona asuminen sairaudesta huolimatta.

Niissä kunnissa, joissa kunta vastaa sekä sosiaalitoimesta että perusterveydenhuollosta, kotisairaanhoido ja kotipalvelu on usein yhdistetty kotihoidon yksiköksi. Jatkuvan ja säännöllisen kotisairaanhoidon piiriin pääsemiseksi tarvitaan lääkärin lähete. Lisätietoja saa oman kunnan terveystakeskuksesta.

Mikäli henkilölle on myönnetty vammais- palvelulain mukaista henkilökohtaista apua ja apu järjestetään palvelusuunnitelman ja viranhaltijapäätöksen päätöksen perusteella osin kotisairaanhoidon tai kotihoidon palvelujen avulla, ovat nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen.

3.5.3 Kotona annettavista palveluista perittävät maksut

Jatkuvasta ja säännöllisestä kotipalvelusta veloitetaan asiakasmaksuasetukseen

perustuva maksu, joka määräytyy palvelun laadun ja määrän, asiakkaan tulojen ja perhesuhteiden mukaan. Asiakasmaksujen tuloajat ja maksuprosentit voi tarkistaa www.stm.fi/sotehuollon-asiakasmaksut.

Tukipalvelujen maksuista ei ole erikseen säädetty asiakasmaksulaissa tai -asetuksessa, joten kunta voi periä niistä päättämänsä maksun. Tilapäisestä kotipalvelusta peritään asiakasmaksulain mukaan kunkin kunnan päättämä kohtuullinen maksu. Jos asiakas on tyytymätön maksun määräytymiseen, hän voi hakea maksuun oikaisua palvelusta vastaavalta toimielimeltä. Ohjeet maksupäätöksen oikaisemisesta ovat laskussa.

Kunnan on jätettävä perimättä tai alennettava sosiaalihuollon maksu tai maksukyvyyn mukaan määräytyvä terveydenhuollon maksu, mikäli maksajan elatusvelvollisuus, toimeentuloedellytykset tai huollolliset seikat niin vaativat. Kunta voi harkintansa mukaan jättää myös muita maksuja perimättä tai alentaa niitä edellä mainituilla perusteilla. Sosiaali- ja terveyspalveluiden maksuihin voi saada myös toimeentulotukea. Maksun alentaminen tai perimättä jättäminen ovat kuitenkin ensisijaisia toimenpiteitä.

Mikäli henkilölle on myönnetty vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua ja apu järjestetään palvelusuunnitelman ja viranhaltijapäätöksen päätöksen perusteella osin kotipalvelujen avulla, ovat nämä palvelut osana henkilökohtaista apua maksuttomia saajalleen.

3.6 Liikkumisen tukea sosiaalihuoltolain perusteella

Sosiaalihuoltolain mukaan liikkumisen tukea voi saada henkilö, jotka ei kykene itsenäisesti käyttämään julkisia liikennevälineitä alentuneen toimintakyvyn, sairauden, vamman tai muun vastaavan syyn perusteella. Palvelua voi saada asioimisen tai muun jokapäiväiseen elä-

mään kuuluvan tarpeen vuoksi. Esteetön ja toimiva julkinen liikenne on kuitenkin ensisijainen tapa järjestää kaikille soveltuva liikuminen.

Liikkumisen tukea voidaan järjestää seuraavasti:

- 1) julkisten liikennevälineiden käytön ohjauksella ja ohjatulla harjoittelulla
- 2) saattajapalveluna
- 3) ryhmäkuljetuksina
- 4) korvaamalla taksilla, invataksilla tai muulla vastaavalla ajoneuvolla tapahtuvasta kuljetuksesta aiheutuvat kohtuulliset kustannukset
- 5) muulla soveltuvalla tavalla.

Yksilöllisiä kuljetuspalveluja ei voi saada, jos on oikeutettu kuljetuksiin tai niiden kustannusten korvaamiseen muun lain nojalla. Katso myös vammaispalvelulain mukainen kuljetuspalvelu kohta 3.2.1.

3.7 Sosiaalinen kuntoutus

Sosiaalihuoltolain mukainen sosiaalinen kuntoutus tarkoittaa yksilöllisen ja toiminnallisen tuen yhdistävää palvelua sosiaalisen toimintakyvyn vahvistamiseksi, syrjäytymisen torjumiseksi ja osallisuuden edistämiseksi. Sosiaaliseen kuntoutukseen kuuluu:

- 1) sosiaalisen toimintakyvyn ja kuntoutustarpeen selvittäminen
- 2) kuntoutusneuvonta ja -ohjaus sekä kuntoutuspalvelujen yhteensovittaminen
- 3) valmennus arkipäivän toiminnoista suoriutumiseen ja elämänhallintaan
- 4) ryhmätoiminta ja tuki sosiaalisiin vuorovaikutussuhteisiin
- 5) muut sosiaalista kuntoutumista edistävät toimenpiteet.

Sosiaalisen kuntoutuksen tavoite voi olla arkielämän taitojen oppimista, päihteettömän arjen hallintaa, tukea ryhmässä toimimiseen sekä koulutukseen tai työhön tarvittavien asioiden harjoittelua. Nuorten sosiaalisel-

la kuntoutuksella tuetaan nuorten sijoittumista työ-, työkokeilu-, opiskelu-, työpaja- tai kuntoutuspaikkaan sekä ehkäistään näiden keskeyttämistä. Palveua haetaan kunnan sosiaalitoimelta.

3.8 Vanhuspalvelulaille turvataan laadukkaita palveluita

(Laki ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista)

Vanhuspalvelulain tavoitteena on varmistaa, että iäkkäät ihmiset saavat yksilöllistä tarpeiden mukaista hoitoa ja huolenpitoa sekä täydentää muuta sosiaali- ja terveydenhuollon lainsäädäntöä. Lain lähtökohtana on kotiin annettavien palvelujen ensisijaisuus. Pitkäaikaishoito voidaan toteuttaa laitoshoitona vain silloin, kun siihen on lääketieteelliset perusteet tai se on iäkkään henkilön edun mukaista. Pitkäaikaishoidossa puolisoille on järjestettävä mahdollisuus asua yhdessä.

lääkkäiden henkilöiden palvelujen tarve on arvioitava viivytyksettä ja laadittava palvelusuunnitelma. Vaihtoehdoista on neuvoteltava iäkkään henkilön kanssa ja hänen näkemyksensä on kirjattava palvelusuunnitelmaan. Sosiaalipalvelut on järjestettävä viimeistään kolmessa kuukaudessa päätöksenteosta ja kiireellisissä tapauksissa viipymättä.

3.9 Tukea omaisen hoitoon

(Laki omaishoidon tuesta, kunnallinen eläkelaki, tapaturmavakuutuslaki)

3.9.1 Omaishoidon tuki

Omaishoidon tuella kunta voi tukea sairaan, vanhuksen tai vammaisen henkilön kotona tapahtuvaa hoitoa. Omaishoidon tuki on määrärahasidonnainen palvelu, jonka myöntäminen perustuu kunnan harkintaan. Omaishoitajana voi toimia omainen tai joku muu hoidettavan läheinen henkilö.

Kunta ja hoitaja tekevät hoidosta sopimuksen, jonka liitteeksi laaditaan hoito- ja asiakassuunnitelma. Omaishoidon tuki koostuu hoitajan palkkiosta ja vapaasta sekä muusta hoidon tueksi saatavasta kunnallisesta palvelusta, jotka määritellään hoito- ja asiakassuunnitelmassa.

Hoitopalkkion taso määräytyy hoidon sitovuuden ja vaativuuden mukaan. Palkkio vaihtelee kunnittain. Vuonna 2017 vähimmäishoitopalkkio on 392 euroa kuukaudessa. Hoidollisesti raskaan siirtymävaiheen aikana hoitopalkkio on vähintään 784,01 euroa kuukaudessa. Palkkio on hoitajalle veronalaista tuloa ja siitä kertyy eläkettä kunnallisen eläkelain mukaan. Kunta huolehtii myös omaishoitajan tapaturmavakuutuksesta.

Kaikilla omaishoitosopimuksen tehneillä hoitajilla on oikeus kahteen ja vaativaa hoitotyötä tekevällä on oikeus kolmeen vapaapäivään kuukaudessa. Kunta huolehtii hoidon järjestämisestä lakisääteisen vapaan ajaksi. Omaishoitajan vapaan tai muun poissaolon aikainen sijaishoito voidaan järjestää toimeksiantosopimuksella, jonka kunta tekee sijaishoitajan kanssa. Sijaishoitajan avulla toteutettava hoito järjestetään hoidettavan henkilön kotona.

3.9.2 Osittainen perhevapaa

Erityisen hoidon ja huollon tarpeessa olevan vammaisen tai pitkäaikaissairaana lapsen vanhemman osalta oikeus jatkuu, kunnes lapsi täyttää 18 vuotta. Lisätietoja www.tem.fi/documents/1410877/2106637/2_2015_Tyosopimuslaki_01072015.pdf

3.10 Palveluseteli lisää valinnan mahdollisuutta

(Laki sosiaali- ja terveydenhuollon palvelusetelistä)

Palvelusetelin tarkoituksena on lisätä asiakkaan valinnan mahdollisuuksia sosiaali- ja

terveyspalveluissa. Kunta päättää, ottaako se palvelusetelin käyttöön ja mihin palveluihin ja missä laajuudessa seteliä käytetään. Kunta päättää myös onko palveluseteli tulosidonnainen vai kaikille käyttäjille samansuuruinen.

Asiakkaalla on aina oikeus kieltäytyä palvelusetelistä, jolloin kunnan on ohjattava hänet muilla tavoin järjestettyjen palvelujen piiriin. Asiakkaalla ei myöskään ole ehdotonta oikeutta vaatia palveluseteliä. Ennen palvelusetelin myöntämistä on arvioitava asiakkaan palvelun ja hoidon tarve sekä laadittava asiakassuunnitelma.

Palvelusetelin arvon tulee olla asiakkaan kannalta kohtuullinen. Maksuttomaksi säädettyjä palveluista ei saa jäädä maksettavaksi omavastuuosuutta. Lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineen hankkimiseksi annettavalla palvelusetelillä täytyy voida hankkia yksilöllistä tarvetta vastaava tavanomainen apuväline.

3.11 Asuntojen korjausavustukset (Laki asuinrakennusten ja asuntojen korjausavustuksista)

Asumisen rahoitus- ja kehittämiskeskus ARA myöntää tukea sosiaalisen ja taloudellisen tarveharkinnan perusteella ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjaustoimintaan. Avustusta myönnetään muun muassa ikääntyneiden ja vammaisten asuntojen korjaamiseen sekä jälkiasennushissien rakentamiseen ja esteettömyysavustusta.

Lisätietoja saa ARAn korjaus- ja energiaavustusten puhelin- ja sähköpostipalvelusta, p. 029 525 0818 tai sähköposti korjausavustus.ara@ara.fi. Palveluajat: ti-to klo 9-15

4 Kuntoutusta näön heiketessä

4.1 Mitä on kuntoutus?

Kuntoutuksella pyritään parantamaan tai säilyttämään kuntoutujan toiminta- ja työkykyä sekä tukemaan mahdollisimman itsenäistä selviytymistä elämässä. Kuntoutusta järjestetään kuntoutuslaitoksissa tai kotipaikkakunnalla. Näkövammaisille suunnattua laitospalvelua kuntoutusta järjestetään liris-keskuksessa Helsingin Itäkeskuksessa, Kyyhkylässä Mikkelissä ja Meri-Karinassa Turussa. Kotipaikkakunnalla kuntoutuspalveluita, muun muassa apuvälineitä ja niiden käytön opastusta, saa keskussairaaloitten kuntoutusohjaajilta (katso luku 18).

Näkövammaisten liiton Kuntoutus-liriksessä kuntoutuja ja asiantunteva henkilöstö etsivät yhdessä ratkaisuja heikentyneen näön mukanaan tuomiin ongelmiin. Kuntoutujaa ohjataan ja kannustetaan käyttämään näkökykyä korvaavia aisteja. Kuntoutusjakson aikana kartoitetaan opiskeluun, työhön ja toimeentuloon liittyviä kysymyksiä ja näkövammaisen asiakas sekä hänen omaisensa saavat tukea muuttuneessa elämäntilanteessa.

Millaista kuntoutusta Kuntoutus-liriksessä järjestetään?

Kuntoutus-liriksessä järjestetään kuntoutusta eri elämäntilanteessa oleville näkövammaisille ja näköongelmallisille. Kuntoutuksessa on monipuolisesti erilaisia toiminnallisia käytännön harjoituksia, keskusteluryhmiä eri aihealueista sekä yksilöllisiä tapaamisia asiantuntijoiden kanssa. Kuntoutuksen ohjelma muodostuu yksilö- ja ryhmäohjelmasta.

Ammatillinen kuntoutus selvitys on osa ammatillista kuntoutusta, joka on tarkoitettu työikäisille näkövammaisille tai näköongelmallisille, joiden työ- tai opiskelukyky ja ansiomahdollisuudet ovat olennaisesti hei-

kentyneet. Kuntoutus selvityksen tavoitteena on tukea kuntoutujan työelämässä jatkamista, työelämään palaamista tai sinne siirtymistä. Kuntoutuksen päämääränä on laatia ammatillinen kuntoutussuunnitelma.

Yksilöllisenä kuntoutuksena järjestetään sekä vaativaa lääkinnällistä kuntoutusta että harkinnanvaraista kuntoutusta. Yksilöllisen kuntoutuksen sisältö suunnitellaan kuntoutujan tarpeiden pohjalta ja sitä toteuttaa moniammatillinen työryhmä. Tavoitteena on vahvistaa kuntoutujan edellytyksiä itsenäiseen selviytymiseen arkielämässä.

Sopeutumisvalmennuskurssilla tuetaan kuntoutujan fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia toimintavalmiuksia sekä annetaan tietoa heikentyneen näön mukanaan tuomista haasteista. Kurssi on viiden vuorokauden mittainen ryhmämuotoinen kuntoutusjakso.

Kuntoutuskurssin tavoitteena on edistää laaja-alaisesti kuntoutujan toimintakykyä ja sopeutumista muuttuneeseen elämäntilanteeseen. Kuntoutuskurssi on vuoden mittainen prosessi, joka koostuu kolmesta viiden vuorokauden jaksosta. Kuntoutus on pääosin ryhmämuotoista.

Lasten ja nuorten kuntoutuksen kohderyhmänä ovat näkövammaiset alle 16-vuotiaat lapset ja nuoret. Kuntoutuksen tarkoituksena on edistää lapsen sosiaalista toimintakykyä ja kaventaa eroa näkevän lapsen toimintakykyyn. Nuorten kuntoutuksen tavoitteena on tukea ja vahvistaa nuoren edellytyksiä itsenäiseen elämään. Näkövammaisten lasten ja heidän omaistensa sekä nuorten sopeutumisvalmennuskurssit ovat viiden vuorokauden mittaisia ryhmämuotoisia kursseja. Kurssien lisäksi lapsiperheillä ja nuorilla on mahdollisuus hakeutua yksilölliseen kuntoutukseen.

4.2 Miten kuntoutukseen haetaan?

Kuntoutukseen hakeudutaan keskussairaalan, perusterveydenhuollon, yksityisen silmälääkärin tai työterveyslääkärin kautta. Lääkäri laatii kuntoutushakemuksen liitteeksi tarvittavan lääkärinlausunnon. Lasten kuntoutukseen hakeutumisessa keskeinen taho on keskussairaala.

Kuntoutusta harkitessa kannattaa ottaa yhteyttä oman alueen keskussairaalaan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan. Häneltä saa tietoa kuntoutusmahdollisuuksista ja -kursseista. Kuntoutusohjaaja kartoittaa asiakkaan kuntoutustarpeen ja tekee asiakkaalle kuntoutussuunnitelman.

Kuntoutussuunnitelman tekoon voi osallistua asiakkaan, hoitavan lääkärin ja muiden ammattilaisten lisäksi myös asiakkaan omaisia. Suunnitelmaan kirjataan kuntoutujan nykytilanne, kuntoutuksen tavoitteet ja se, millaisella kuntoutuksella näihin tavoitteisiin päästään. Hakemuksen liitteeksi tarvitaan joko kuntoutussuunnitelma tai lääkärinlausunto B tai vastaavat tiedot sisältävä muu lääketieteellinen selvitys. Kuntoutussuunnitelma voi olla osa lääkärinlausuntoa B.

Kuntoutukseen hakeudutaan täyttämällä kuntoutushakemus ja toimittamalla se taholle, joka toimii kuntoutuksen maksajana (esimerkiksi Kela, vakuutusyhtiö, sosiaali- ja terveydenhuolto, työhallinto). Hakemuslomakkeita saa kuntoutuksen maksajataholta, esimerkiksi Kelan lomakkeet löytyvät verkkosivulta www.kela.fi/lomakkeet. Kunnan sosiaalitoimelta voi hakea yksilöllistä pistekirjoituksen tai liikkumistaidon ohjausta.

Hakemuksen täyttämiseen saa apua keskussairaaloitten kuntoutusohjaajilta. Myös Näkövammaisten liiton oikeuksienvälön asiantuntijat auttavat hakemusten teossa. Kuntoutukseen hakeutuessa on erittäin tärkeää miettiä oma kuntoutustarve sekä omat tavoitteet kuntoutukselle ja kirjata ne

hakemuksen perusteiksi. Joillekin sopeutusvalmennuksen ja perhekuntoutuksen jaksoille on mahdollista saada omaisen mukaan. Hakemuksessa on mainittava omaisen osallistumistarve ja hänen henkilötietonsa.

Katso myös luku 9.1 Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus.

LISÄTIETOJA:

Näkövammaisten liitto

Kurssisihteeri p. 09 3960 4455

www.nkl.fi/kuntoutus

Oikeuksienvälvoannon asiantuntijat

katso luku 15

Keskussairaalan kuntoutusohjaajat

katso luku 17

Kela p. 020 692205,

www.kela.fi/kun-tarvitset-kuntoutusta

4.3 Toimeentulo kuntoutuksen aikana

4.3.1 Kelan kuntoutusraha

Kuntoutusraha turvaa toimeentulon kuntoutuksen aikana. Usein kuntoutusrahaa haetaan Kelasta. Jos kuntoutuksen maksaa työeläkelaitos tai vakuutusyhtiö, kuntoutusrahaa haetaan ensisijaisesti kuntoutuksen maksajataholta.

Kuntoutusraha määräytyy tulojen mukaan ja on verotettavaa tuloa. Se lasketaan yleensä samoin kuin sairauspäiväraha. Ammatillisen kuntoutuksen ajalta maksettava kuntoutusraha on sairauspäivärahaa suurempi.

Osakuntoutusrahaa voi saada, jos työaika on kuntoutuksen vuoksi lyhennetty vähintään 40 %. Kuntoutuja ja työnantaja arvioivat,

voiko kuntoutuspäivänä työskennellä. Yrittäjä tekee arvion itse.

Ostavastuu-aika, eli päivät, joilta kuntoutusrahaa ei saa, on yleensä 10 arkipäivää. Jos kuntoutus on hyvin lyhyt, omavastuu-aika on yksi päivä. Omavastuu-aikaa ei ole, jos henkilö on saanut juuri ennen kuntoutusta sairauspäivärahaa tai työttömyysetuutta. Kuntoutusrahaa voivat saada myös sopeutusvalmennukseen ja perhekuntoutukseen osallistuvat omaiset. Kuntoutusrahan omavastuu-aikaa ei ole vanhemmalla, joka osallistuu lapsensa kuntoutukseen.

Joissain tilanteissa kuntoutusrahaa kannattaa hakea etukäteen. Takautuvasti sitä voi hakea enintään neljä kuukautta. Kuntoutusrahaa voi hakea verkossa osoitteessa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemuksen KUI 12 ja tarvittavat liitteet Kelan toimistoon.

4.3.2 Nuoren kuntoutusraha 16–19 -vuotiaalle

Nuoren kuntoutusrahaa voidaan maksaa 16–19-vuotiaalle vammaiselle nuorelle. Edellytyksenä on, että vamma heikentää oleellisesti nuoren mahdollisuuksia valita ammatti ja työ. Lisäksi nuoren on tarvittava opiskelussa erityisiä tukitoimia, joita voivat olla esimerkiksi kunnan myöntämä henkilökohtainen apu tai Kelan ammatillisena kuntoutuksena opiskeluun myöntämät apuvälineet.

Opiskelun tavoitteena on oltava työelämä. Työn ei tarvitse olla kokopäiväistä, vaan oleellista on, että sen avulla on mahdollista hankkia lisätuloja. Nuoren kuntoutusrahaa ei makseta, jos opiskelun tavoitteena on vain arjen asioiden oppiminen.

Hakemukseen liitetään henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma. Sen laatii kotikunta yhdessä nuoren, hänen huoltajiensa ja tarvittaessa muiden asiantuntijoiden (esimerkiksi oppimis- ja ohjauskeskus Valterin

Onervan toimipisteen tai keskussairaalan kuntoutusohjaajan) kanssa. Suunnitelmassa on oltava arviot opiskelun tavoitteista, vamman vaikutuksesta opiskelu- ja työllistymismahdollisuuksiin sekä suunnitelmat opiskelujen toteutumisesta ja tarvittavista tukitoimista. Liitteenä on oltava lääkärinlausunto B.

Opiskelemissa oleva nuori voi saada nuoren kuntoutusrahaa heti täytettyään 16 vuotta. Sitä voi saada myös peruskouluun. Jos nuori opiskelee täyttäessään 20 vuotta, hän voi saada nuoren kuntoutusrahaa käynnissä olevien opintojen loppuun (tutkintovaatimusten mukainen opiskeluaika).

Nuoren kuntoutusrahaa maksetaan myös opiskelun loma-ajalta. Takautuvasti sitä voi saada neljä kuukautta.

Nuoren kuntoutusrahaa haetaan verkossa www.kela.fi/asiointi tai toimittamalla hakemus KUIII, henkilökohtainen opiskelu- ja kuntoutumissuunnitelma, lääkärinlausunto B ja muut mahdolliset liitteet Kelan toimistoon.

Lisätietoja Näkövammaisten liiton koulutus- ja työelämäasioiden asiantuntijoilta.

4.3.3 Työeläkelaitosten kuntoutusraha

Työeläkelaitokset maksavat kuntoutusrahaa aktiivisen ammatillisen kuntoutuksen ajalta. Kuntoutusrahan suuruus on sama kuin hakijan laskennallinen työkyvyttömyyseläke korotettuna 33 prosentilla. Osakuntoutusrahaa (50 % kuntoutusrahasta) voidaan maksaa henkilölle, joka tekee osittain ansiotyötä ammatillisen kuntoutuksen rinnalla.

Kuntoutuskorotus maksetaan työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella oleville henkilöille kuntoutuksen ajalta. Korotus on 33 prosenttia maksussa olevien eläkkeiden määrästä. Jos osatyökyvyttömyyseläke maksetaan kuntoutuksen ajalta täyden

työkyvyttömyyseläkkeen suuruisena, kuntoutuskorotus lasketaan täyden eläkkeen määrästä.

Kuntoutujalle voidaan maksaa harkinnanvaraista kuntoutusavustusta muutamia kuukausia ennen kuntoutukseen pääsyä, ellei kuntoutujalla ole muuta tuloa sinä aikana.

Työeläkelaitoksesta voi kysyä muiden kuntoutuksesta aiheutuvien kulujen, esimerkiksi matka- ja opiskelukulujen, korvaamisesta. Yrittäjille ja ammatinharjoittajille voidaan maksaa elinkeinotukea, joka on korotonta tai tavanomaisen korkotason alittavaa lainaa tai avustusta.

4.3.4 Kuntoutusmatkoista saa Kelan matkakorvausta

Kela korvaa kuntoutuksesta aiheutuneita matkakustannuksia. Hakemuksen liitteenä tulee olla kurssiohjelma ja osallistumistodistus. Katso luku 7.8.

Kela korvaa matkat myös järjestöjen toteuttamille sopeutumisvalmennuskursseille

- 1) jos kurssille on hakeuduttu lääkärin lähetteellä, jossa on lääkärin suositus kurssille hakeutumisesta,
- 2) kurssiohjelmassa on lääkärin tai sairausvakuutuslaissa tarkoitetun muun terveydenhuollon ammattihenkilön antamaa hoitoa, tutkimusta tai hoidon opastusta,
- 3) matkakorvaushakemuksen liitteenä tulee olla kurssiohjelma ja osallistumistodistus, jossa on kurssin järjestäjän merkintä siitä, kenen lääkärin läheteeseen sopeutumisvalmennuskurssi perustui ja kopio kuntoutuspäätöksestä.

5 Helpotusta arkeen

Hyvä valaistus ja kontrastit auttavat näkemistä. Heikosti näkevät henkilöt tarvitsevat suurentavien apuvälineiden lisäksi selkeän ympäristön ja hyvän valaistuksen, jotta he pystyvät käyttämään jäljellä olevaa näköään. Käsitys tilojen koosta, muodosta ja kalustuksesta muodostuu kontrasti- ja värierojen perusteella, jotka hyvällä valaistuksella saadaan esiin. Hyvät valaistusolosuhteet mahdollistavat jäljellä olevan näkökyvyn tehokkaan käytön. Lisätietoja www.nkl.fi/koti.

Värilliset astiat, leikkuulaudat ja kodintekstiilit ovat loistavia apuvälineitä

- Ruisleipäviipale erottuu valkoiselta lautaselta
- Maito kannattaa kaataa tummaan lasiin, kahvi vaaleaan kuppiin

5.1 Mistä apua lukemiseen ja kirjoittamiseen?

5.1.1 Näkemisen apuvälineet

Suurennuksen tarve on aina yksilöllistä. Suurennuslaseja on lisäksi eri käyttötarkoituksiin. Esimerkiksi television katselulasit voivat helpottaa ohjelmien seuraamista, kun lasit suurentavat kuvan ja tekstin. Ohjelman seuraamista auttaa myös äänitekstitys, jonka saa kuuluviin valitsemalla television ääniasetuk-

sista ensisijaiseksi kieleksi hollannin kielen.

Pienikokoisen kiikarin voi kuljettaa helposti mukana. Se auttaa näkemään esimerkiksi katukyltit ja bussien numerotaulut.

Elektronisella suurennuslaitteella voi säätää suurennuksen lisäksi taustan ja tekstin väriä. Suurennusteho on moninkertainen suurennuslaseihin verrattuna. Valikoimissa on sekä pöytämalleja (luku-TV) että pienikokoisia, kevyitä kannettavia malleja.

Pöytämallilla voi kirjoittaa käsin tai tehdä muuta tarkkuutta vaativaa työtä. Joihinkin malleihin voi liittää taulukameran, jolloin taululla olevaa aineistoa voidaan katsella omalta näytöltä sopivan kokoiseksi suurennettuna. Tämä helpottaa erityisesti näkövammaisia koululaisia ja opiskelijoita.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada käyttöönsä suurennuslaseja keskussairaalaan maksutta. Apuvälineiden hankinnasta tarkemmin luvussa 6.

5.1.2 Luetus-palvelu lehtien lukemiseen

Näkövammaisten liitto tarjoaa yhteistyössä lehtikustantajien kanssa Luetus-palvelua, joka mahdollistaa lehtien lukemisen tietokoneella ja mobiililaitteilla. Luetus-palvelun asiakkaaksi pääsee, jos näkövamma aiheuttama haitta-aste on vähintään 50 prosenttia.

Valikoimassa on kymmeniä sanoma- ja aikakauslehtiä sekä erilaisia oppaita kuten radio- ja tv-ohjelmat sekä tietoa lääkkeistä. Palvelun kautta on luettavissa tuhansia e-kirjoja.

Luetus-palvelun hakulomakkeen saa esimerkiksi verkkosivulta www.nkl.fi/luetus. Sen mukaan tulee liittää lääkärintodistus, josta haitta-aste ilmenee. Lisätietoja www.nkl.fi/luetus, apua@thp.nkl.fi ja p. 09 3960 4000.

5.1.3 Äänilehdet

Äänilehtiä voi kuunnella helppokäyttöisillä Daisy-soittimilla sekä useimmilla tietokoneilla ja mobiililaitteilla. Useimmat äänilehdet ovat maksuttomia. Näkövammaisten liiton julkaisu-uettelosta (www.nkl.fi/luettavaa) voit tarkistaa, miten ja millä laitteilla eri lehdet ovat kuunneltavissa. Lisätietoja äänilehtipalvelusta saa näkövammaisten alueyhdistyksistä tai liitosta p. 09 396 041 sekä verkkosivuilta www.nkl.fi/lukeminen.

5.1.4 Äänikirjat Celiasta

Celian äänikirjapalveluun voivat liittyä kaikki lukemisesteiset henkilöt ympäri Suomen. Maksuttomaan verkkopalveluun voi rekisteröityä kunnan- tai kaupunginkirjastossa. Celian kirjavalikoimaan kuuluu äänikirjojen lisäksi muun muassa pistekirjoja ja näkö- ja monivammaisille lapsille tarkoitettuja koskettelukirjoja. Celia tuottaa myös näkövammaisten koululaisten ja opiskelijoiden tarvitsemat oppikirjat. Lisätietoja www.celia.fi, palvelut@celia.fi ja p. 0295 333 050.

5.1.5 Pistekirjoitus

Pistekirjoitus on kohokirjoitusjärjestelmä, joka on perustaltaan samanlainen kaikkialla maailmassa.

Pistekirjoitustaito on välttämätöntä sokeille ja vaikeasti heikkonäköisille, koska vain lukemalla oppii oikeinkirjoituksen. Kirjoitus- ja lukutaito ovat tarpeellisia myös muistiinpanojen tekemiseen ja tavaroiden merkitsemiseen.

Pistekirjoitus- ja kohomerkinnot julkisissa tiloissa auttavat näkövammaisia ihmisiä liikkumisessa ja asioinnissa. Lisäksi muun muassa lääkepakkauksista löytyy pistekirjoituksella lääkkeen nimi ja vahvuus.

Pistekirjoitusta voi opiskella

- 1) Näkövammaisten liiton sopeutumisvalmennuskursseilla Kuntoutus-liriksessä.
- 2) Yksilöllisesti erikseen nimetyn ohjaajan kanssa. Maksusitoumusta pistekirjoituksen opiskeluun voi hakea oman kunnan vammaispalveluista.
- 3) Joissakin alueyhdistyksissä kokoontuu pistekirjoituksen opintopiiri. Lisätietoja yhdistyksistä.

Näkövammaisten liitto järjestää pistekirjoituskursseja myös näkeville henkilöille. Lisäksi myynnissä on näkeville ja heikkonäköisille tarkoitettu pistekirjoituksen itseopiskelumateriaali Pistele menemään. Lisätietoja Näkövammaisten liiton koulutussuunnittelijalta p. 09 396 041.

5.1.6 Lukupalvelu toimii vapaaehtoisvoimin

Näkövammaisten liiton lukupalvelussa tuotetaan vapaaehtoisten voimin näkövammaisille asiakkaille Daisy-äänitteeksi sellaista materiaalia, jota muut tahot eivät tuota. Asiakas voi toimittaa luettavaksi tarvitsemiaan aineistoja, kuten artikkeleita ja käyttöohjeita. Lukupalvelun asiakkaaksi pääsee, jos näkövammaisen haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Palvelu on maksuton lukuun ottamatta luettavan aineiston lähetyskuluja lukupalveluun. Lukutilaukset p. 09 3960 4681 ma - pe klo 10 - 14 tai lukupalvelu@nkl.fi.

5.2 Mistä apua liikkumiseen?

(Terveystieteiden tutkimuskeskuksen, sosiaali- ja terveysministeriön asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, vammaispalvelulaki, laki elintarvikehuoneistojen hygieniasta)

Katso vaikeavammaisten kuljetuspalvelu kohta 3.2.1.

5.2.1 Valkoinen keppi liikkumisen apuvälineenä

Näkövammaisen tarvitsee liikkumistaidon ohjausta oppiakseen valkoisen kepin tehokkaan käytön ja saadakseen rohkeutta liikkumiseen. Valkoisella kepillä hän pystyy havaitsemaan reitillä olevat tasoerot kuten portaat tai kuopat sekä löytämään jalkakäytävän tai tien reunat.

Kepin valkoinen väri on viesti näkövammaiselle. Valkoinen keppi voi olla myös tuki- tai kävelykeppi.

Valkoiset kepit ovat maksuttomia lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä. Näkövammaiset saavat ne käyttöönsä joko keskussairaalaan tai terveyskeskuksesta.

5.2.2 Liikkumistaidon ohjaus

Liikkumistaidon ohjauksessa harjoitellaan valkoisen kepin sekä mahdollisten muiden liikkumisen apuvälineiden käyttöä. Samalla tutustutaan ympäristöön ja opetellaan tunnistamaan yksityiskohtia, jotka auttavat reittien tunnistamisesta. Liikkumistaidon ohjausta annetaan kuntoutuskursseilla, näkövammaisten oppilaitoksissa sekä yksilöllisenä ohjauksena kotiympäristössä.

Liikkumistaidon ohjausta voi hakea keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajilta tai kunnan vammaispalveluista. Lisätietoja keskussairaaloitten kuntoutusohjaajilta (katso luku 18) ja Näkövammaisten liiton liikkumistaidonohjaajilta p. 09 396 041.

5.2.3 Navigaattorit ja mobiili-sovellukset liikkumisen tukena

Paikannustekniikka auttaa näkövammaisen henkilön liikkumista helpottamalla kohteiden ja reittien löytämistä. Paikannustekniikan käyttö liikkumisen tukena edellyttää hyvää,

itsenäistä liikkumistaitoa. Älypuhelimella käytettävät karttasovellukset ilmoittavat käyttäjän sijainnin sekä kohteen suunnan ja etäisyyden puheella. BlindSquare on iPhoneissa toimiva sovellus, joka kertoo etäisyyden ja suunnan lähiympäristössä sijaitseviin kohteisiin tai käyttäjän itsensä tallentamiin paikkoihin. Trekker Breeze on näkövammaisille kehitetty laite navigointiin ja ympäristön hahmottamiseen.

5.2.4 Opaskoira

Opaskoira on sokeiden tai vaikeasti heikkonäköisten lääkinnällisen kuntoutuksen apuväline, jonka kustannuksista vastaa keskussairaala. Kun opaskoira on valjaissa, se on töissä. Jotta yhteistyö näkövammaisen ja koiran välillä onnistuu, koira tarvitsee työrauhan. Opaskoiran saa ottaa mukaansa esimerkiksi elintarvikeliikkeisiin, kahviloihin, ravintoloihin ja yleisötapahtumiin. Lisätietoja keskussairaalan kuntoutusohjaajalta, katso luku 18.

5.3 Tietokoneet ja puhelimet

5.3.1 Tietokoneen mukauttaminen heikkonäköiselle käyttäjälle

Heikkonäköiselle käyttäjälle riittää usein näytön värien ja fonttien sekä hiiren asetusten muokkaaminen näkötilanteen mukaan. Joskus apua on myös tavallista suuremmasta näytöstä. Näytön varrella voi lisäksi säätää näytön etäisyyden, korkeuden ja kallistuskulman sellaiseksi, että työasento säilyy hyvänä. Jos asetusten mukauttaminen ei riitä, tarvitaan apuvälineeksi suurennus- tai ruudunlukuohjelma.

5.3.2 Suurennusominaisuudet ja -ohjelmat tietokoneissa

Windows-ympäristön suurennuslasi ja Applen tietokoneiden käyttöjärjestelmän suurennusominaisuus tarjoavat perustason suurennustoinnot. Lisäksi joidenkin hiirien ohjelmistoihin sisältyy suurennuslasitoimintoja. Nämä ratkaisut eivät sovi kaikille heikkonäköisille tai vaativampiin käyttökohteisiin. Edistyneempiä suurennusohjelmia myyvät apuvälinetoimittajat. Jotkut suurennusohjelmat sisältävät myös puhutuen, joka ei kuitenkaan ole yhtä laaja kuin ruudunlukuohjelmassa.

5.3.3 Tietokoneiden ruudunlukuohjelmat ja koneäänät

Puhesyntetisaattori muuntaa näytöllä olevan tekstin koneääneksi eli synteettiseksi puheeksi. Puhesyntetisaattori tarvitsee toimiakseen ruudunlukuohjelman, joka tulkitsee tietokoneen näytöllä olevan tekstin ja välittää sen edelleen puhesyntetisaattorille tai pistenäytölle. Katso luku 5.3.4.

Ruudunlukuohjelma toistaa tarvittaessa kirjoitettaessa merkin tai sanan. Valmiin tekstin lukeminen voi tapahtua rivi, lause tai kappaale kerrallaan tai koko teksti automaattisesti.

Saatavana on sekä maksuttomia että maksullisia eri kielisiä koneääniä ja ruudunlukuohjelmia. Tunnetuin maksuton ruudunlukuohjelma Windows-ympäristöön on NVDA, jonka suomenkielisen version voi ladata osoitteesta www.nvaccess.org. NVDA:n mukana tulee myös maksuton suomenkielinen eSpeak-puhesyntetisaattori. Applen Mac OS -ympäristö sisältää VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja suomenkielisen koneäänän.

5.3.4 Tietokoneen lisälaitteet

Skannerin ja tekstin tunnistusohjelman avulla voi muuntaa painettua tekstiä sähköi-

seen muotoon. Skannattua tekstiä voi lukea ja muokata tekstinkäsittelyohjelmalla. Käsin kirjoitettua tekstiä ei voi muuntaa puhutuksi tekstiksi.

Pistenäyttö on tietokoneeseen tai mobiililaitteeseen liitettävä lisälaitte, jonka näyttöriviltä voi lukea pistekirjoituksena näytön sisältöä. Pistenäyttöä ohjataan sen omilla näppäimillä tai tietokoneen näppäimistöllä. Joissakin pistenäytöissä on myös pistekirjoitusnäppäimistö tekstin kirjoittamiseen.

Pistetulostimella voi tulostaa tekstinkäsittelyohjelmalla kirjoitetun tekstin pistekirjoituksiksi.

5.3.5 Mobiililaitteen käyttö näkövammaisena

Uusissa matkapuhelimissa ja taulutietokoneissa eli mobiililaitteissa on yleensä kosketusnäyttö.

Applen mobiililaitteiden (iPhone, iPad ja jotkut iPod Touch laitteet) yhteinen käyttöjärjestelmä iOS sisältää suurennusominaisuuden sekä VoiceOver-ruudunlukuohjelman ja sen käyttämät koneäänät. Myös Android-laitteet (muun muassa Samsung Galaxy puhelimet ja taulutietokoneet) sisältävät maksuttoman suurennusominaisuuden, TalkBack-ruudunlukuohjelman ja koneäänän.

Suurennusominaisuus ei vaikuta laitteen ohjauksen kosketuseleisiin, mutta sen sijaan ruudunlukuohjelmaa käytettäessä kosketuseleet ovat erilaiset.

Erillinen näppäimistö helpottaa kirjoittamista mobiililaitteella. Myös langattomat kuulokkeet antavat lisää vapautta laitteen käyttöön. Jotkut pistenäytöt voidaan liittää Applen mobiililaitteisiin ja Android-laitteisiin.

Markkinoilla on lukuisia näkövammaisille käyttäjille kehitettyjä maksuttomia ja mak-

sullisia mobiilisovelluksia, jotka esimerkiksi tukevat itsenäistä liikkumista, muuntavat painetun tekstin puheeksi sekä toistavat ääni- ja e-kirjoja.

5.3.6 Ohjausta ja apua tieto- ja viestintäteknikkaan

Apuvälineen myöntänyt taho vastaa sen käytön opastuksen järjestämisestä, katso luku 5. Näkövammaisten liiton atk-ohjaus tarjoaa tieto- ja viestintäteknikan yksilöllistä ohjausta liris-keskuksessa, asiakkaan työ- tai opiskelupaikassa tai kotona.

Useimmissa näkövammaisten alueyhdistyksissä toimivat tietotukipalvelut tarjoavat tieto- ja viestintäteknikan käyttöön liittyvää ohjausta pienryhmissä, yksilöllistä lähitukea sekä järjestävät toiminta-alueellaan laitteiden ja palveluiden esittelyjä.

Tietotukipalveluiden yhteystiedot löytyvät osoitteesta www.nkl.fi/tietotuki. Lisätietoja näkövammaisten tieto- ja viestintäteknikan käytöstä ja hankinnasta antaa Näkövammaisten liiton IT-neuvonta apua@thp.nkl.fi, p. 09 3960 4000.

Atk-apuvälinekartoitus katso luku 4.1.

5.3.7 118 -numeropalvelu

Näkövammaisen, jonka haitta-aste on vähintään 50 prosenttia, on oikeutettu kohtuuhintaiseen 118-numeropalveluun (hinta 0,67 €/soitto). Palvelun käyttäjäksi voi ilmoittautua Näkövammaisten liiton järjestöpalveluihin puh. 09 3960 4656 (ti – to klo 9 – 15) tai omaan alueyhdistykseen kertomalla paitsi nimensä, myös puhelinnumerosa, josta palvelua käyttää. Yhdistykseen kuulumattomat henkilöt toimittavat silmä lääkärintodistuksen haitta-asteineen NKL:n järjestöpalveluun.

5.4 Vapaaehtoinen apu

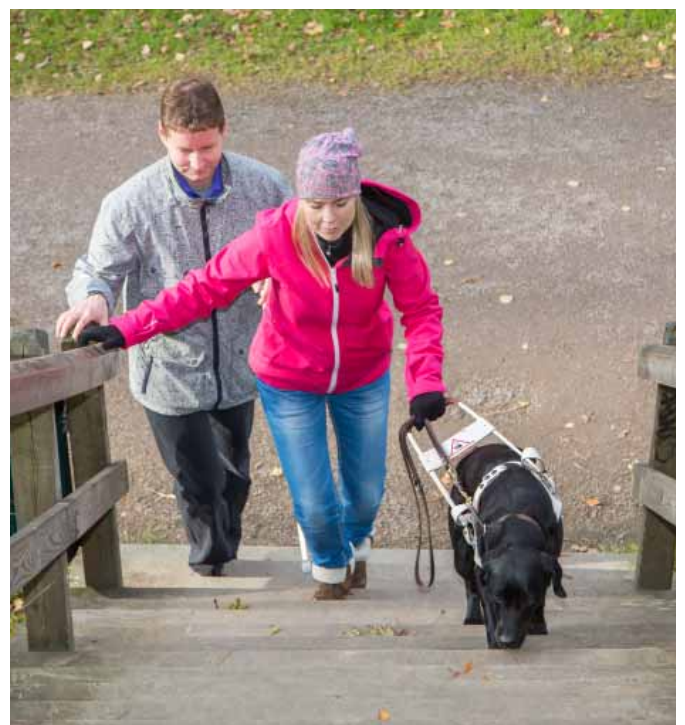
Vapaaehtoista apua on saatavilla esimerkiksi lukuapuun, asiointiin, ulkoiluun ja harrastuksiin.

Vapaaehtoista apua tarjoavat seurakunnat, yhdistykset ja järjestöt kuten esimerkiksi SPR, Martat, 4H ja Leijonat. Saatavuus vaihtelee paikkakunnittain.

Vapaaehtoiseksi haluava voi myös tarjota omaa panostaan vapaaehtoistoimintaan. Lisätietoja näkövammaisten alueyhdistyksiltä sekä seurakunnilta, kuntien sosiaalitoimesta ja muilta järjestöiltä.

5.5 Vertaistuki

Mikäli näkövammaisen kaipaa mielekästä toimintaa arkeensa ja haluaa olla tukena toiselle vammautuneelle, näkövammaisten alue- ja paikallisyhdistykset tarjoavat monenlaisia vertaistoiminnan muotoja, kuten mahdollisuuden toimia erilaisten kerhojen tai ryhmien vetäjänä tai yhteyshenkilönä. Lisätietoja saa oman alueen yhdistykseltä (katso luku 17).

6 Mistä apuvälineitä haetaan?

(Laki ja asetus Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, asetus lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden luovutuksesta, terveydenhuoltolaki, vammaispalvelulaki, laki tapaturmavakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, laki liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, sotilasvammalaki, potilasvahinkolaki, työvoimapolkuasetus, perusopetuslaki, laki ammatillisesta koulutuksesta, yhdenvertaisuuslaki)

6.1 Miten apuvälineitä haetaan?

Näkövammaisen henkilön apuvälineen hankinta käynnistyy useimmiten ottamalla yhteyttä keskussairaalan näkövammaisten kuntoutusohjaajaan (katso luku 18) tai silmä lääkäriin.

Julkisessa terveydenhuollossa apuvälinepalveluihin oikeutettuna näkövammaisena pidetään henkilöä, jonka paremman silmän näöntarkkuus on parhaalla toteutettavissa olevalla lasikorjauksella heikompi kuin 0.3 tai molempien silmien yhteisen näkökentän halkaisija on pienempi kuin 60 astetta tai näkökyky on muusta syystä heikentynyt siten, että haitta-aste on vähintään 50 prosenttia.

Kannattaa selvittää, onko mahdollista saada näkövammaisuuden vuoksi tarvitsemaansa apuvälineitä julkiselta sektorilta. Terveyskeskukset tai keskussairaalat eivät myönnä esimerkiksi isonumeroista tai puhuvaa kelloa eikä muita arjessa tarpeellisia tuotteita kuten langanpujotinta.

Apuvälineitä voi ostaa esimerkiksi apuväline-myymälöistä.

Aviris palvelee koko maata

www.aviris.fi, p. 09 3960 4700

6.2 Apuvälineitä myöntävät tahot

Keskussairaalat ja terveyskeskukset huolehtivat lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineiden järjestämisestä näkövammaisille. Näitä apuvälineitä ovat esimerkiksi suurennuslasit, elektroniset suurennuslaitteet, valkoinen keppi, tietotekniset apuvälineet, sanelukoneet sekä opaskoira.

Kela korvaa työssä tai ammatillisessa koulutuksessa tarvittavat vaativat ja kalliit apuvälineet, kuten elektroniset suurennuslaitteet sekä tietotekniset apuvälineet. Apuvälinetarve selvitetään yleensä apuvälinekartoituksessa Näkövammaisten liitossa (katso luku 4.1).

Kunnan sosiaalitoimen kautta voidaan korvata tai antaa käyttöön päivittäisissä toiminnoissa tarvittavia välineitä, koneita ja laitteita, jotka ovat muita kuin lääkinnällisen kuntoutuksen apuvälineitä. Korvauksen voi saada, jos tarvitsee apuvälinettä liikkumisessa, viestinnässä, henkilökohtaisessa suoriutumisen kotona tai vapaa-ajan toiminnassa. Korvaus on yleensä puolet välineen hankintahinnasta. Katso kohta 3.3.2.

Työ- ja elinkeinotoimisto eli TE-toimisto voi myöntää vajaakuntoisen henkilön työolosuhteiden järjestelytukea työnantajalle, esimerkiksi työkoneiden hankkimiseen tai työpaikan muutostöihin. Työntekijä voi ottaa apuvälineasioissa yhteyttä työterveyshuoltoon.

Opetustoimi. Vammaisella oppilaalla on oikeus saada maksutta koulunkäynnin apuvälineet. Koulu on velvollinen järjestämään koulu- ja luokkakohtaiset apuvälineet. Näitä ovat esimerkiksi kohopulpetti, kohotaso, lisävalo, kääntyvä tuoli tai pistekirjoituskone. Apuvälineasioissa auttavat keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat sekä Oppimis- ja ohjauskeskus Valteri Onervan opettajat.

Vakuutusyhtiöt korvaavat työtapaturman, ammattitaudin tai liikennevahingon aiheuttaman näkövammaisuuden vuoksi tarpeellisia apuvälineitä.

Valtiokonttori korvaa sotainvalideille ja veteraaneille ne apuvälineet, joiden tarve johtuu sotilastapaturmasta tai -vammasta.

Potilasvakuutuskeskus korvaa sellaiset apuvälineet, joiden tarve on syntynyt terveydenhoidon yhteydessä aiheutuneesta henkilövahingosta.

Näkövammaisten liitto lainaa äänilehtien kuunteluun tarvittavan Daisy-soittimen, p. 09 3960 4040, daisy@nkl.fi.

Julkaisuja apuvälinepalveluista

- Yhtenäiset kiireettömän hoidon perusteet – Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:31. Julkaisussa on määritelty näkövammaisten apuvälinepalvelun perusteet julkisessa terveydenhuollossa.
- Apuvälinepalveluiden laatusuositus. Sosiaali- ja terveysministeriön oppaita 2003:7
- Ohjeita terveydenhuollon apuvälinepalveluista www.thl.fi/fi/aiheet/tietopakettit/apuvälinepalvelut

Julkisen terveydenhuollon tekemän kielteisen ratkaisun apuvälinehakemukseen voi pyytää kirjallisena, jolloin päätöksen oikeellisuus voidaan selvittää hallintoriita-asiana hallinto-oikeudessa (katso luku 14.8).

7 Taloudelliset tuet

7.1 Vammaistuki lapselle (Vammaisetuslaki ja -asetus)

Kela voi myöntää alle 16-vuotiaan vammaistukea, jos lapsen hoidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu (vähintään kuuden kuukauden ajan) tavanomaista suurempaa räsitus- ja sidonnaisuutta verrattuna vastaavanikäiseen

terveeseen lapseen. Tukea ei myönnetä yksinomaan kustannusten perusteella.

Tuki voidaan myöntää määräajaksi tai siihen asti, kun lapsi täyttää 16 vuotta. Kela ratkaisee asian sen mukaan, miten paljon sairaan tai vammaisen lapsen hoidosta, huolenpidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu tavanomaista suurempaa räsitusta ja sidonnaisuutta. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 7.4).

Tuen määrät vuonna 2017:

Perustuki 92,14 €/kk. Kun lapsen hoidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu vähintään viikoittaista räsitusta ja sidonnaisuutta.

Korotettu tuki 215 €/kk. Kun lapsen hoito ja kuntoutus on vaativaa tai vie päivittäin huomattavasti aikaa.

Ylin tuki 416,91 €/kk. Kun lapsen hoidosta ja kuntoutuksesta aiheutuu perheelle vaativaa ja ympärivuorokautista räsitusta ja sidonnaisuutta.

Ylimpään vammaistukeen on oikeus vaikeasti kuulonäkövammaisilla ja kuurosokeilla lapsilla sekä alle 4-vuotiailla sokeilla lapsilla.

Tukea haetaan Kelasta. Hakemukseen liitetään lääkärinlausunto C. Kun tukeen haetaan korotusta, hakemukseen on liitettävä uusi lääkärintodistus tai muu selvitys, jonka perusteella korotusta haetaan. Vammaistuen saaminen ei riipu vanhempien tai lapsen tuloista tai varallisuudesta. Jos lapsi saa saman sairauden tai vamman perusteella lakisääteiseen tapaturmavakuutukseen tai liikennevakuutusta koskevaan lainsäädäntöön perustuvaa hoitotukea tai haittalisää taikka ulkomailta vammaistukea vastaavaa etuutta, ne vähennetään vammaistuen määrästä. Muut etuudet tai korvaukset eivät estä tuen saamista. Tukea voidaan maksaa myös lapselle, joka on laitoshoidossa. Vammaistuki on verotonta tuloa.

7.2 Vammaistuki aikuiselle (Vammaisetuslaki ja -asetus)

16 vuotta täyttäneen vammaistuen tarkoitus on helpottaa selviytymistä jokapäiväisessä elämässä, työssä ja opiskelussa. Se on tarkoitettu taloudelliseksi tueksi, kun sairaus tai vamma aiheuttaa haittaa, avuntarvetta, ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 7.4).

Tuen saaminen edellyttää, että hakijan toimintakykyyn heikkeneminen kestää vähintään vuoden ajan. Toimintakykyyn katsotaan heikentyneen silloin, kun sairaus tai vamma heikentää kykyä huolehtia itsestään, selviytyä välttämättömistä kotitaloustoista tai selviytyä työ- ja opiskelutehtävistä. Lisäksi edellytetään, että henkilön sairaudesta tai vammasta aiheutuu haittaa, avuntarvetta tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta.

Tukea ei voida myöntää, jos henkilö saa

- kansaneläke- tai työeläkelakien mukaista työkyvyttömyyseläkettä, kuntoutustukea, yksilöllistä varhaiseläkettä, vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä
- takuueläkettä
- kuntoutustukea tai vastaavaa etuutta ulkomailta
- täyden työkyvyttömyyden perusteella maksettavaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutusta koskevien eri lakien tai sotilasvammalain mukaista jatkuvaa tapaturmaeläkettä, elinkorkoa tai työkyvyttömyyseläkettä
- sellaista ansionmenetykskorvausta, jota maksetaan, kun liikennevahingon sattumisesta on kulunut vuosi.

Vammaistukea voidaan myöntää takautuvasti enintään kuudelta kuukaudelta. Tukea voidaan maksaa myös niille henkilöille, jotka ovat laitoshoidossa. Vammaistukea maksetaan yleensä vain Suomen sosiaaliturvaan kuuluvalla henkilöllä. Ulkomailta Suomeen muuttaneelle henkilölle vammaistukea voidaan myöntää

pääsääntöisesti vasta, kun henkilö on asunut Suomessa kolme vuotta. Tosiasialliseen Suomessa asumiseen rinnastetaan Suomen sosiaaliturvaan kuulumisen sekä asuminen EU- tai ETA-maassa tai Sveitsissä.

Tuen määrät vuonna 2016:

Perustuki 92,14 €/kk. Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu olennaista haittaa. Avuntarve vain kotitaloustoissa ja asioinnissa ei riitä vammaistuen saamiseen.

Korotettu tuki 215 €/kk. Kun vammasta tai sairaudesta aiheutuu huomattavaa haittaa, tai henkilö tarvitsee henkilökohtaisissa toiminnoissaan säännöllisesti viikoittain ulkopuolista apua, ohjausta tai valvontaa. Avuntarve vain kotitaloustoissa tai asioinnissa ei riitä tuen saamiseen.

Ylin tuki 416,91 €/kk. Vaikeavammaiselle henkilölle, joka tarvitsee monissa henkilökohtaisissa toiminnoissaan joka päivä paljon toisen henkilön apua, ohjausta tai valvontaa.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset. Erityiskustannuksia ovat esimerkiksi sairaanhoito- ja lääkekulut sekä kotipalvelun ja kotisairaanhoidon kustannukset (katso luku 7.4). Näkövammaisen erityiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 16).

16 vuotta täyttäneen vammaistuen osalta sokeat henkilöt ovat oikeutettuja ylimpään tukeen. Sokeana pidetään henkilöä, jolta puuttuu suuntausnäkö ja joka ei siten voi näkönsä heikkouden vuoksi liikkua kuin tutussa ympäristössä. Suuntausnäkö puuttuu yleensä, jos näkökyky on 0.04 tai vähemmän tai näkökenttä on supistunut joka puolelta alle 10 asteeseen tai näitä vastaavissa tilanteissa.

Henkilölle, joka on jättänyt varsinaisen työkyvyttömyyseläkkeensä lepäämään, voidaan

maksaa palkan lisäksi ylimmän vammaistuen suuruista tukea, jos hän sai eläkettä saavan hoitotukea ennen kuin jätti eläkkeen lepäämään. Tämä oikeus ei koske kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaan sokeuden perusteella Kelasta työkyvyttömyyseläkkeitä saavia. Lepäämisajalta maksettavan ylimmän vammaistuen ohella ei voida maksaa muuta vammaistukea tai eläkettä saavan hoitotukea (katso luku 8).

7.3 Hoitotuki eläkkeen saajalle (Vammaisetuslaki ja -asetus)

Hoitotuen avulla Kela tukee pitkäaikaisesti sairaan tai vammaisen eläkkeensaajan selviytymistä jokapäiväisessä elämässä sekä hänen toimintakykynsä ylläpitämistä, kuntoutustaan ja hoitoaan. Tuki korvaa osin myös sairaudesta tai vammaisuudesta aiheutuvia erityiskustannuksia. Hoitotukeen eivät vaikuta eläkkeensaajan ja hänen perheensä tulot eikä omaisuus. Tukea voidaan maksaa myös laitoshoidossa olevalle henkilölle. Hoitotuki on verotonta tuloa.

Eläkettä saavan hoitotukeen on oikeutettu 16 vuotta täyttänyt henkilö, joka saa

- työkyvyttömyyseläkettä tai kuntoutustukea kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä kansaneläkkeenä tai työeläkkeenä
- täyteen työkyvyttömyyteen perustuvaa lakisääteisen tapaturmavakuutuksen, liikennevakuutuksen, sotilasvammalain tai sotilastapaturmalain mukaista jatkuvaa eläkettä tai korvausta
- takuueläkettä (katso luku 8.6)
- ulkomailta vastaavia etuuksia.

Hoitotukea ei makseta henkilölle, joka saa osatyökyvyttömyyseläkettä tai osa-aikaeläkettä, mutta silloin voi olla oikeutettu saamaan 16 vuotta täyttäneen vammaistukea.

Hoitotuki voidaan myöntää, kun eläkkeensaajan toimintakyvyn heikentyminen sairauden tai vamman vuoksi kestää vähintään vuoden ajan ja hänellä on avun tai ohjauksen ja valvonnan tarvetta. Pelkkä avuntarve esimerkiksi kotitaloustöissä tai asioiden hoidossa ei oikeuta hoitotukeen. Toimintakyvyn heikentyminen ei tarkoita samaa kuin työkyvyn heikentyminen. Erityiskustannukset voivat korottaa perustuen korotetuksi tueksi (katso luku 7.4).

Toimintakyvyn heikentymistä ja avun tarvetta arvioidaan

- henkilökohtaisissa toiminnoissa
- kotitaloustöissä
- asioinnissa kodin ulkopuolella
- kommunikaatiossa
- sosiaalisissa taidoissa
- kognitiivisissa toiminnoissa.

Avuntarvetta voidaan katsoa olevan myös, jos

- henkilön on selviydyttävä ilman apua joko apuvälineiden tai oman sinnikkyytensä turvin
- toiminnot kestävät tavallista kauemmin
- toimintoihin liittyy turvallisuusriskejä.

Takautuvasti hoitotuki voidaan myöntää yleensä enintään kuuden kuukauden ajalta. Hoitotukea on aina haettava erikseen vammaistuen päättyessä.

Tuen määrät vuonna 2016:

Perustuki 61,71 €/kk. Edellyttää säännöllistä vähintään viikoittain toistuvaa toisen henkilön apua tai ohjausta ja valvontaa henkilökohtaisissa toiminnoissa. Avuntarve vain kotitaloustöissä ja asioinnissa ei oikeuta hoitotukeen.

Korotettu tuki 153,63 €/kk. Edellytyksenä on monissa henkilökohtaisissa toiminnoissa tarvittava päivittäinen aikaa vievä toisen henkilön apu, huomattava ohjauksen tai valvonnan tarve.

Ylin tuki 324,85 €/kk. Edellyttää yhtämitaista hoidon ja valvonnan tarvetta.

Hakemuslomakkeeseen on kirjattava mahdollisimman tarkoin oma avun tarve ja erityiskustannukset. Näkövammaisen erityiskustannusten ja avuntarpeen osoittamisesta lisätietoa saa Näkövammaisten liiton oikeuksienvalvonnan asiantuntijoilta (katso luku 16).

Eläkettä saavan hoitotuen osalta sokealla henkilöllä on aina oikeus vähintään perustukseen. Sokeuden määrittelemisestä katso luku 7.2.

Hoitotukihakemukseen on liitettävä lääkärinlausunto C, joka ei saa olla puolta vuotta vanhempi. B-lausuntokin riittää, jos siinä on asian ratkaisemiseksi vaadittavat tiedot.

7.4 Perustukien korottuminen kustannusten vaikutuksesta

Kun perustuen edellytykset täyttyvät ja erityiskustannusten voidaan arvioida nousevan vähintään korotetun tuen määrään, tuki voidaan myöntää korotettuna. Erityiskustannusten osoittamiseen on hyvä varautua pitämällä kirjaa ja tallettamalla kuitit kaikista näkövammaisuuden ja pitkäaikaisten sairauksien aiheuttamista menoista.

Erityiskustannuksina huomioidaan toimintakykyä heikentävästä sairaudesta tai vammasta välittömästi aiheutuvat tarpeelliset, ylimääräiset ja jatkuvat kustannukset siltä osin kuin henkilö vastaa niistä itse.

Erityiskustannuksina voidaan ottaa huomioon:

- 1) kotipalvelusta, tukipalvelusta ja kotisairaanhoidosta aiheutuvat kustannukset
- 2) palveluasumisen tai tuetun asumisen hoito- ja hoivakustannukset
- 3) laitoshoidon ja sairaalahoidon kustannukset (ei pitkäaikaisen laitoshoidon maksuja)

- 4) lääkärin tai hammaslääkärin antamasta tai määräämästä hoidosta aiheutuvat kustannukset
- 5) lääkärin määräämän kuntoutuksen kustannukset
- 6) hoitoon tai kuntoutukseen liittyvät matkakustannukset, jotka ovat aiheutuneet kohtien 4 ja 5 perusteella
- 7) sairauden hoitoon määrättyjen lääkkeiden, kliinisten ravintovalmisteiden ja perusvoiteiden kustannukset.

7.5 Sairauspäiväraha korvaa ansionmenetystä (Sairausvakuutuslaki)

Sairauspäiväraha korvaa alle vuoden kestävästä työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansionmenetystä.

Kela voi maksaa sairauspäivärahaa, jos työkyvyttömyys on kestänyt yhtäjaksoisesti omavastuuajan, joka on yleensä 10 arkipäivää. Jos sairausajalta maksetaan palkkaa, Kela maksaa päivärahan työnantajalle.

Hakemuksen liitteeksi tarvitaan lääkärinlausunto. Sairauspäivärahan määrä lasketaan yleensä verotuksessa vahvistettujen tulojen mukaan. Sairauspäivärahaa voi saada myös, vaikka henkilöllä ei olisi lainkaan tuloja. Sairauspäivärahan määrää voi arvioida verkossa www.kela.fi/laskurit.

Sairauspäivärahan maksaminen 90 arkipäivän jälkeen edellyttää työterveyslääkärin lausuntoa työkyvystä. Lausunto tulee toimittaa Kelaan itse. Sairauspäivärahaa maksetaan yleensä enintään 300 arkipäivää (noin vuoden). Tämän jälkeen hakijalla voi olla oikeus työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Osasairauspäivärahan tarkoitus on tukea työkyvyttömän henkilön työssä pysymistä ja paluuta työhön. Osa-aikaiseen työhön paluu on vapaaehtoinen järjestely, johon tarvitaan sekä työntekijän että työnantajan suostumus. Työajan on vähennyttävä 40–60 prosenttia

aiemmasta. Yrittäjällä työmäärän tulee vähentyä 40–60 prosenttia. Osasairauspäiväraha on suuruudeltaan puolet sairauspäivärahan määrästä.

7.6 Erityishoitorahaa osallistumisesta lapsen sairaalahoitoon

Erityishoitorahaa voi hakea Kelasta alle 16-vuotiaan lapsen sairaalahoidon ja siihen liittyvän kotihoidon ajalta. Erityishoitorahan saaminen edellyttää lapsen hoitavalta lääkäriltä D-lääkärinlausuntoa sairauden vaikeudesta sekä vanhemman hoitoon osallistumisen tarpeellisuudesta. Erityishoitorahan tarkoitus on korvata ansionmenetystä, jos joutuu olemaan kokopäiväisesti pois työstä hoidon vuoksi eikä saa palkkaa. Lisätietoja www.kela.fi.

7.7 Lääkekorvaukset

(Sairausvakuutuslaki, laki sähköisestä lääkemääräyksestä)

Kelasta voi saada korvausta lääkkeisiin, jotka lääkäri, hammaslääkäri tai sairaanhoitaja on määrännyt sairauden hoitoon. Korvauksen saaminen edellyttää, että lääkettä käytetään annostusohjeen mukaisesti. Lääkkeitä korvataan enintään kolmeksi kuukaudeksi kerrallaan. Lisätietoa lääkekorvauksista www.kela.fi/laakkeet.

Yleensä korvauksen saa jo apteekissa, kun apteekki tarkistaa asiakkaan oikeuden korvaukseen Kelan suorakorvaustietojen kyselypalvelusta. Markkinoilla on myös lääkkeitä, jotka eivät ole korvattavia. Tietoa lääkkeiden hinnoista, korvattavuudesta ja keskenään vaihtokelpoisista valmisteista löytyy Kelan lääkehakupalvelusta www.kela.fi/laakehaku.

Kelan korvaamista lääkkeistä saa sairausvakuutuslain mukaisen korvauksen, kun yhteenlasketut vuotuiset lääkekustannukset ylittävät 50 euron alkuomavastuun. Alkuomavastuu

voi täytyä jo yhdestä lääkeostosta tai useammasta eri lääkeostosta.

Kun alkuomavastuu on täyttynyt, lääkekorvaus lasketaan prosentteina lääkkeen hinnasta tai lääkkeelle määritellystä viitehinnasta. Korvausluokat ovat:

- peruskorvaus 40 prosenttia (suurin osa lääkkeistä kuuluu tähän ryhmään)
- alempi erityiskorvaus 65 prosenttia
- ylempi erityiskorvaus 100 prosenttia (lääkekohtainen omavastuuosuus 4,50 euroa/lääke).

Oikeutta lääkkeen erityiskorvaukseen, rajoitettuun peruskorvaukseen tai kliinisen ravintovalmisteen korvaukseen haetaan Kelasta lääkärin kirjoittamalla B-lausunnolla. Korvausoikeus voidaan myöntää, jos korvattavuuden lääketieteelliset edellytykset täyttyvät. Hakijalle toimitetaan uusi Kela-kortti, jossa on merkintä korvausoikeudesta ja mahdollisesta määräajasta. Erityiskorvaus voidaan maksaa lääkkeistä, jotka on ostettu sen jälkeen, kun B-lääkärinlausunto on saapunut Kelan toimistoon.

Reseptilääkkeiden kustannuksilla on vuotuinen kattosumma eli lääkekatto, joka vuonna 2017 on 605,13 euroa. Vuotuisen kattosumman täytyttyä asiakas maksaa jokaisesta korvattavasta lääkkeestä 2,50 euroa. Lääkeostoissa on 50 euron alkuomavastuu. Tämä ei koske alle 18-vuotiaita. Lääkekattoa eivät karruta lääkkeet, jotka eivät ole korvattavia.

Kela seuraa lääkeostoja apteekista saatujen tietojen perusteella. Kun vuotuinen kattosumma on ylittynyt, Kela lähettää tästä tiedon asiakkaalle.

Sähköinen resepti on lääkemääräys, jonka lääkäri laatii ja allekirjoittaa sähköisesti ja tallentaa keskitettyyn tietokantaan, jota kutsutaan Reseptikeskukseksi. Sähköisellä reseptillä lääkkeet voi hakea mistä tahansa apteekista. Täysi-ikäinen henkilö voi katsoa omia Reseptikeskuksessa olevia tietojaan

osoitteessa www.omakanta.fi. Palveluun kirjaututaan henkilökohtaisilla verkkopankkitunnuksilla, sähköisellä henkilökortilla tai mobiilivarmenteella.

7.8 Terveystenhuollon matkojen omavastuu (Sairausvakuutuslaki)

Sairausten tai kuntoutuksen vuoksi tehtyjen matkojen omavastuuosuus vuonna 2017 on 25 euroa yhteen suuntaan tehtyä matkalta. Matkojen vuotuinen omavastuuosuus (niin sanottu matkakatto) on 300 euroa. Kela seuraa vuotuisen omavastuuosuuden täyttymistä. Myös omavastuun alle jäävät tarpeelliset matkakulut kartuttavat vuotuista kattosummaa, joten kaikista matkakustannuksista kannattaa hakea korvausta. Matkakustannukset voivat olla potilaan omia, hänen saattajansa tai perheenjäsenen kustannuksia. Perheenjäsenen kustannusten on liityttävä potilaan hoitoon.

Kelasta voi saada korvausta julkiseen tai yksityiseen sairaanhoitoon liittyvistä matkoista, kun kustannukset yhteen suuntaan ylittävät omavastuun. Myös kuntoutukseen liittyvät matkat korvataan, kun kuntoutus perustuu Kelan tai julkisen terveydenhuollon kuntoutuspäätökseen.

Kela maksaa korvauksen yleensä lähimpään lääkäriin ja tutkimus- tai hoitolaitokseen halvimmalla matkustustavan mukaan. Lähin hoitopaikka on yleensä koti- tai oleskelupaikkakunnan pääterveyskeskus tai lähin yliopistosairaala. Jos asiakas käy lääkärissä käynnin yhteydessä apteekissa, Kela voi korvata lisäkustannukset lähimpään apteekkiin. Erikseen tehtyä lääkkeiden hakumatkaa apteekkiin ei korvata.

Matkasta yleisillä kulkuneuvoilla tai omalla autolla alle 100 km matkasta julkiseen terveydenhuollon yksikköön ei yleensä tarvitse liittää mukaan kuittia tai selvitystä oman

auton käyttötärpeesta. Oman auton käytön kustannuksista on mahdollista saada korvausta 0,20 euroa/kilometri. Mikäli tarvitaan taksia, omaa autoa (matkan pituus yli 100 km) tai muuta erityiskulkuneuvoa, hoitopaikan henkilökunnan tulee perustella sen käyttö erillisellä todistuksella. Terveystenhuollolla on mahdollisuus kirjoittaa määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva todistus erityisajoneuvon käyttöä varten. Tämä todistus käy kaikilla julkisen terveydenhuollon yksiköihin tehdyillä matkoilla.

Taksi tilataan välityskeskuksesta

Jos asiakkaalla on oikeus Kelan korvaamaan taksimatkaan, taksi on tilattava oman sairaanhoitopiirin tilausnumerosta, www.kela.fi/naintilaat-taksin. Matkakorvauksen saa taksissa ja omavastuu on 25 euroa. Mikäli matkaa ei tilata sairaanhoitopiirin tilausnumerosta, maksetaan matkan kokonaisuudessaan itse ja haetaan korvaus Kelasta jälkikäteen. Lisäksi omavastuu on kaksinkertainen eli 50 euroa matkalta eikä se kerrytä vuotuista matkakattoa.

Taksimatkkaa varten terveydenhuollon todistus

Taksimatkasta tulee olla terveydenhuollon todistus SV67, todistus matkakorvausta varten. Taksimatkkaa ei yhdistellä muiden asiakkaiden kanssa, jos terveydenhuollon viranomaisen on antanut asiakkaalle oikeuden yksin matkustamiseen.

Oikeus vakiotaksiin

Tutun taksinkuljettajan kyytiin on oikeutettu:

- alle 16-vuotias yksin matkustava lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita)
- vaikeasti sairas lapsi (kyytiin ei yhdistellä muita asiakkaita)
- oikeus muiden henkilöiden kohdalla harjkitaan aina tapauskohtaisesti. Kun haluat selvittää, voitko käyttää vakiotaksia, soita Kelan palvelunumeroon 020 692 204.

Kyytiin voidaan yhdistää muita asiakkaita, ellei terveydenhuolto ole antanut oikeutta yksin matkustamiseen.

7.9 Terveydenhuollon maksukatto (Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakasmaksuista)

Julkisen terveydenhuollon maksuilla on vuotuinen 691 euron maksukatto. Maksukatto on henkilökohtainen, mutta perheen alle 18-vuotiailta perittävät maksut voi yhdistää toisen huoltajan maksuihin. Maksukaton täyttyä loppuvuoden avohoidon palvelut saa pääsääntöisesti maksutta.

Maksukattoon lasketaan mukaan

- terveyskeskuksen lääkäripalvelujen maksut
- fysioterapiamaksut
- sarjahoidon maksut
- sairaalan poliklinikkamaksut
- päiväkirurgian maksut
- lyhytaikaisen laitoshoidon maksut niin terveydenhuollon kuin sosiaalihuollon laitoksissa
- yö- ja päivähoidon maksut
- kuntoutushoidon maksut.

Maksukattoon ei lasketa mukaan hammashoidon, sairaankuljetuksen, lääkärintodistusten, yksityislääkärin läheteellä tehtävien laboratorio- ja kuvantamistutkimusten (esimerkiksi röntgen-, ultraääni- tai magneettikuvaus) maksuja eikä tulositonnaisia maksuja.

Maksukaton täyttymistä on seurattava itse. Tätä varten voi pyytää terveyskeskuksesta tai sairaalasta seurantakortin. Alkuperäiset maksukuitit on kuitenkin säilytettävä, sillä ne on esitettävä tarvittaessa ennen kuin saa todistuksen maksukaton täyttymisestä. Todistuksen antaa terveyskeskus tai muu julkinen terveydenhuollon yksikkö.

Huomattava on, että hoitavan lääkärin määrittelemät pitkäaikaisesti tarvittavat hoitotarvikkeet ja -välineet on luovutettava maksutta

niitä tarvitsevien käyttöön terveyskeskuksesta. Tällaisia hoitotarvikkeita ja -välineitä ovat esimerkiksi diabeetikon hoitovälineet (verensokeriliuskat, virtsantutkimusliuskat, insuliiniruiskut), avannepotilaan hoitovälineet, sääri- ja makuuhaavan hoitotarvikkeet sekä vaipat, katetrit ja virtsankerääjät.

7.10 Verotus (Tuloverolaki)

7.10.1 Veronmaksukyvyyn alentumisvähennys

Jos henkilön veronmaksukyky on hänen ja hänen perheensä tulot ja varat huomioon ottaen erityisistä syistä oleellisesti vähentynyt, voi hän vaatia veronmaksukyvyyn alentumisvähennystä. Erityisiä syitä voivat olla esimerkiksi elatusvelvollisuus, työttömyys tai sairaus. Vähennyksen myöntämiseen vaikuttaa henkilön ja hänen perheensä kokonaistilanne.

Yksinomaan sairaudesta aiheutunut olennainen veronmaksukyvyyn alentuminen voi olla vähennysperusteena silloin, kun verovelvollisen ja hänen perheensä yhteenlaskettujen sairauskustannusten määrä verovuonna on vähintään 700 euroa. Lisäksi sairauskustannusten on oltava vähintään 10 prosenttia verovelvollisen pääomatulojen ja ansiotulojen yhteismäärästä. Vähennyksen määrä riippuu sairauskulujen ja kokonaistulojen määrästä. Vähennyksen määrä on enintään 1 400 euroa.

Lisätietoja saa Verohallinnolta sekä www.vero.fi.

7.10.2 Invalidivähennys

Invalidivähennykseen on oikeus, jos vamman tai sairauden haitta-aste on vähintään 30 prosenttia. Invalidivähennyksen saamiseksi on liitettävä veroilmoitukseen lääkärin-

distus B, johon on merkitty haitta-aste, sen alkamisajankohta ja tieto haitan pysyvyydestä. Jatkossa verohallinto tekee vähennyksen automaattisesti. Haitta-asteen muuttuessa on toimitettava Verohallinnolle uusi lääkärin todistus. Invalidivähennystä voi hakea takautuvasti viiden vuoden ajalta.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavan henkilön haitta-asteeksi katsotaan 100 prosenttia ja osatyökyvyttömyyseläkettä saavan haitta-asteeksi 50 prosenttia, ellei lääkärin todistuksella haitta-astetta osoiteta suuremmaksi. Henkilö säilyttää oikeutensa vähennykseen senkin jälkeen, kun työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi.

Valtionverotuksessa täyden vähennyksen määrä on 115 euroa. Vähennys tehdään valtion tuloverosta, joten sen saa myös eläketulosta. Kunnallisverotuksessa täysi vähennys on 440 euroa ansiotulosta. Lisätietoja saa Verohallinnolta ja www.vero.fi.

7.10.3 Kotitalousvähennys

Kun ostaa palveluja kotiin tai vapaa-ajan asuntoon, voi osan kuluista vähentää verotuksessa. Vähennyksen saa tavanomaisesta kotitalous-, hoiva- ja hoitotyöstä, kunnosapito- ja perusparannustyöstä sekä tietotekniikan asennus- ja neuvontapalveluista. Lisäksi yksityisessä palveluasunnossa voi saada vähennyksen kotitalous- sekä hoiva- ja hoitotyöstä, jos työ tapahtuu henkilön omassa huoneessa ja työ on ostettu yksityiseltä palvelun tuottajalta. Vähennysoikeus koskee myös omien tai puolison vanhempien kodissa tai vapaa-ajan asunnossa teetettävää työtä. Vähennys myönnetään sinä vuonna, jona työkorvaus tai palkka ja palkan sivukulut on maksettu.

Kotitalousvähennyksenä voi vuonna 2017 vähentää 20 prosenttia maksetusta palkasta sekä palkan sivukulut tai 50 prosenttia ennakoperintärekisteriin kuuluvalla yrittäjällä

tai yritykselle maksetusta työkorvauksesta. Vähennystä saa vain työn osuudesta, ei materiaaleista. Kotitalousvähennyksen enimmäismäärä vuonna 2017 on 2400 euroa vuodessa. Pariskunta voi saada yhteensä 4800 euron vähennykset. Vähennyksessä on 100 euron omavastuu.

Vähennystä ei saa, jos työn suorittava yritys ei kuulu ennakoperintärekisteriin tai jos työtä varten on saatu muun muassa palveluseteli, omaishoidon tukea tai asunnon korjausavustusta. Vähennykseen ei ole oikeutta myöskään, jos korvaus työstä maksetaan muulle kuin yksityiselle henkilölle tai yritykselle. Yleishyödylliselle yhteisölle tavanomaisesta kotitaloustyöstä tai hoiva- ja hoitotyöstä maksettu korvaus on kuitenkin vähennyskelpoinen.

Kannattaa aina selvittää etukäteen onko teetetyistä työstä oikeus saada vähennys. Lisätietoja Verohallinnolta ja www.vero.fi.

7.10.4 Sosiaalipalvelujen arvonlisäverottomuus

Yksityinen palveluntuottaja voi myydä sosiaalipalveluja arvonlisäverottomasti, jos toiminta on sosiaaliviranomaisten valvoma ja palvelu myydään sosiaalihuollon tarpeessa olevalle henkilölle, jonka toimintakyky on alentunut. Palveluntuottajan ja asiakkaan on tehtävä palvelu- tai muu vastaava suunnitelma. Silloin kun asiakas hankkii palvelut suoraan yksityiseltä palvelun tuottajalta, palvelun tuottaja vastaa siitä, että arvonlisäverottomuuden ehdot täyttyvät. Lisätietoja saa verotoimistoista.

7.10.5 Opaskoira tulonhankkimisvähennyksenä

Opaskoiran käyttäjällä on mahdollisuus hakea tulonhankkimiskuluina sotasokeille määritellyn kulukorvauksen ja opaskoirakoulun myöntämän kulukorvauksen erotusta,

mikäli opaskoira on välttämätön työstä selviytymiseksi. Vähennystä voi pyytää ainoastaan palkkatulosta. Työn tekemisen ja palkkatulon hankkimisen tulee vaatia liikkumista. Kulloinkin voimassa olevan sotasokeille määritellyn kulukorvauksen voi tarkistaa Valtiokonttorista.

7.11 Yleinen asumistuki (Laki yleisestä asumistuesta)

Pienituloinen ruokakunta voi saada yleistä asumistukea asumismenojensa vähentämiseksi. Ruokakunnan muodostavat samassa asunnossa asuvat henkilöt. Asumistuki myönnetään ruokakunnalle yhteisesti. Omaisuus ei vaikuta yleiseen asumistukeen. Pääomatulot otetaan kuitenkin huomioon.

Omaishoidon tukea ja alaikäisten lasten tuloja ei oteta tulona huomioon, paitsi silloin, jos lapsi on tuen hakija tai hänen puolisonsa.

Yleinen asumistuki on 80 prosenttia hyväksyttävien asumismenojen ja perusomavastuun erotuksesta.

Hyväksyttävillä asumismenoilla on laissa määrätty enimmäismäärät. Hyväksytyihin enimmäisasumismenoihin vaikuttavat asunnon sijaintikunta ja ruokakunnan koko. Jos vammaisen henkilö tarvitsee paljon tilaa vieviä apuvälineitä tai avustajan, Kela voi hyväksyä enimmäisasumismenot yhtä henkilöä suuremman henkilöluvun mukaan, kuin mitä ruokakunnan koko on.

Yleistä asumistukea haetaan Kelasta. Asumistuen määrän voi arvioida laskurilla verkkosivuilla www.kela.fi/laskurit.

Tuki tarkistetaan vuoden välein. Välitarkastuksia tehdään, kun ruokakunnan olosuhteissa tapahtuu muutoksia, jos esimerkiksi tulot pienenevät 200 euroa kuukaudessa tai nousevat 400 euroa kuukaudessa tai enemmän. Tuen saajan on itse ilmoitettava olosuh-

teissaan tapahtuvista muutoksista.

7.12 Eläkkeensaajan asumistuki (Laki eläkkeensaajan asumistuesta)

Kela voi myöntää eläkkeensaajan asumistukea pienituloiselle eläkkeensaajalle. Kaikilla eläkkeensaajilla, esimerkiksi osa-aikaeläkeläisillä, ei kuitenkaan ole oikeutta saada eläkkeensaajan asumistukea. Tällöin on mahdollista hakea yleistä asumistukea.

Eläkkeensaajan asumistuki on 85 prosenttia huomioonotettavista asumismenoista, joista on vähennetty perusomavastuun ja tulojen mukaan määräytyvän lisäomavastuun yhteismäärä. Tuen määrä riippuu asumismenojen lisäksi hakijan perhesuhteista sekä tulojen ja omaisuuden määrästä. Omassa käytössä olevaa asuntoa ei lueta omaisuudeksi. Eläkkeensaajan asumistuki on verotonta tuloa. Sitä voidaan maksaa takautuvasti enintään puolen vuoden ajalta. Julkiseen laitoshoidon siirtymisen jälkeen henkilö voi saada tukea aikaisempaa asuntoa varten yhdeksän kuukauden ajan, jos asumismenot edelleen jatkuvat.

Tuki tarkistetaan aina kun olosuhteissa on tapahtunut muutos tai vähintään kahden vuoden välein. Olosuhteissa tapahtuvista muutoksista on itse ilmoitettava Kelaan.

7.13 Toimeentulotukea haetaan Kelasta (Toimeentulotukilaki)

Jos henkilön tulot ja varat eivät riitä välttämättömiin jokapäiväisiin menoihin, voi hänellä olla oikeus toimeentulotukeen. Toimeentulotuki on viimesijainen toimeentuloturvan muoto ja se on tarkoitettu väliaikaiseksi tukimuodoksi, kunnes henkilö saa hänelle kuuluvia ensisijaisia etuuksia. Perustoimeentulotukea haetaan Kelasta. Täydentävä toimeentulotuki haetaan oman kunnan sosiaalitoimesta.

Tuen määrä lasketaan hyväksyttävien menojen ja tulojen välisenä erotuksena. Hyväksyttäviin menoihin kuuluu perusosa, joka vuonna 2017 on yksin asuvalla 487,89 euroa kuukaudesta. Perusosalla tuen hakijan pitää kattaa esimerkiksi ravinto- ja vaatemeno, puhelimen käyttö sekä harrastus- ja virkistystoiminta. Perusosan lisäksi hyväksyttäviä menoja ovat asumismenot, kuten vuokra tai vastike, vesimaksu, sähkölasku ja kotivakuutusmaksu sekä vähäistä suuremmat terveydenhuollon menot.

Täydentävään toimeentulotukeen lasketaan perustoimeentulotukeen sisällyttämättömät asumismenot ja menot, jotka aiheutuvat hakijan tai hänen perheensä erityisistä tarpeista tai olosuhteista, jotka katsotaan tarpeelliseksi toimeentulon turvaamiseksi tai itsenäisen suoriutumisen edistämiseksi. Kunnat myöntävät lisäksi ehkäisevää toimeentulotukea, jonka perusteista ne päättävät itse.

7.14 Talous- ja velkaneuvonta sekä sosiaalinen luototus

(laki sosiaalisesta luototuksesta, laki talous- ja velkaneuvonnasta)

Talous- ja velkaneuvonta on lakisääteinen, asiakkaille maksuton palvelu. Neuvontaa järjestävät ensisijaisesti kunnat. Lisätietoja omasta kunnasta sekä www.kkv.fi.

Kunnat voivat halutessaan osana sosiaalihuoltoa myöntää sosiaalisia luottoja. Sosiaalinen luotto on tarkoitettu pienituloiselle ja vähävaraiselle henkilölle, joka ei voi saada kohtuuhintaista luottoa, mutta pystyy kuitenkin suoriutumaan luoton takaisinmaksusta.

8 Eläketurva

(Kansaneläkelaki, työeläkelait)

8.1 Eläkkeistä lyhyesti

Lakisääteinen eläkejärjestelmä koostuu työeläkkeestä sekä Kelan maksamista eläkkeistä (kansaneläke ja takuueläke). Työeläke on ansioiden mukaan kertyvä eläke. Kansaneläke täydentää toimeentuloa, jos kertynyt työeläke on pieni. Takuueläke varmistaa Suomessa asuvalle henkilölle vähimmäiseläkkeen. Vuoden 2017 työeläkeuudistus ei vaikuta jo maksussa oleviin eläkkeisiin eikä eläkekarttumiin ennen vuotta 2017.

Työeläkejärjestelmään kuuluvia eläkkeitä:

- Vanhuuseläke on etuus, joka mahdollistaa ikääntyneen jäämisen pois työelämästä.
- Osittainen varhennettu vanhuuseläke on mahdollinen kaikille 61-vuotiaille ja vanhemmille. Osittainen varhennettu vanhuuseläke korvaa entisen osa-aikaeläkkeen.
- Työkyvyttömyyseläke korvaa pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä.
- Kuntoutustuki on määräaikainen työkyvyttömyyseläke.
- Työuraeläkettä voi hakea 63-vuotiaana vähintään 38 vuoden työskentelyn jälkeen, jos on työskennellyt rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttavassa työssä ja työkyky on heikentynyt.
- Perhe-eläkettä maksetaan kuolleen henkilön puolisolle ja alaikäisille lapsille.
- Lakisääteistä pakollista eläketurvaa on mahdollista täydentää itse hankitulla lisäeläketurvalla.

Työeläkkeistä saa lisätietoa työeläkelaitoksesta. Kela neuvoo kansaneläkeasioissa. Eläkeuudistukseen liittyvää tietoa www.eläkeuudistus.fi.

8.2 Kun tulet vanhuuseläkeikään

Vanhuuseläkettä on haettava. Samalla hakemuksella voidaan hakea sekä työ- että kansaneläkettä. Työntekijän vanhuuseläke alkaa sitä seuraavan kuukauden alusta, jona työntekijä on täyttänyt vanhuuseläkkeen saamiseen oikeuttavan iän ja lopettanut työn, jonka perusteella hän hakee vanhuuseläkettä. Yrittäjän vanhuuseläke alkaa sitä seuraavan kuukauden alusta, jona eläkettä on haettu.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu automaattisesti vanhuuseläkkeeksi. Työkyvyttömyyseläkkeen aikana työskentelystä kertyneen eläkkeen saa maksuun hakemuksella.

Vammaistuki loppuu, kun vanhuuseläke alkaa. Eläkettä saavan hoitotukea on haettava erikseen (katso luku 7.3). Myös eläke sokeuden perusteella eli ns. sokkoeläke loppuu ja muuttuu kansaneläkkeeksi (katso luku 8.5). Kansaneläkkeen määrä riippuu työeläkkeesi määrästä. Vanhuuseläkkeen aikana työskentelystä karttunut eläke on haettava erikseen, kun työnteko loppuu.

8.3 Kansaneläke Kelasta

Kansaneläkettä voi saada Suomessa asuva henkilö, joka ei saa lainkaan työeläkettä tai jonka työeläke jää pieneksi. Kansaneläke pienenee työeläkkeen kasvaessa. Myös ulkomailla asuttu aika saattaa vaikuttaa kansaneläkkeen määrään. Täysi kansaneläke yksin asuvalle henkilölle on 628,85 euroa kuukaudessa. Kansaneläkejärjestelmästä maksetaan vanhuuseläkettä 65 vuotta täyttäneille.

8.4 Työeläke kertyy työssäolon ja ansioiden mukaan

Työeläkettä saa henkilö, jolle on kertynyt ansioiden perusteella eläkettä työsuhteessa tai yrittäjätöiminnässä. Työeläkejärjestelmän

mukaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä aikaisintaan oma ikäluokan alimmassa vanhuuseläkeikässä, yleensä 63-68 vuotta. Työeläkkeen suuruus määräytyy ansioiden mukaan. Yksityisen alan työeläkelaitokset lähettävät työeläkeotteen pääsääntöisesti joka komas vuosi. Työeläkeotteessa kerrotaan työhistoria ja karttuneen eläkkeen määrä. Voit pyytää työeläkeotteen omasta työeläkelaitoksesta. Työeläkeote on koska tahansa luettavissa myös verkossa osoitteesta www.tyoelake.fi.

Yrittäjä vastaa oman eläkevakuutuksensa järjestämisestä. Yrittäjä vakuuttaa toimintansa yrittäjän eläkelain (YEL) mukaisesti. Yrittäjä voi ottaa eläkevakuutuksensa joko työeläkevakuutusyhtiöstä tai eläkekassasta, jos hänen alallaan toimii sellainen. Yrittäjän eläkevakuutuksen perustana on YEL -työtulo. Tulo kannattaa mitoittaa oikein, sillä se vaikuttaa mm. tulevan eläkkeen, sairausvakuutuslain mukaisten päivärahojen sekä mahdollisen työttömyyskorvauksen määrään. Lisätietoja eläkeyhtiöistä ja Näkövammaisten liiton yrittäjyysneuvojilta.

8.5 Eläke sokeuden perusteella

Sokean henkilön (määritelmä kohdassa 7.2) tulisi saada kansaneläkelain mukainen työkyvyttömyyseläke kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaan. Tämän momentin mukainen eläke oikeuttaa ansiosidonnaisiin sairaus-, työttömyys- ja vanhempainetuuksiin sekä työhallinnon palveluihin ja lisäksi tekemään palkkatyötä ilman ansiorajoituksia. Tämä eläke on eläkevähenteinen eli jos saat esim. työkyvyttömyyseläkettä työlainsäädännön perusteella, se vähentää sokean eläkkeen määrää. Myös osa etuuksista, esimerkiksi työttömyysetuus, on eläkevähenteisiä eli saadun eläkkeen määrä vähennetään etuudesta. Mikäli sokea henkilö saa Kelan työkyvyttömyyseläkettä jonkin muun kuin mainitun lainkohdan perusteella, voi hän pyytää myöntöperusteen tarkistamista Kelasta. Takautuvasti tarkistus on mahdollista tehdä enintään puolen vuoden ajalta.

8.6 Takuueläke (Laki takuueläkkeestä)

Takuueläke parantaa kaikkein pienituloisimpien eläkeläisten toimeentuloa. Jos eläkkeensaajan kansaneläke ja ansioeläke yhdessä jäävät alle takuueläkerajan 760,26 euroa kuukaudessa, maksetaan puuttuva osa takuueläkkeenä. Takuueläkkeen suuruuteen vaikuttavat kaikki muut henkilön saamat eläkkeet, myös ulkomailta saadut eläkkeet. Takuueläke otetaan tulona huomioon mm. asumistuen ja toimeentulotuen määrittelyssä. Takuueläkettä haetaan Kelasta ja sillä on kuuden kuukauden takautuva haku aika.

Takuueläkkeen saaja on oikeutettu sairauspäivärahaan, jos

- henkilö on alle 68-vuotias ja on työssä eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja tulee työkyvyttömäksi työhön, jota eläkkeellä ollessaan tekee
- takuueläke on myönnetty sokealle tai liikuntakyvyttömälle henkilölle kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaisen työkyvyttömyyseläkkeen perusteella
- takuueläke on myönnetty eri lakien mukaisen täyden työkyvyttömyyden perusteella.

Takuueläkkeen saajalla on pääsääntöisesti oikeus kuntoutusrahaan. Oikeutta ei kuitenkaan ole henkilöllä, joka on saanut takuueläkkeen sillä perusteella, että on täyttänyt 62 vuotta ja saa vanhuuseläkettä tai varhennettua vanhuuseläkettä eikä 65 vuotta täyttäneellä maahanmuuttajalla.

Työssä käyvän sokean henkilön, joka saa kansaneläkelain 12 pykälän 4 momentin mukaista työkyvyttömyyseläkettä ja takuueläkettä, kuntoutusraha määräytyy ensisijaisesti tulojen perusteella. Toissijaisesti kuntoutusraha voi määräytyä edeltävän etuuden ja viime kädessä vähimmäismäärän perusteella. Takuueläkkeellä ei ole vaikutusta kuntoutusrahan määrään tässä tapauksessa.

Takuueläke voidaan lakkauttaa erityisestä syystä. Erityisenä syynä voidaan pitää sitä, että eläkkeensaaja menettäisi suuremman muualta maksettavan etuuden. Lakkauttaminen edellyttää, että eläkkeensaaja pyytää lakkauttamista kirjallisesti. Pyynnöstä lakkautettu takuueläke voidaan myöntää uudelleen hakemuksesta.

8.7 Eläkeläisen oikeus ansiotuloihin ja eläkkeen lepäämään jättäminen (Laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluun edistämisestä)

Vanhuuseläkettä saava voi olla työssä ilman rajoituksia, mutta työtulot vaikuttavat silloinkin eläkkeen verotukseen ja mahdolliseen asumistukeen.

Työtulot ja yrittäjätulot vaikuttavat työkyvyttömyyseläkkeen maksamiseen (sekä kansan- että työeläkejärjestelmässä), eläkkeensaajan asumistukeen sekä eläkkeiden verotukseen. Työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi voi ansaita 737,45 euroa kuukaudessa. Työeläkkeensaajan ansioraja voi olla korkeampi. Henkilökohtaisen ansiorajansa voi tarkistaa työeläkelaitokselta ennen ansiotyön alkua. Jos ansiot ylittävät nämä rajat, eläkkeen voi jättää lepäämään vähintään kolmen kuukauden ja enintään kahden vuoden ajaksi. Lepäämässä olevaa eläkettä ryhdytään maksamaan uudelleen, jos työnteko lakkaa tai ansiotulot jäävät alle edellä mainittujen tulo-rajojen. Tästä on kuitenkin ilmoitettava eläkelaitokselle. Katso luku 9.

Eläkkeensä lepäämään jättävälle henkilölle maksetaan ylintä vammaistukea 416,91 euroa kuukaudessa ajalta, jolta eläkkeiden maksaminen on keskeytyneenä. Vammaistuki maksetaan vain niille, jotka ovat eläkkeellä ollessaan saaneet eläkettä saavan hoitotukea. Vaikka eläke olisi lepäämässä, henkilö kuuluu edelleen eläkkeensaajan asumistuen piiriin.

9 Heikentynyt näkö ja työ

(Laki julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, valtioneuvoston asetus julkisesta työvoima- ja yrityspalvelusta, laki Kansaneläkelaitoksen kuntoutusetuuksista ja kuntoutusrahaetuksista, laki työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhönpaluun edistämisestä)

Näkövammaisten liiton Työllisyyspalvelut ohjaa ja neuvoo työelämän eri vaiheissa. Näkövammaisten työllisyyden edistäminen on tukea ammatinvalinnassa ja työllistymisvaiheessa, työssä jaksamisessa ja yrittäjyyden suunnittelussa. Tukea on saatavilla myös käsi-työntekijöiden yrittäjyyteen.

Työllisyyspalveluista saat tietoa työn mukautusratkaisuista, ammatillisen kuntoutuksen mahdollisuuksista sekä työn mukauttamisratkaisuihin ja kuntoutukseen liittyvistä tukimuodoista ja eläkkeistä.

Lisätietoja Näkövammaisten liiton nettisivuilta www.nkl.fi/fi/etusivu/palvelut_nakovammaisille/tyo

9.1. Työn mukautusratkaisut ja ammatillinen kuntoutus

Työn kuormitustekijöitä selvitettäessä on olennaista kunkin yksilöllisen työtilanteen kartoitus ja toiminnallisen näön tutkiminen. Kartoituksesta edetään kuormitusta vähentäviin tai poistaviin yksilöllisiin työn ja työpaikan mukauttamisratkaisuihin. Näitä voivat olla työn / työtehtävien organisointi, työajan mukautukset, työympäristön mukautukset, apuvälineet ja apuvälineiden käytön ohjaus, työmatkojen järjestäminen ja työn toimiva organisointi.

Näkövammaisten henkilöiden työssä jatkamisen ja jaksamisen kannalta olennaista on työn ongelmien oikeiden syiden tunnistaminen ja tunnistaminen sekä tunnistamisen jälkeen

toimiminen ja pääsy ammatillisen kuntoutuksen toimien piiriin. Ammatillinen kuntoutus monine toimenpiteineen auttaa työkyvyn säilymisessä ja sen parantamisessa työntekijöitä, yrittäjiä, työttömiä työnhakijoita ja opiskelijoita.

Ammatillista kuntoutusta voivat järjestää Kela ja työeläkelaitokset. Sen tavoitteena on työ- ja ansiokyvyn tukeminen ja parantaminen sekä työkyvyttömyyden estäminen. Ammatillisen kuntoutuksen toimenpitein pyritään mahdollistamaan työelämään pääsy, turvaamaan työelämässä pysyminen ja sinne palaaminen esimerkiksi pitkän sairausloman jälkeen. Liikkeelle voidaan lähteä ja usein lähdetään ammatillisella kuntoutuspalveluksella, joka on Kelan ammatillista kuntoutusta. Ammatillisena kuntoutuksena voivat sekä Kela että työeläkelaitokset kustantaa työkokeilua, täydentävää- ja uudelleen koulutusta ja elinkeinotukea.

Yhdenvertaisuuslain 15§:n mukaan työnantajan on tehtävä asianmukaiset ja kulloisessakin tilanteessa tarvittavat kohtuulliset mukautukset, jotta vammaisen henkilö voi yhdenvertaisesti työskennellä, suoriutua työtehtävistä ja edetä työuralla. Kohtuulliset mukautukset ovat eri asia kuin varsinaiset esteettömyystoimenpiteet, ne ovat konkreettisesti tilanteesta kutakin henkilöä varten tehtäviä yksilöllisiä toimenpiteitä. Näin erilaiset mukautusratkaisut täydentävät esteettömyystoimenpiteitä.

Toimivat ja saavutettavat työterveyshuollon palvelut ovat työssä jatkamisen ja työhyvinvoinnin kannalta olennainen tekijä. Työterveyshuoltolain mukaan työterveyshuollon on sovittava yhteen työkykyyn ja työhön paluuseen liittyviä hoito- ja kuntoutustoimenpiteitä sekä edistää vajaakuntoisen työssä selviytymistä. Työn ja työympäristöjen mukauttamisratkaisut ovat hyvin yksilöllisiä ja on tärkeää, että niiden suunnittelussa on mukana näkövammaisen työntekijä itse. Työntekijän tai yrittäjän on tärkeää tietää

ratkaisuista ja mahdollisuuksista omassa tilanteessaan. Niistä kertominen esimerkiksi työkykyneuvottelussa työterveyslääkärille ja esimiehelle mahdollistaa ratkaisut työpaikalla käytäntöön.

Kaikissa tapauksissa mukautusratkaisuilla ja ammatillisen kuntoutuksen toimilla työkykyä ei voida parantaa tai säilyttää. Henkilö voi tulla työkyvyttömäksi työhönsä tai vakiintuneeseen ammattiinsa.

9.2 Jos mietit työkyvyttömyyseläkettä

Juttele asiasta hoitavan lääkärisi kanssa ja ota yhteyttä omaan eläkelaitokseen, josta voit pyytää arvion työkyvyttömyyseläkkeen määrästä ja toimintaohjeita. Tulevan työkyvyttömyyseläkkeen määrä poikkeaa työeläkkeotteesta olevasta karttuneesta eläkkeestä, sillä työkyvyttömyyseläkkeeseen lasketaan myös niinsanottu tulevan ajan karttuma. Mukaan kannattaa pyytää myös arvio ansiorajasta eli siitä, mitä voi täyden työkyvyttömyyseläkkeen lisäksi ansaita. Tällöin voit arvioida toimeentuloasi työkyvyttömyyseläkkeellä. Vastaavan laskelman voi pyytää myös osatyökyvyttömyyseläkkeestä.

Työkyvyttömyyden määrittää aina lääkäri. Työkyvyttömyyseläkettä haetaan työeläkelaitokselta. Eläkelaitoksen on ennen työkyvyttömyyseläkepäättöksen antamista selvitettävä henkilön oikeus työeläkelakien mukaiseen ammatilliseen kuntoutukseen. Huomaa, että työttömäksi jääminen ei ole peruste saada työkyvyttömyyseläkettä, vaan työkyvyn tulee olla alentunut.

9.3 Työkyvyttömyyseläke ja osatyökyvyttömyyseläke

Työkyvyttömyyseläkkeellä korvataan pitkäaikaisen työkyvyttömyyden aiheuttamaa ansiotulojen menetystä. Yleensä työkyvyttömyyseläkettä edeltää 300 päivän

sairauspäiväraha-kaus. Työkykyä arvioidaan lääkärinlausunnon perusteella.

Eläke voi olla täysi toistaiseksi myönnetty työkyvyttömyyseläke tai määräaikainen kuntoutustuki. Osatyökyvyttömyyseläke tai osakuntoutustuki on mahdollista vain työeläkejärjestelmässä eli niitä ei voi saada kansaneläkkeenä.

Työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi

- työeläkkeensaajan oman ikäluokan alimmassa vanhuuseläkeiässä, jos eläke on alkanut vuonna 2017 tai myöhemmin,
- 63 vuoden iässä, jos eläke on alkanut 2006–2016 tai
- 65 vuoden iässä, jos eläke on alkanut ennen vuotta 2006.

Kansaneläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläke muuttuu vanhuuseläkkeeksi eläkkeensaajan täyttäessä 65 vuotta. (Vanhuuseläkkeestä ja sen hakemisesta luku 8.2)

Kansaneläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläkettä maksetaan, jos henkilö ei saa muuta eläkettä tai muu eläke on pieni. Eläkkeen määrä riippuu myös siitä, kuinka kauan henkilö on asunut Suomessa.

Osatyökyvyttömyyseläke on tarkoitettu henkilölle, joka pystyy edelleen jatkaamaan ansiotyötä sairaudestaan huolimatta. Sen voi saada myös työtön, joka voisi sairaudestaan huolimatta tehdä työtä. Tällöin voi saada osatyökyvyttömyyseläkkeen rinnalla työttömyyspäivärahaa, josta on vähennetty osatyökyvyttömyyseläkkeen määrä. Osatyökyvyttömyyseläke myönnetään joko toistaiseksi tai määräajaksi osakuntoutus-tukena. Sen määrä on puolet täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.

10 Tukea auton käyttöön

10.1 Avustus auton hankintaan (Vammaispalvelulaki)

Kotikunnan sosiaalitoimi voi vammaispalvelulain harkinnanvaraisena tukitoimena myöntää avustusta auton hankintaan. Jos autoon tarvitaan muutostöitä esimerkiksi liikuntavamman vuoksi, kunnan sosiaalitoimi voi myöntää tukea välttämättömiin muutostöihin vammaispalvelulain perusteella (katso kohta 3.3.3).

10.2 Vammaisen pysäköintilupa (Tieliikennelaki ja -asetus)

Vammaisen pysäköintilupaa haetaan Trafín palveluntuottajan Ajovarman palvelupisteestä, p. 075 323 9999, www.ajovarma.fi. Vammaisen pysäköintilupahakemuksen voi tulostaa www.trafi.fi kohdasta Tieliikenne - Luvat ja Hyväksynnät - Vammaisen pysäköintilupa. Lupa voidaan myöntää joko vammaiselle henkilölle tai vaikeasti vammaisen henkilön kuljetusta varten.

Pysäköintilupa voidaan myöntää seuraavista syistä:

- Jos vammaisuus aiheutuu heikentyneestä näöstä, on näöntarkkuuden oltava paremmassa silmässä enintään 0,1, tai näkökyky kokonaisuudessaan arvioiden on vähintään haittaluokan I7 mukainen. Haittaluokitus määräytyy työtapaturma- ja ammattitautilain mukaisen haittaluokituksen perusteella.
- Sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva haitta estää henkilöä itsenäisesti kävelemästä ilman toisen henkilön apua ja tästä liikkumista vaikeuttavasta sairaudesta, viasta tai vammasta johtuva haitta kuuluu vähintään haittaluokkaan I I.
- Vaikeasti vammaisen henkilön kuljettamista varten lupa voidaan myöntää, jos kuljetettavalla on säännöllinen tai usein toistuva kuljetustarve eikä hän selviydy kuljetuksen jälkeä ilman saattajaa.

Päätöksen siitä, täyttyvätkö myöntämisen edellytykset, tekee lääkäri. Jos henkilöllä on pysyvä haitta, pysäköintilupa myönnetään 10 vuodeksi. Muussa tapauksessa lupa myönnetään lääkärin lausunnossaan erikseen ilmoittamaksi ajaksi. Poliisin ennen 1.1.2016 myöntämät luvat ovat voimassa lupaan merkityn voimassaoloajan mukaisesti.

Kun vammaisen pysäköintilupaa haetaan ensimmäisen kerran, hakemukseen on liitettävä lääkärinlausunto, johon on olemassa valmis lausuntopohja Trafín verkkosivuilla www.trafi.fi kohdassa Tieliikenne - Luvat ja hyväksynnät - Vammaisen pysäköintilupa - Lääkärinlausunto vammaisen pysäköintilupaa varten. Liitteenä ei enää tarvita passivalokuvia kuten aikaisemmin.

Vammaisen pysäköintilupahakemusta ei tarvitse jättää henkilökohtaisesti Ajovarman palvelupisteeseen. Lupahakemuksen voi jättää myös toisen henkilön toimitettavaksi. Hakemusta ei voi kuitenkaan postittaa, koska hakemuksen jättämisen yhteydessä tarkistetaan luvan myöntämisen edellytykset ja peritään lupamaksu. Lupa postitetaan luvan hakijalle kotiin väestötietojärjestelmän mukaiseen osoitteeseen.

Pysäköintiluvan uudistaminen tehdään suoraan aikaisemman pysäköintiluvan perusteella, jos aikaisempi lupa on tallessa ja se on myönnetty pysyvän haitan perusteella. Ajovarma tarkistaa aina tarvittaessa poliisilta aiemman luvan myöntämistiedot ja hakemus voidaan käsitellä näissä tapauksissa vasta sitten kun poliisilta on saatu vahvistus. Uudistamisen yhteydessä toimitetaan Ajovarmaan aikaisempi pysäköintilupakortti. Uutta lääkärinlausuntoa ei tarvitse tässä tapauksessa toimittaa.

Pysäköintiluvan tilalle voi hakea myös kaksoiskappaletta, jos alkuperäinen lupa on kadonnut, anastettu tai turmeltunut. Ajovarma tarkistaa poliisin myöntämän pysäköintiluvan tiedot luvan myöntäneeltä poliisilta jos asiakkaalla ei ole mitään kirjal-

lisia dokumentteja poliisin aiemmin myöntämästä luvasta tallessa. Tarkistusta varten Ajovarma tarvitsee tiedon siitä milloin ja millä poliisilaitoksella aikaisempi pysäköintilupa on myönnetty. Hakemus voidaan käsitellä näissäkin tapauksissa vasta sitten kun poliisilta on saatu vahvistus. Asiakkaalle voidaan myöntää myös kokonaan uusi pysäköintilupa, mutta tällöin hakemuksen liitteeksi tarvitaan joko lääkärinlausunto tai kopio alkuperäisestä lääkärinlausunnosta.

Pysäköintilupaa voi hakea myös Trafín sähköisen Oma asiointi -palvelun kautta. Sähköisen palvelun kautta voi hakea uutta vammaisen pysäköintilupaa ja aikaisemman pysäköintiluvan uudistamista, jos aikaisempi lupa on myönnetty pysyvän haitan perusteella. Ajovarma tarkistaa aina tarvittaessa poliisilta aiemman luvan myöntämistiedot ja hakemus voidaan käsitellä näissä tapauksissa vasta sitten kun poliisilta on saatu vahvistus. Myös sähköisen palvelun kautta jätettyihin hakemuksiin tarvitaan aina liitteeksi joko aikaisempi pysäköintilupa tai lääkärinlausunto. Sähköisesti toimitetut hakemukset käsitellään myös Ajovarman toimesta. Palveluun kirjaututaan pankkitunnuksilla ja maksetaan verkkopankin kautta.

Pysäköintilupaa voi hakea myös autoton henkilö. Lupa on pysäköinnin ajaksi asetettava auton tuulilasin sisäpuolelle. Lupa on henkilökohtainen ja se on voimassa kaikissa EU-maissa enintään kymmenen vuotta.

Tieliikennelain mukaan pysäköintilupa oikeuttaa pysäköimään maksutta maksulliselle pysäköintipaikalle. Luvalla saa myös pysäköidä alueelle, jossa se on muutoin kielletty liikennemerkkeillä 372 (pysäköinti kielletty) tai 373 (pysäköintikieltoalue). Lisäksi lupa oikeuttaa pysähtymään rajoitusta pidemmäksi ajaksi sellaiselle pysäköintipaikalle, jossa pysäköinnin enimmäisaikaa on rajoitettu. Jos pysäköinnistä on ilmeistä haittaa, voi poliisi kehottaa siirtämään auton sopivaan paikkaan. Koska tieliikennelaki ei koske yksi-

tyisiä alueita kuten kauppakeskuksia, on näillä alueilla pysäköitäessä noudatettava niillä olevia liikennemerkkejä.

Luvan haltija tai henkilö, joka kuljettaa luvan haltijaa, voi hakea vapautusta ajoneuvoveron perusverosta (katso luku 10.5).

10.3 Autoveron palautusta haetaan Verohallinnolta (Autoverolaki)

Vammaisen henkilö voi saada autoveroa takaisin autosta, joka tulee hänen omaan käyttöönsä ja rekisteröidään hänen omistukseensa ensimmäistä kertaa Suomessa. Palautusta voi saada autoverolain 51 pykälän perusteella, kun henkilön

- pysyvästä liikunta- tai näkövammasta aiheutuva pysyvä haitta on vähintään 80 prosenttia
- pysyvästä invaliditeetista aiheutuva pysyvä haitta on vähintään 60 prosenttia, tai alaraajan tai alaraajojen toimintavajavuudesta johtuva liikuntakyvyn pysyvä alenema on 40 prosenttia. Auton tulee olla tarpeellinen työn, toimen tai ammattiin valmistumista varten tapahtuvan opiskelun vuoksi.

Hakijan ei itse tarvitse toimia auton kuljettajana.

Palautettavan autoveron enimmäismäärä on 3770 euroa, kun palautus myönnetään 80 prosentin liikunta- tai näkövammaisen tai 60 prosentin pysyvän invaliditeetin perusteella. Automaattivaihteista autoa välttämättä tarvitsevalle palautettava enimmäismäärä on 4980 euroa. Mikäli autoveroa palautetaan 40 prosenttia alaraajan tai alaraajojen toimintavajavuuden perusteella, palautus on 60 prosenttia autoverosta, mutta kuitenkin enintään 2460 euroa. Osamaksulla autoa ostettaessa autovero palautetaan vasta sitten, kun auto on siirtynyt rekisteriotteen mukaan haltijan omistukseen.

Autoveron palautusta haetaan kirjallisesti kuuden kuukauden kuluessa auton rekisteröintipäivästä lukien tai jos auto on ostettu osamaksulla, siitä kun hakijasta on tullut auton omistaja. Vapaamuotoinen hakemus toimitetaan osoitteeseen Verohallinto, Autoverotus, PL 1000, 10901 Hanko.

Hakemukseen on liitettävä mukaan:

- lääkärintodistus
- kopio ajokortista tai kuljettajana toimivan henkilön ajokortista, jos hakija ei itse voi vammansa vuoksi ajaa autoa
- selvitys siitä, mihin tarkoitukseen ja kuinka usein hakija käyttää autoa, mikäli hakija on töissä, niin työnantajan työtodistus ja selvitys työmatkoista ja julkisten kulu-
neuvojen käyttömahdollisuuksista työmatkoilla tai opiskelutodistus ammattiin valmistumista varten tapahtuvasta opiskelusta
- todistus siitä, että hakija on ensirekisteröity auton omistajaksi, taikka mikäli auto on ensirekisteröity hakijan haltijuuteen, todistus siitä, että hakijasta on tullut auton omistaja.
- jäljennös kauppalaskusta.

Päätöstä autoveron palauttamisesta voi hakea myös ennen kuin auto on rekisteröity hakijan nimiin tai jo ennen auton hankkimista. Autoveropäätökseensä tyytymätön voi hakea ensin oikaisua Verohallinnon autoverotukselta Hangosta ja mikäli oikaisupäätös on kielteinen, niin oikaisupäätökseen voi hakea muutosta valittamalla sille hallinto-oikeudelle, jonka tuomiopiirissä hakijan kotipaikka on ollut autonveron palautusta haettaessa. Kirjallinen valitus toimitetaan hallinto-oikeudelle. Valituksen käsittelystä hallinto-oikeudessa peritään 250 euron suuruinen oikeudenkäyntimaksu. Sitä ei kuitenkaan peritä, jos hallinto-oikeus muuttaa valituksenalaista päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Lisätietoja www.vero.fi.

10.4 Autoveron huojennus

Verohallinto voi myöntää autoverosta huojennusta autoverolain 50 pykälän perusteella, mikäli hakija ei täytä autoverolain 51 pykälän edellytyksiä. Verohuojennusta myönnettäessä otetaan huomioon muun muassa

- vammän laatu, jonka on oltava liikkumista estävä
- auton tarpeellisuus
- perheen taloudellinen ja muu sosiaalinen tilanne.

Vero voidaan erityisen painavista syistä palauttaa joko kokonaan tai kohtuulliseksi katsottu osa siitä. Veron huojennuksena autoveroa on palautettu myös vanhemmille, joille auto on vaikeavammaisen lapsen kuljetuksen vuoksi tarpeellinen. Veron huojennusta voi myös hakea ennakkoon. Hakemuksessa on mainittava, että se perustuu autoverolain 50 pykälään.

Vapaamuotoinen hakemus lähetetään osoitteeseen Verohallinto/autoverotus, PL 40, 00052 Vero. Hakemukseen on liitettävä samat asiakirjat kuin haettaessa veronpalautusta 51 pykälän perusteella. Taloudellista asemaa kuvaavana selvityksenä tulee hakemukseen liittää selvitys viimeksi toimitetusta verotuksesta tai sosiaaliviranomaisten antama selvitys taloudellisesta asemasta. Ennakkohakemuksissa on myös ilmoitettava hankittavan auton hinta. Tullin päätöksestä ei ole muutoksenhakuoikeutta. Lisätietoja www.vero.fi.

10.5 Vapautus ajoneuvoveron perusverosta

(Laki ajoneuvoverosta, tieliikennelaki)

Auton omistaja tai rekisteriin merkitty haltija on verovelvollinen. Jos rekisteriin on merkitty sekä omistaja että haltija, haltija on verovelvollinen. Ajoneuvoverolain mukaan auton verokausi on 12 kuukauden jakso, joka alkaa silloin, kun auto ensi- tai uudelleenrekisteröidään tai kun henkilö ostaa käytetyn auton.

Ajoneuvoveron perusverosta myönnetään vapautus:

- henkilölle, jolle on myönnetty vammaisen pysäköintilupa (katso luku 10.2)
- henkilölle, joka kuljettaa vammaista henkilöä, jolle on myönnetty vammaisen pysäköintilupa
- henkilölle, jolle on myönnetty autoveron palautus autoverolain 51 pykälän perusteella tai saman lain 50 pykälässä tarkoitettu vapautus oman tai perheenjäsenen sairauden tai vamman aiheuttaman haitan vuoksi.

Vapautus myönnetään verovelvolliselle. Vapautuksen voi saada vain ajoneuvoveron perusverosta. Dieselkäyttöisestä ajoneuvosta on maksettava ajoneuvoveron käyttövoimaveroa.

Ajoneuvoveron perusverosta voi hakea vapautusta samalla kun hakee vammaisen pysäköintilupaa.

Hakemuksessa on ilmoitettava verovelvollisen henkilötunnus ja sen ajoneuvon rekisteritunnus, jolle haetaan vapautusta. Vapautusta voi hakea uuden pysäköintiluvan ja aikaisemman pysäköintiluvan uudistamisen yhteydessä, mutta ei kaksoiskappalehakemuksen yhteydessä.

Kun uudistaa aikaisemman pysäköintiluvan ja on voimassa oleva vapautus ajoneuvoveron perusverosta (vammaisen pysäköintiluvan perusteella), vapautusta on haettava samassa yhteydessä uudestaan, koska vapautuksen voimassaolo on sidottu pysäköintiluvan voimassaoloaikaan.

Jos Trafilta haetun pysäköintiluvan yhteydessä ei ole haettu verovapautusta, voi vapautusta hakea myöhemmin postittamalla verovapautushakemus erikseen Trafiin tai hakemalla vapautusta sähköisesti Suomi.fi -palvelun kautta. Jos pysäköintilupa on myönnetty ennen vuotta 2016, on hakemukseen liitettävä jäljennös pysäköintiluvan voimassaolo puolesta.

Hakemuslomakkeita voi tulostaa www.suomi.fi verkkosivulta kohdasta Asioi verkossa - Vapautus ajoneuvon perusverosta vammaisuuden perusteella.

Lomakkeen voi tilata kotiosoitteeseen myös soittamalla ajoneuvoveroneuvontaan p.029 534 5125.

Ajovarmasta ei voi hakea pelkkää verovapautusta.

Vapautusta ajoneuvoveron perusverosta voi hakea takautuvasti enintään kolmelta viimeiseltä verokaudelta.

Lisätietoja hakemisesta Trafi Ajoneuvoveroneuvonta p. 029 534 5125 (pvm/mpm) arkisin klo 8-18, www.trafi.fi/ajoneuvovero ja Ajovarma p. 075 323 2000, www.ajovarma.fi.

10.6 Invalidialennus liikennevakuutuksen maksusta (Liikennevakuutusyhtiöt)

Jotkut liikennevakuutusyhtiöt myöntävät alennusta liikennevakuutukseen vammaiselle ensimmäisen kerran myönnetyn autoveronpalautuksen perusteella. Myönnettävä alennus eli lähtöbonusluokka on tarkistettava omasta vakuutusyhtiöstä. Alennusta ei saa, jos hakijalla on jo suurempi bonus kuin mikä on lähtöbonusluokka. Lisätietoja liikennevakuutusyhtiöistä.

10.7 Poikkeuslupa ajokorttiluvasta ja ajo-oikeudesta (Tieliikennelaki)

Liikenteen turvallisuusvirasto voi myöntää poikkeuksen B-luokan ajokorttilupaa ja ajokorttia koskevasta ikävaatimuksesta, jos siihen on erityisen painavia syitä. Poikkeuslupaa voi hakea esimerkiksi näkövammaisten vanhempien alaikäiselle lapselle. Poikkeuslupa voidaan myöntää vähintään 17 vuotta täyt-

täneelle henkilölle. Poikkeusluvan myöntäminen harkitaan tapauskohtaisesti ja voi tulla kyseeseen vain poikkeuksellisen hankalissa tilanteissa. Poikkeuslupia ei ole myönnetty pelkästään pitkien matkojen tai huonojen kulkuyhteyksien perusteella.

Poikkeuslupaa haetaan Liikenteen turvallisuusvirastolta vapaamuotoisella hakemuksella, johon on liitetty selvitykset ajokortin tarpeesta, esimerkiksi jäljennös lääkärinlausunnosta ja sosiaalilautakunnan lausunto. Ikävaatimuksia koskeva poikkeuslupapäätös maksaa 100 euroa. Päätökset ovat maksullisia myös kielteisinä.

II Alennukset liikennevälineissä

II.1 Junamatkat

Eläkkeellä olevat näkövammaiset voivat saada alennusta junalipuista. Alennus on 20 % peruslipun sekä 10 ja 30 matkan sarjalipun hinnasta. VR:n lähiliikenteen kerta- ja sarjalipuista alennus on 50%. Säästölipuista, lisäpalveluista, mahdollisista tarjoushinnoista ja kausilipuista alennusta ei myönnetä. Alennuksen saavat 65 vuotta täyttäneet tai alle 65-vuotiaat, joille on myönnetty työttömyyseläke tai täyteen työkyvyttömyyteen perustuva eläke Kelasta tai Suomen työeläkejärjestelmästä.

Junassa on esitettävä

1) 65 vuotta täyttäneet

- virallinen henkilökortti, passi, ajokortti tai kuvallinen Kela-kortti

2) alle 65-vuotiaat eläkeläiset

- kuvallinen Kela-kortti, jossa on teksti eläkkeensaaja, kuvaton Kansaneläkkeensaajan kortti tai työeläkeyhtiön myöntämä Työeläkekortti

- aiemmin ostettu VR:n eläkeläiskortti (kortteja ei enää myönnetä, mutta vanhat kortit kelpaavat)
- eläkepäätös, jossa lukee kansaneläke (määräaikainen tai toistaiseksi)
- Kansaneläkelaitoksen ulkomaan yksiköstä saatu todistus, josta ilmenee, että henkilösää eläkettä muusta Euroopan maasta
- Eläkeläisen on junassa todistettava henkilöllisyytensä poliisin myöntämällä todistuksella (henkilökortti, passi, ajokortti).

Kun näkövammaisen (haitta-aste vähintään 65 prosenttia) matkustaa saattajan kanssa, saattajalla on oikeus maksuttomaan matkaan, myös yöjunien makuupaikalla. Saattajan on oltava vähintään 18-vuotias. Näkövammaisella on oltava aikuisen, lapsen, opiskelijan tai eläkeläisen junalippu. Myös alle 4-vuotiaalle näkövammaiselle lapselle tulee ostaa juniorilippu, jos hänen saattajalleen halutaan maksuton lippu. Näkövammaisen ja saattajan liput on ostettava samalla kertaa. Saattajalipun saa ostettua myös VR:n verkkokaupasta.

Näkövamma on todistettava lipun oston yhteydessä ja matkustettaessa:

- 1) Näkövammaisten liiton näkövammaiskortilla, kun haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.
- 2) Lääkärintodistuksella, josta ilmenee, että näkövammaisen haitta-aste on vähintään 65 prosenttia.
- 3) Suomen Kuurosokeat ry:n jäsenkortilla.

Opaskoiran kanssa matkustavan on suositeltavaa matkustaa lemmikkiosastossa tai sen viereisillä paikoilla. Opas- tai avustajakoiran kanssa voi matkustaa myös IC-junan palveluvaunun alakerrassa ja Pendolinon palveluvaunussa. Kaksikerrosmakuuvaunussa opaskoira matkustaa maksutta opastettavansa kanssa lemmikkihytissä tai invahytissä. Pikajunan makuuvaunussa opaskoiran kanssa voi matkustaa päätyhytissä. Hytti on aina varattava kokonaan omaan käyttöön, mutta se hinnoitellaan edullisemmaksi kuin normaali yhden hengen hytti.

VR on ottanut käyttöön 1.1.2017 alkaen maksuttoman palvelunumeron vammaisasiakkaille. Numerosta voi hoitaa matkaan liittyvät vammaispalvelut, esimerkiksi asemien avustamispalvelun tilaamisen. Uusi palvelunumero on 08001 66888 ja palvelu on avoinna päivittäin klo 7-22.

11.2 Kotimaan lennot

Eri lentoyhtiöillä lippujen hinnat, peruutusehdot ja käytännöt vammaisten matkustajien avustamisesta vaihtelevat. Matkaa varatessa kannattaa mainita vammasta ja ottaa yhteyttä lentoyhtiön asiakaspalveluun käytännön asioiden selvittämiseksi, esimerkiksi avustajan tarve lennon aikana. Opaskoirasta on mainittava lippuvarauksen yhteydessä. Jos koirille allerginen henkilö on varannut paikan lennolle, sille ei voi ottaa mukaan opaskoira.

Finnair voi myöntää kotimaan lennoilla normaalihintaisiin lippuihin joustavampia ehtoja liittyen muun muassa muutos- ja takaisinmaksusääntöihin kaikille 65 vuotta täyttäneille, täydellä työkyvyttömyyseläkkeellä tai kuntoutustuella oleville sekä vammaisille, joiden haitta-aste on vähintään 80 prosenttia.

Finnairin kotimaan lennoilla näkövammaisen voi matkustaa seniorihintaisella lipulla kaikilla lentoreiteillä. Menopaluu lipun ostavalle saattajalle on tarjolla escort-hinta, joka on hinnatasoltaan ja lippuehdoiltaan seniorihinnan kanssa yhtenäinen. Saattaja voi palata kotiin joko välittömästi tai samalla lennolla näkövammaisen kanssa. Saattajan matkalippu on varattava samalla kertaa kuin näkövammaisen matkustajan lippu.

Finnairin kotimaan ja ulkomaan lennoilla vammaisen matkustaja voi varata etukäteen paikat itselleen ja avustajalle. Paikanvaraus on maksuton ja sen voi tehdä soittamalla numeroon 09 818 0800. Myös muilla lentoyhtiöillä voi olla vastaava mahdollisuus, joten se kan-

nattaa tarkistaa soittamalla lentoyhtiöön tai matkatoimistoon.

Lentolippujen hinnat vaihtelevat eri lentoyhtiöiden välillä. Esimerkiksi tarjousliput voivat olla hyvinkin edullisia.

11.3 Linja-automatka

Täydellä tai määräaikaisella eläkkeellä olevat alle 65-vuotiaat henkilöt saavat 30 prosentin alennuksen aikuisten kilometritaksan mukaisista yli 60 kilometrin pituisista yhdensuuntaisista linja-automatkoista. Matkahuolto myöntää alennuksen etukäteen Matkahuolloista tai Matkahuollon verkkosivuilta ostetuista kotimaan matkalipuista. Ennakoon Matkahuollon toimipaikoista ostetut liput ovat voimassa yhden kuukauden ostopäivästä. Matkahuollon verkkosivuilta ostetut liput ovat voimassa sinä päivänä ja sillä vuorolla, jolle lippu on ostettu.

Alennuksen saa Matkahuollon eläkeläiskortilla, kuvallisella Kela-kortilla, joka on varustettu Matkahuollon, VR:n tai Finnairin liikemerkillä, pahvisella Kelan eläkkeensaajakortilla sekä työeläkeyhtiöiden myöntämällä työeläkekortilla. Kuvattoman kortin kanssa on esitettävä poliisin myöntämä henkilökortti, passi tai ajokortti. 65 vuotta täyttäneet henkilöt saavat alennuksen esittämällä poliisin myöntämän henkilökortin, passin tai ajokortin.

Eri yhtiöt tarjoavat edullisia linja-automatkoja tietyille vuoroille sekä Matkahuollon hinnoista poikkeavia alennuksia. Matkojen hinnat voivat vaihdella sen mukaan, miten suosittu vuoro on kyseessä tai kuinka ajoissa matkan ostaa tai varaa. Matkahuollon nettitarjouslippuja voi ostaa verkkosivuilta www.matkahuolto.fi.

11.4 Paikallisliikenteen matkat

Joidenkin kuntien liikennelaitokset ja liikennöitsijät myöntävät maksuttomia invalidilippuja ja erilaisia alennuksia näkövammaisille matkustajille. Ilmaislipulla matkustavan saattajallakin voi olla oikeus ilmaiseen matkaan. Lisätietoja alennuksista saa oman kunnan liikennelaitokselta ja liikennöitsijöiltä.

12 Jos tarvitset apua asemilla tai terminaaleissa

12.1 Rautatieasemat

(EU:n rautatievastuuasetus)

Vammaisen matkustaja saa avustusta junaan siirtymiseen, junasta poistumiseen ja junan vaihtamiseen kaikilla palveluasemilla sekä useilla asemilla, joilla ei ole lipunmyyntiä. Avustamisvaraus tulee tehdä mielellään lippuvarauksen yhteydessä, mutta viimeistään 48 tuntia ennen matkaa. Avustuspisteessä ilmoitaudutaan 20 minuuttia ennen junan lähtöä. Avustajan voi varata joko VR:n lipunmyynnistä tai vammaisasiakkaille tarkoitettuun maksuttomasta palvelunumerosta 08001 66888. Palvelu on avoinna päivittäin klo 7-22. Lisätietoja palvelusta on verkkosivulla www.vr.fi/cs/vr/fi/vammaispalvelut.

12.2 Lentokentät

(EU:n asetus liikuntarajoitteisten henkilöiden oikeuksista lentoliikenteessä)

Vammaisen matkustaja saa avustusta lähtöselvityksessä, turvatarkastuksessa ja porttialueella. Matkustaja avustetaan lentokoneeseen asti. Myös matkalla olevissa lentokoneiden vaihdoissa avustetaan. Määränpäässä vammaisen matkustaja avustetaan lentokoneesta terminaaliin ja pysäköintialueille, julkisen liikenteen pysäkeille tai taksiasemille.

Avustamispalvelu tilataan matkatoimistolta tai lentoyhtiöltä mielellään matkavarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen lennon lähtöä. Lentoasemalla ilmoitaudutaan lähtöselvityksessä viimeistään tuntia ennen tai kutsupisteellä vähintään kaksi tuntia ennen lennon lähtöaikaa. Helsinki-Vantaalla kutsupiste on myös Kehäradan Lentoaseman juna-asemalla ja avustamispalvelu kattaa tämän aseman asemalaturin lennolle tullessa ja sieltä palatessa.

Finavian liikuntarajoitteisia vammaisia lentomatkustajia koskevat ohjeet ovat verkkosivulla [www.finavia.fi/fi/lentomatka/ennen-matka/liikuntarajoitteisille](http://www.finavia.fi/fi/lentomatka/ennen-matkaa/liikuntarajoitteisille).

12.3 Laivaterminaalit ja -matkat

(EU:n asetus matkustajien oikeuksista meri- ja sisävesiliikenteessä)

Vammaisen matkustaja saa apua satamisessa, alukseen nousemisessa ja aluksesta poistumisessa. Avuntarpeesta on ilmoitettava mielellään matkavarauksen yhteydessä tai viimeistään 48 tuntia ennen avun tarvetta. Ilmoitus on tehtävä laivayhtiölle, terminaalin pitäjälle tai matkatoimistolle. Satamaterminaalien avustuspisteessä ilmoitaudutaan laivayhtiön ilmoittamana aikana tai viimeistään tuntia ennen aluksen lähtöaikaa. Matkan aikana aluksella saa apua tarvittaessa WC-tiloihin siirtymisessä.

Vammasta tai liikuntarajoitteesta tulee ilmoittaa aina matkaa varatessa. Matkatoimisto, matkanjärjestäjä tai laivayhtiö voi turvallisuus- tai muista erityisistä edellyttää, että vammaisen matkustajan seurassa matkustaa avustaja. Tällöin avustajan matkasta ei peritä maksua. Lisätietoja saa laivayhtiöistä.

12.4 Linja-autoasemat

(EU:n asetusta matkustajien oikeuksista linja-autoliikenteessä)

Vammainen matkustaja saa apua siirtymisessä linja-auton lähtölaiturille sekä tarvittaessa lipunmyyntipisteeseen ja odotustiloihin. Avustaja saattaa lähtöpaikassa linja-autoon ja hakee määränpäässä autosta. Avuntarpeesta tulee ilmoittaa mielellään matkavarauksen yhteydessä, mutta kuitenkin vähintään 36 tuntia ennen avuntarvetta. Tilaus tehdään ma–pe klo 8.00–17.00 p. 020 331 222 (puhelun hinta 8,8 snt/min) tai sähköpostitse osoitteeseen avustuspalvelut@matkahuolto.fi. Sovitussa avustamispaikassa ilmoitaudutaan sovittuna aikana, joka on viimeistään 30 minuuttia ennen linja-auton lähtöaikaa.

Liikuntarajoitteisille ja vammaisille henkilöille on saatavana avustusta seuraavilla henkilöliikenteen linja-autoasemilla: Helsinki, Joensuu, Jyväskylä, Kouvola, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Oulu, Pori, Rovaniemi, Tampere, Turku ja Vaasa. Avustamispalvelut ovat käytettävissä lipunmyynnin aukioloaikoina. Lisätietoja www.matkahuolto.fi/fi/matka/liikuntarajoitteiset/.

12.5 Jos avustamispalvelut eivät suju

Palautetta palvelusta annetaan ensin suoraan kuljetuksen järjestävälle yhtiölle tai aseman/terminaalin pitäjälle. Valitus on tehtävä kohtuullisessa ajassa, joten se kannattaa tehdä mahdollisimman pian. Jos vastaus annettuun palautteeseen ei ole tyydyttävä tai vastausta ei tule lainkaan, asiasta voi valittaa matkustajan oikeuksia valvovaan viranomaiseen siinä maassa, jossa tapaus sattui. Kielikysymyksen tai muun synn vuoksi valituksen voi tehdä myös kotimaan valvovalle viranomaiselle. Suomessa vammaisten ja liikuntarajoitteisten matkustajien oikeuksia valvoo Liikenteen turvallisuusvirasto Trafi, Kirjaamo, PL 320, 00101 Helsinki tai kirjaamo@trafi.fi.

Matkustaja voi tehdä valituksen vapaamuotoisella kirjeellä, esimerkiksi sähköpostitse. Valituksesta tulee ilmetä kuka valittaa ja kelle, kuvaus tapahtumasta, mitä vaaditaan ja mihin vaatimus perustuu sekä kopiot matkalipuista, kopiot mahdollisesti aiheutuneiden lisäkustannusten kuiteista ja mahdollisista muista asiakirjoista.

Lisätietoja matkustajan oikeuksista verkkosivulta www.trafi.fi.

13 Näkövammaiskortti

Näkövammaiskortin tarkoituksena on todistaa haltijansa näkövammaisuus. Kortin voi saada henkilö, jonka näkövammasta aiheutuva haitta-aste on vähintään 50 prosenttia. Haitta-aste on todistettava lääkärintodistuksella. Näkövammaiskortti myönnetään henkilön liittyessä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen. Henkilöt, jotka eivät halua liittyä jäseneksi näkövammaisyhdistykseen, saavat kortin ottamalla yhteyttä Näkövammaisten liittoon.

Näkövammaiskorttiin merkitään kortin haltijan nimi, syntymäaika, näkövamma aiheuttama haitta-aste prosentti ja haittaluokka. Näkövammaiskortin myöntämisestä vastaavat Näkövammaisten liitto ry ja Förbundet Finlands Svenska Synskadade rf. Näkövammaiskortti on maksuton.

Näkövammaiskortilla voi saada alennuksia esimerkiksi joukkoliikenteessä, teattereissa, museoissa ja kunnallisissa liikuntapaikoissa. Alennuskäytännöt vaihtelevat riippuen palvelun tuottajasta.

Lisätietoja näkövammaiskortista saa Näkövammaisten liitosta, p. 09 3960 4656 ti - to klo 9 - 15.

14 Jos et ole tyytyväinen saamaasi päätökseen

14.1 Viranomaisen voi itse muuttaa tekemäänsä päätöstä (Hallintolaki)

Mikäli asiakas on tyytymätön viranomaisen tekemään ratkaisuun, on hyvä neuvotella päätöksen tehneen viranomaisen kanssa ennen varsinaista muutoksenhakua. Tällöin voi esittää lisäperusteluja hakemuksensa tueksi, selventää jo aiemmin annettuja selvityksiä ja pyytää viranomaista itse oikaisemaan tekemänsä päätöksen. Tärkeää on, että itseoikaisupyynnön esitetään pian päätöksen tiedoksisaannin jälkeen, jotta valitus on tarvittaessa mahdollista tehdä sille erikseen säädetyssä määräajassa. Jos muutoksenhauille säädetty määräaika ehtii umpeutua ja jos asiassa ilmenee uusia seikkoja hakemuksen tueksi, niin aina on mahdollista tehdä uusi hakemus.

14.2 Päätöksen tiedoksianto ja valitusosoitus (Hallintolainkäyttölaki, hallintolaki)

Päätös on aina annettava tiedoksi joko alkuperäisenä tai oikeaksi todistettuna jäljennöksenä. Asiakkaan katsotaan saaneen tiedon päätöksestä seitsemäntenä päivänä siitä, kun päätös on postitettu tavallisena kirjeenä tai vaihtoehtoisesti saantitodistuksen osoittamana päivänä. Seitsemän päivän määräajan laskeminen aloitetaan postituspäivää seuraavasta päivästä. Muutoksenhakuajan lasketaan alkavan päätöksen tiedoksisaantipäivästä.

Viranomaisten päätösten liitteenä on oltava valitusosoitus, jossa mainitaan mille viranomaiselle valituskirjelmä toimitetaan sekä miten ja missä ajassa päätökseen saa hakea muutosta. Valitusosoituksessa kerrotaan, mitä valituskirjelmän tulee sisältää, mitä liitteitä on oltava mukana sekä ohjeet valituksen perille toimittamisesta. Mikäli päätöksestä ei voi

valittaa, päätöksessä on oltava tieto siitä, minkä säännöksen nojalla valittaminen ei ole mahdollista.

14.3 Kuinka kirjoitan valituksen (Hallintolainkäyttölaki)

Muutoksenhaun ensimmäinen vaihe on valituksen kirjoittaminen. Valituksessa on kerrottava:

- miltä osin on tyytymätön päätökseen
- vaatimus siitä, miten päätöstä pitää muuttaa
- miksi on tyytymätön saamaansa päätökseen
- millä perusteilla muutosta haetaan.

Valituskirjelmä on allekirjoitettava omakätisesti. Jos asiakas on hankkinut uuden lääkinlausunnon valituksen tueksi, se on liitettävä mukaan valitukseen. Valituskirjelmä on toimitettava valitusajan kuluessa valitusviranomaiselle.

Valitusajan päättymisen jälkeen

- voi esittää uusia vaatimuksia olosuhteiden muuttumiseen liittyviin tai valitusajan jälkeen tietoon tulleisiin seikkoihin
- vaatimusten laajentaminen alkuperäisistä ei ole mahdollista
- puutteellista valitusta voi myös täydentää esittämällä uusia perusteita vaatimuksensa tueksi.

Täydentämisen tulee tapahtua kohtuullisessa ajassa valituksen jättämisestä.

14.4 Valituksen käsittely (Hallintolainkäyttölaki, oikeusapulaki)

Sosiaaliturvaan liittyvien valitusasioiden käsittely eri muutoksenhakuelimissä on pääsääntöisesti kirjallista. Sosiaaliturva-asioissa muutoksenhaku on mahdollista hoitaa itsenäisesti, ilman asianajajan apua. 1.1.2016 alkaen suuri osa hallinto-oikeuden ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksistä muuttui maksullisiksi ja niistä peritään oikeudenkäyntimak-

su (250 € / 500 €). Oikeudenkäyntimaksua ei kuitenkaan peritä muun muassa yksityishenkilön vireille panemissa sosiaali- ja terveyspalveluja koskevissa asioissa (sisältäen vammaispalveluasiat) eikä perustoimeentuloa koskevissa valituksissa. Maksua ei peritä, jos hallinto-oikeus muuttaa alemman viranomaisen päätöstä muutoksenhakijan eduksi. Henkilöltä, jolle on myönnetty oikeusapua, ei peritä tuomioistuinmaksua.

14.5 Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Sosiaalihuoltolaki, hallintolaki, hallintolainkäyttölaki)

Sosiaalihuoltolain mukaisesta päätöksestä voi tehdä oikaisuvaatimuksen sosiaalilautakuntaan 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Sosiaalilautakunnan päätöksen tyytymätön voi edelleen valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista. Tiedoksisaantipäivän laskeamisesta kerrotaan tarkemmin luvussa 14.2. Sosiaalihuoltoa koskevista palveluista voi valittaa korkeimpaan hallinto-oikeuteen valitusluvan kautta (aikaisemmin valituskielto). Valitusluvan myöntämisen edellytyksenä on joko valituksen erittäin suuri merkitys valittajalle tai oikeuskäytännön yhtäläisyydelle tai asia on tärkeä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa.

14.6 Vammaispalvelulain mukaisesta päätöksestä valittaminen

(Vammaispalvelulaki)

Kunnan vammaispalvelupäätöksestä voi valittaa sosiaalilautakuntaan 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaamisesta. Lautakunnan päätökseen tyytymätön voi edelleen valittaa hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Subjektiiivisista oikeuksista (kuljetuspalvelu, henkilökohtainen apu, palveluasuminen,

asunnon muutotyöt, asuntoon kuuluvat välineet ja laitteet sekä päivätoiminta) voi valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen. Valitus on tehtävä 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista.

Muiden vammaispalvelulakiin sisältyvien palvelujen ja tukitoimien osalta hallinto-oikeuden päätöksistä valittaminen korkeimpaan hallinto-oikeuteen on mahdollista vain, jos korkein hallinto-oikeus myöntää valitusluvan. Luvan myöntämisen edellytyksenä on joko valituksen erittäin suuri merkitys valittajalle tai oikeuskäytännön yhtäläisyydelle tai asia on tärkeä lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa.

14.7 Asiakasmaksuista valittaminen

(Asiakasmaksulaki, sosiaalihuoltolaki, hallintolainkäyttölaki)

Sosiaalipalveluista perittäviin maksuihin liittyvä muutoksenhaku muuttui 1.1.2016 jälkeen annettujen päätösten osalta. Uusista päätöksistä tehdään hallintolain mukainen oikaisuvaatimus 30 päivän kuluessa (aiemmin 14 päivän) ja tästä päätöksestä on mahdollista valittaa edelleen hallinto-oikeuteen 30 päivän kuluessa. Korkeimpaan hallinto-oikeuteen tarvitaan muutoksenhakulupa. Ennen 1.1.2016 annetuissa päätöksissä noudatetaan aikaisempaa muutoksenhakusäännöstä.

14.8 Valittaminen terveydenhuollossa ja potilasvahingot

(Laki potilaan asemasta ja oikeuksista, hallintolainkäyttölaki, potilasvahinkolaki)

Potilasasiamieheltä saa neuvoja ja apua potilaan asemaan ja oikeuksiin sekä vahingonkorvauksiin liittyvissä kysymyksissä. Terveydenhuollossa varsinaisista hoitopäätöksistä ei ole muutoksenhakuoikeutta. Jos on tyytymätön kuntoutuksen palvelujen tai apuvälineiden tarpeen arvioon ja hankintaan liittyviin päätöksiin, tulee ensisijaisesti ottaa

yhteyttä päätöksentekijään tai hänen esimiehensä. Mikäli asia ei ratkea yhteydenoton perusteella, asiasta voi tehdä

- 1) muistutuksen terveydenhuollon toimintayksikön vastaavalle johtajalle eli sairaanhoitopiirissä johtajalääkärille ja terveyskeskuksissa ylilääkärille (katso luku 15)
- 2) kantelun aluehallintovirastoon (katso luku 15) tai
- 3) voi viedä hallintoriitana hallinto-oikeuden ratkaistavaksi.

Hallintoriita tulee vireille hakemuksella, joka toimitetaan hallinto-oikeudelle. Hakemuskirjelmässä on mainittava päätös, johon on tyytymätön sekä toimenpide, jota vaaditaan. Vaatimus on myös perusteltava. Hallinto-oikeuden päätöksestä voi valittaa edelleen korkeimpaan hallinto-oikeuteen.

Potilasvahingosta on kyse silloin, kun terveydenhoidossa on sattunut henkilövahinko eli sairaus, vamma tai muu objektiivisesti todettavissa oleva terveydentilan heikentyminen tai kuolema. Suomessa sattuneiden potilasvahinkojen korvaamisesta huolehtii Potilasvakuutuskeskus, www.pvk.fi, p. 040 450 4590. Potilasvakuutus korvaa tutkimuksissa ja hoidoissa syntyneitä haittoja ja menetyksiä potilasvahinkolain mukaan. Potilaan kannattaa keskustella ilmoituksen tarpeesta hoitavan lääkärin, hoitohenkilökunnan tai potilasasiamiehen kanssa (katso kohta 2.7.2).

Potilasvakuutuskeskuksen korvauspäätökseen tyytymätön voi pyytää ratkaisusuosituksen potilasvahinkolautakunnalta tai saattaa asiansa tuomioistuimeen. Lisätietoja potilasvahinkolautakunnasta p. 020 743 4343, www.pvltk.fi.

14.9 Kelan päätöksestä valittaminen

Kelan päätöksiin haetaan muutosta kirjallisesti. Valitusaika on 30 päivää päätöksen tiedoksisaannista (katso luku 14.2). Muutoksenhakijalla on oikeus saada tietoa Kelalta asian käsittelyyn vaikuttaneista asiakirjoista. Kela tutkii, voidaanko päätös oikaista. Jos kaikki valittajan vaatimukset hyväksytään, valitus raukeaa ja Kela antaa oikaisusta päätöksen. Jollei päätöstä oikaista, valitus siirretään lausuntoineen muutoksenhakulautakunnalle. Lautakunnan päätöksestä voi valittaa 30 päivän kuluessa vakuutusoikeyteen. Ohjeita muutoksenhakuun löytyy osoitteesta www.kela.fi/kelan-etuusohjeet_kelan-etuuksien-menettelyohjeet.

14.10 Valittaminen työeläkelaitoksen päätöksestä

(Hallintolainkäyttölaki, kunnallinen eläkelaki, laki työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnasta, työeläkelait, vakuutuslaki, valtion eläkelaki)

Kaikissa yksityisten ja julkisten alojen työeläketurvaa koskevissa asioissa ensimmäinen muutoksenhakuaste on työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunta. Muutoksenhakukirjelmä on toimitettava eläkelaitokseen 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (katso luku 14.2). Valitukseen liitetään mukaan jäljennös päätöksestä josta valitetaan ja selvitykset joihin vedotaan. Lisäselvityksiä voi toimittaa myöhemmin. Jos eläkelaitos ei katso voivansa muuttaa päätöstä, asia siirtyy työeläkeasioiden muutoksenhakulautakunnan tutkittavaksi. Eläkelaitos toimittaa asiassa aikaisemmin kertyneet selvitykset lautakunnalle. Lautakunnan päätöksiin haetaan muutosta vakuutusoikeydelta, joka on ylin oikeusaste. Työeläkelakien nojalla annettuun päätökseen voi hakea muutosta valittamalla siten kuin työeläkelaeissa (TyEL, YEL) ja hallintolainkäyttölaissa säädetään. Lisätietoja www.telk.fi, www.vakuutus-oikeus.fi.

14.11 Tapaturma- ja liikennevakuutusyhtiöiden päätöksestä valittaminen

(Hallintolainkäyttölaki, lait tapaturma- vakuutuslain ja liikennevakuutuslain perusteella korvattavasta kuntoutuksesta, tapaturmavakuutuslaki, vakuutusosoikeuslaki)

Tapaturmavakuutuksen kuntoutusta koskevista vakuutusyhtiöiden päätöksistä voi valittaa tapaturma-asioiden muutoksenhakulautakuntaan. Sen päätöksistä on jatkovalitusoikeus vakuutusosoikeuteen. Vastaavissa liikennevakuutuslain kuntoutusta koskevissa asioissa muutosta haetaan valittamalla suoraan vakuutusosoikeuteen. Valituskirjelmät on toimitettava muutoksenhakuelimille 30 päivän kuluessa päätöksen tiedoksisaannista (katso luku 14.2). Lisätietoja www.tapaturmalautakunta.fi.

15 Muistutus ja kantelu sosiaali- ja terveydenhuollossa

(Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista, laki potilaan asemasta ja oikeuksista, hallintolaki)

Sosiaali- tai terveydenhuollon laatuun tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymätön asiakas voi tehdä muistutuksen johtavalle sosiaali- tai terveydenhuollon viranhaltijalle. Jos asiakas ei sairauden, henkisen toimintakyvyn vajavuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene itse tekemään muistutusta tai jos hän on kuollut, muistutuksen voi tehdä hänen laillinen edustajansa, omainen tai muu läheinen. Toimintayksikön on tiedotettava muistutus-oikeudesta riittävällä tavalla sekä järjestettävä muistutuksen tekeminen mahdollisimman vaivattomaksi.

Potilas- ja sosiaaliasiamiehen tehtävä on auttaa muistutuksen laatimisessa. Johtavan viranhaltijan on käsiteltävä muistutus asi-

anmukaisesti ja annettava siihen kirjallinen vastaus kohtuullisessa ajassa. Annettuun vastaukseen ei voida hakea muutosta, mutta samasta asiasta voi kannella kirjallisesti valvontaviranomaiselle. Valvontaviranomainen (Valvira tai aluehallintovirasto) voi siirtää sille tehdyn kantelun käsiteltäväksi ensin muistutuksena. Tarkoituksena on, että asiat käsiteltäisiin ensin siinä toimintayksikössä, johon asiakkaan tai potilaan moite on kohdistunut.

Kunnallista sosiaali- ja terveydenhuoltoa valvoo aluehallintovirasto (AVI, www.avi.fi). Aluehallintovirasto vastaa käytännön valvonnasta ja kantelujen ratkaisemisesta toiminta-alueellaan. Kantelu voidaan tehdä esimerkiksi hallintopäätöksistä, tosiasiallisesta toiminnasta tai asiakkaan kohtelusta. Kantelu tehdään kirjallisesti. Siinä tulee selvittää mitä toimenpidettä, menettelyä tai päätöstä kantelija pitää virheellisenä tai epäasianmukaisena. Kantelu ei ole muutoksenhakukeino eikä kantelulla voida määrätä maksettavaksi korvauksia tai tuomita rangaistuksia. Aluehallintovirasto voi ratkaisussaan huomauttaa kantelun kohteena olevaa tahoa tai antaa kantelun kohteelle hallinnollista ohjausta siitä, miten asiassa olisi tullut menetellä. Kanteluasioiden käsittelyraja on kaksi vuotta.

Aluehallintovirastoja ja kuntia valvoo ja ohjaa Sosiaali- ja terveystieteiden lupa- ja valvontavirasto Valvira, www.valvira.fi. Se vastaa terveydenhuollon ammattihenkilöiden ja organisaatioiden valvonnasta sekä terveydenhuollon kantelujen valvonnasta silloin, kun kysymyksessä on kuolemaan tai vaikeaan vammautumiseen johtanut hoitovirhe-epäily. Sosiaalihuollon kantelut Valvira ratkaisee tapauksissa, joissa kyse on valtakunnallisesti ja periaatteellisesti tärkeästä asiasta.

Sosiaali- ja terveystieteiden palveluihin sekä Kelan etuuksiin liittyvistä seikoista voi kannel-la myös eduskunnan oikeusasiamiehelle. Kantelun voi kirjoittaa itse vapaamuotoisesti tai käyttää kantelulomaketta, joka löytyy verkkosivulta www.oikeusasiamies.fi tai

p. 09 4321. Kanteluun on hyvä liittää kopiot asiaan liittyvistä päätöksistä ja muista asiakirjoista. Oikeusasiamies ei tutki kantelua, joka koskee yli kaksi vuotta vanhaa asiaa, ellei kantelun tutkimiseen ole erityistä syytä.

16 Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvönnän asiantuntijat

Näkövammaisten liiton oikeuksienvälvönnän asiantuntijat (entiset aluesihteerit) neuvovat palvelujen ja tukien hakemisessa sekä muutoksenhaussa kaikkia näkövammaisia ja heidän omaisiaan. Oikeuksienvälvönnän asiantuntijat toimivat linkkinä näkövammaisten ihmisten ja sosiaali- ja terveystalvönnän välillä ja tekevät yhteistyötä myös muiden näkövammaisten parissa työskentelevien tahojen kanssa. Asiantuntijoiden palvelut ovat maksuttomia.

Etelä-Karjalan ja Kymenlaakson alue (aikuset ja lapset), Päijät-Häme (aikuset)

Vuokko Jantunen
p. 050 526 3725
vuokko.jantunen@nkl.fi

Helsingin ja Uudenmaan alue

Arja Törnroos
p. 050 352 1907
arja.tornroos@nkl.fi
Maria Liisa Punkari (31.8.2017 saakka)
p. 050 596 7730
ml.punkari@nkl.fi

Keski-Suomen alue (aikuset ja lapset), Päijät-Häme (lapset)

Annika Tyynysniemi
p. 050 352 1945
annika.tyynysniemi@nkl.fi

Lapin alue

Niina Pekkala
p. 0500 210 568
niina.pekkala@nkl.fi

Pirkanmaan ja Kanta-Hämeen alue

Olli-Pekka Rättäri
p. 050 526 3895
op.rattari@nkl.fi

Pohjanmaan alue

Eija Matintupa
p. 050 526 3916
eija.matintupa@nkl.fi

Pohjois-Savon alue

Maarit Halonen
p. 050 338 9729
maarit.halonen@nkl.fi

Pohjois-Karjalan, Etelä-Savon ja Itä-Savon alue

Tapio Tiilikainen
p. 050 596 5012
tapio.tiilikainen@nkl.fi

Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun alue

Sinikka Mäntyjärvi
p. 050 526 3831
sinikka.mantylarvi@nkl.fi

Varsinais-Suomen ja Satakunnan alue

Jaana Engblom
p. 050 591 8167
jaana.engblom@nkl.fi

17 Näkövammaisten liiton alueyhdistykset

Suomessa toimii 14 alueellista näkövammaisyhdistystä. Yhdistykseen voivat liittyä sellaiset näkövammaiset henkilöt, joille näkövammasta aiheutuu huomattavaa haittaa jokapäiväisissä toiminnoissa. Tällä tarkoitetaan pääsääntöisesti näkövammasta aiheutuvaa vähintään 50 prosentin haitta-astetta. Näkövammaisena pidetään henkilöä, jonka paremman silmän näöntarkkuus on lasikorjauksen jälkeen alle 0.3 tai näkö on muusta syystä heikentynyt vastaavalla tavalla. Jäsenyyttä haetaan kirjallisesti, näkövammasta on esitettävä luotettava selvitys. Jäsenhakemuslomakkeita saa alueyhdistyksistä tai oikeuksienvälönne asiantuntijoilta.

Yhdistysten tehtävänä on toimia alueellisina etujärjestöinä, asiantuntijoina näkövammaisuuteen liittyvissä kysymyksissä, palvelujen tuottajina näkövammaisille sekä harrastus- ja virkistystoiminnan järjestäjinä. Monilla yhdistyksillä on myös paikallisia näkövammaiskerhoja. Palvelujen sisältö vaihtelee yhdistyksittäin. Lisätietoja yhdistystoiminnasta saa alueyhdistyksistä ja Näkövammaisten liitosta.

Etelä-Savon Näkövammaiset ry

Polttimonkatu 4, 50100 Mikkeli
p. 0440 161 555
toimisto@esn.fi

Helsingin ja Uudenmaan Näkövammaiset ry

PL 60, 00030 IIRIS
Käyntiosoite: Marjaniementie 74,
Itäkeskus, Helsinki
p. 09 396 041
toimisto@hun.fi

Kaakkois-Suomen Näkövammaiset ry

Salpausselänkatu 30, 45100 Kouvola
p. 044 555 8637
kasu@kymp.net

Kainuun Näkövammaiset ry

Pohjolankatu 25, 87100 Kajaani
p. 0400 367 144
kainuun.nakovammaiset@kajaani.net

Keski-Suomen Näkövammaiset ry

Eeronkatu 7 B 19, 40720 Jyväskylä
p. 014 218 258
ksn@ksn.fi

Lapin Näkövammaiset ry

Maakuntakatu 12, 96100 Rovaniemi
p. 0400 146 641
toimisto@lapinnakovammaiset.fi

Pohjanmaan Näkövammaiset ry

Matti Visannin kuja 10 A 11, 60100 Seinäjoki
p. 06 420 3800 tai 045 612 5122
toimisto@pohjanmaannakovammaiset.fi

Pohjois-Karjalan Näkövammaiset ry

Kauppakatu 17 B 22, 80100 Joensuu
p. 013 129 954
toimisto@pknv.fi

Pohjois-Pohjanmaan Näkö- vammaiset ry

Linnankatu 32, 90100 Oulu
p. 08 311 5653
yhdistys@ppnry.net

Pohjois-Savon Näkövammaiset ry

Kuninkaankatu 23 A, 70100 Kuopio
p. 0440 613 255 tai 0440 613 161
toimisto@psnry.fi

Päijät-Hämeen Näkövammaiset ry

Puistokatu 9, 15100 Lahti
p. 03 752 1542
toimisto@phn.fi

Satakunnan Näkövammaiset ry

Otavankatu 4 C 49, 28100 Pori
p. 02 641 1530
toimisto@satakunnannakovammaiset.fi

Tampereen seudun Näkövammaiset ry

Kuninkaankatu 8 A 1, 33210 Tampere
p. 03 214 1336
soile.harju@tsnv.fi
tai toiminnanjohtaja Elise Kuismanen
p. 050 596 9220
elise.kuismanen@tsnv.fi

Varsinais-Suomen Näkövammaiset ry

Läntinen Pitkätie 37, 20100 Turku
p. 02 233 5581, 02 233 5547
toimisto@vsn.fi

18 Keskussairaaloiden kuntoutusohjaajat ja sosiaalityöntekijät

Keskussairaalan kuntoutusohjaajat tukevat ja ohjaavat näkövammaisia heidän kuntoutumisessaan ja arjen askareista selviytymisessä. Kuntoutusohjaajilta saa tietoa apuvälineistä, kuntoutuksesta ja muista palveluista.

Etelä-Karjalan keskussairaala

Kuntoutusyksikkö
postiosoite: Kirkkokatu 1, 53100
Lappeenranta

Kuntoutusohjaaja Tiina Tuuri
p. 044 791 5764
tiina.tuuri@eksote.fi

Terveysosiaalityöntekijä Tuula Ravi
p. 044 791 5533

HUS

HYKS, Läntinen Silmäsairaala
Kuntoutuspoliklinikka
PL 224, 00029 HUS
Orton, Tenholantie 10 e, 5. krs, Helsinki
toimisto: 09 4717 7892,
soittoaika ma-to 8.30–15, pe 8.30–13

Lapset ja nuoret
Kuntoutusohjaaja Ulla Eronen (4-25 v.)
p. 09 4717 7882, 040 867 7697
ulla.eronen@hus.fi

Liikkumistaidonohjaaja/kuntoutusohjaaja
Mirja Ström (0-4 v.)
p. 09 4717 7885, 050 427 2714
mirja.strom@hus.fi

Työikäiset
Kuntoutusohjaaja Raija Manninen
p. 09 4717 7888, 050 427 0728
raija.manninen@hus.fi

Liikkumistaidonohjaaja Nea Marjanen
p. 050 427 0791
nea.marjanen@hus.fi

Yli 65-vuotiaat
Kuntoutusohjaaja Hilikka Lindholm
p. 09 471 77 883, 040 504 5673
hilikka.lindholm@hus.fi

Kuulo-näkövammaiset
Kuntoutusohjaaja Niina Hänninen
p. 09 4717 7881, 050 427 0146
niina.hanninen@hus.fi

Tietokoneen apuvälineasiat

Kuntoutusohjaaja Tarja Karamo
p. 09 4717 7884, 040 823 5601
tarja.karamo@hus.fi

Näönkäyttöohjaaja Paula Pistokoski
p. 09 4717 7886, 050 427 9338
paula.pistokoski@hus.fi

Sosiaalityöntekijä Raija Ovaska, Silmäklinikka
p. 09 4717 7894
raija.ovaska@hus.fi

Sosiaalityöntekijä Susanna Alho, Silmäklinikka
p. 09 4717 7895
susanna.alho@hus.fi

Psykologi Marika Kajander
p. 09 4717 7889

Kainuun keskussairaala

Kuntoutusyksikkö
postiosoite: Kauppakatu 36 A 6,
87100 Kajaani

Kuntoutusohjaaja Raija Raninen
p. 050 361 4073
raija.raninen@kainuu.fi

Kuntoutusohjaaja/liikkumistaidonohjaaja
Hilkka Louhisalmi
p. 044 797 4041
hilkka.louhisalmi@kainuu.fi

Kanta-Hämeen keskussairaala

Lääkinnällinen kuntoutus
postiosoite: Ahvenistontie 20,
13530 Hämeenlinna

Kuntoutusohjaaja Ninna Arola
p. (03) 629 2236, 050 372 8255
ninna.arola@khshp.fi

Kuntoutusohjaaja Eeva Saukkonen
p. (03) 629 2896, 050 351 8542
eeva.saukkonen@khshp.fi

Keski-Pohjanmaan keskussairaala

Näkövammaisten kuntoutusohjaus ja
näön apuvälinepalvelut
p. 040 653 4312

Keski-Suomen keskussairaala

Keskussairaalan tie 19, 40620 Jyväskylä

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Oili Pekkarinen
p. 014 269 1221, 044 702 1221
oili.pekkarinen@ksshp.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Laila Paananen
p. 014 269 2529, 040 480 1268
laila.paananen@ksshp.fi

Näönkäyttöohjaus
Kuntoutusohjaaja Eija Kivi
p. 014 269 1296, 044 702 1296
eija.kivi@ksshp.fi

Kuulo- ja kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Rauno Jantti
p. 014 269 1055, 044 702 1055
rauno.jantti@ksshp.fi

Kuopion yliopistollinen sairaala

KYS, Näkökeskus 3501
postiosoite: PL 100 70029 KYS

Näkövammaiset aikuiset ja kuurosokeat
Kuntoutusohjaaja Tuula Hartikainen
p. 044 717 9599
tuula.hartikainen@kuh.fi

*Näkövammaiset lapset, kuopiolaiset ja
siilinjärveläiset näkövammaiset aikuiset*
Kuntoutusohjaaja Riitta Rajala
p. 044 717 2480
riitta.rajala@kuh.fi

Sosiaalityöntekijä Sisko Lätti
p.017 173 583, 044 711 3583
sisko.latti@kuh.fi

Kymenlaakson keskussairaala

Carea- Kymenlaakson sairaanhoito- ja
sosiaalipalvelujen kuntayhtymä
Kotkantie 41, 48210 Kotka

Kuntoutusohjaaja Leeni Koskinen
p. 020 633 2110
leeni.koskinen@careafin.fi

Sosiaalityöntekijä Ritva Tampio
p. 044 223 1309

Lapin keskussairaala

Silmätautien poliklinikka
PL 8041, 96101 Rovaniemi

Kuntoutusohjaaja Kirsti Kostamovaara
p. 016 328 2117
kirsti.kostamovaara@lshp.fi

Kuntoutusohjaaja Sanna-Maija Pohjanvesi
vs. Juha Romakkaniemi (9/2017 asti)
p. 016 328 2217
juha.romakkaniemi@lshp.fi

Silmäpoliklinikan sosiaalityöntekijä
Sosiaalityöntekijä Kati Ollila virkavapaalla,
hänen tointaan hoitaa Eija Kiviniemi/ Tuula
Pentti (vuoroviikoin)
p. 016 328 3213
eija.kiviniemi@lshp.fi /tuula.pentti@lshp.fi

Länsi-Pohjan keskussairaala

Kauppakatu 25, 94100, Kemi

Kuntoutusohjaaja Marja Lantto
p. 040 573 4655
marja.lantto@lshp.fi

Mikkelin keskussairaala

Näkövammaiset aikuiset
Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvet
Kuntoutusohjaaja Sirpa Halinen
p. 044 351 2654
sirpa.halinen@essote.fi

Näkövammaiset lapset
Etelä-Savon sosiaali- ja terveystalvet
Terttu Suuronen
p. 015 3511 (keskus)
terttu.suuronen@essote.fi

Sosiaalityöntekijä Päivi Laamanen
ESSOTE / Mikkelin keskussairaala
p. 044 351 2491
paivi.laamanen@essote.fi

Oulun yliopistollinen sairaala

Näkökeskus
PL 21, 90029 OYS
käyntiosoite: Kajaanintie 50, 90220 Oulu

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Juha Häggman/ Heidi Siira
p. 08 315 5507, 0400 292 535 /0405 626 562
juha.haggman@ppshp.fi, heidi.j.siira@ppshp.fi

Näkövammaiset lapset ja nuoret
Kuntoutusohjaaja Merja Määttä
p. 08 315 3360, 0400 292 531
merja.maatta@ppshp.fi

Näönkäytönohjaus
Kuntoutusohjaaja Eija Lukkarila
p. 08 315 3307, 0400 162 712
eija.lukkarila@ppshp.fi

Liikkumistaidon ohjaus
Kuntoutusohjaaja Esko Jutila
p. 08 315 3316, 0400 292 536
esko.jutila@ppshp.fi

Sosiaalityöntekijä (silmätautien klinikka)
Leena Törrö
p. 08 315 4516, 040 553 9374

Pohjois-Karjalan keskussairaala

PKSSK (Pohjois-Karjalan Sairaanhoidon- ja sosiaalipalvelujen kuntayhtymä)
Silmäkeskus/Näönkuntoutus
Tikkamäentie 16/ G2 2.krs., 80210 Joensuu

Kuntoutusohjaus, näönkäyttö ja liikkumis-taito
Kuntoutusohjaaja Anne Laitinen
p. 050 387 7672
anne.laitinen@pkssk.fi

Kuntoutusohjaus, näönkäyttö ja liikkumis-taito
Kuntoutusohjaaja Kirsi Lehtoranta
p. 050 571 6502
kirsi.lehtoranta@pkssk.fi

Päijät-Hämeen keskussairaala

Kuntoutustutkimuspoliklinikka/ Silmäklinikka
Keskussairaalankatu 7, 15850 Lahti

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Ritva Suokas
p. 03 819 4825, 044 719 5645
ritva.suokas@phhyky.fi

Näkövammaiset lapset ja aikuiset
Kuntoutusohjaaja Päivi Virta
p. 03 819 4644, 044 719 5644
paivi.virta@phhyky.fi

Sosiaalityöntekijä Raija Virkkunen
p. 044 719 5587

Satakunnan keskussairaala

Silmäpoliklinikka
Sairaalantie 3, 28500 Pori

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Lilli-Kaisa Lepomäki
p. 02 627 7858, 044 707 7858
lilli-kaisa.lepomaki@satshp.fi

Näkövammaiset lapset, kuurosokeat aikuiset ja lapset sekä liikkumistaidon- ja näönkäytön ohjaus
Kuntoutusohjaaja Anne Laiho
p. 02 627 7848, 044 707 7848
anne.laiho@satshp.fi

Savonlinnan keskussairaala

Kuntoutus/Esh, näönkuntoutus
PL 111, 57101 Savonlinna
käyntiosoite: Rakennus F1/3, 3.krs.,
Keskussairaalantie 6, 57120 Savonlinna

Kuntoutussuunnittelija Päivi Murto
p. 044 417 3320
paivi.murto@isshp.fi

Seinäjoen keskussairaala

Hanneksenrinne 7, 60220 Seinäjoki

Kuntoutusohjaaja/näönkäyttö Marja Marttila
p. 044 415 4354
marja.marttila@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja Anita Hokkanen
p. 044 415 4966
anita.hokkanen@epshp.fi

Kuntoutusohjaaja Tarja Jaskari
p. 044 415 4858
tarja.jaskari@epshp.fi

Sosiaalityöntekijä Marjaana Elsinen
p. 06 415 4690
marjaana.elsinen@epshp.fi

Tampereen yliopistolinainen sairaala

Näönkuntoutus Finn-Medi 6-7
PL 2000, 33521 Tampere
käyntiosoite: Biokatu 14, 33520 Tampere

Aikuisten näkövammaisten ja kuulonäkövammaisten kuntoutus- ja liikkumistaidonohjaus
Kuntoutusohjaaja Pirjo-Riitta Urvanta
p. 03 3116 5058
pirjo-riitta.urvanta@pshp.fi

Liikkumistaidonohjaus ja aikuisten näkövammaisten kuntoutusohjaus
Kuntoutusohjaaja Merja Lehmuskoski
p. 03 3116 5952, 050 593 6406
merja.lehmuskoski@pshp.fi

Näkövammaisten lasten kuntoutus- ja liikkumistaidon ohjaus
Kuntoutusohjaaja Heidi Haapalehto
p. 03 3116 9014, 050 331 4878
heidi.haapalehto@pshp.fi

Näkövammaisten koululaisten (3. luokasta alkaen) ja aikuisten kuntoutusohjaus
Kuntoutusohjaaja Margit Östman
p. 03 3116 5645, 050 593 4321
margit.ostman@pshp.fi

Sosiaaliturva- ja kuntoutusasiat
sosiaalityöntekijä Anitta Korkea-aho
P. 03 3116 5237
anitta.korkea-aho@pshp.fi

Turun yliopistollinen keskussairaala

Näköpoliklinikka
PL 52, 20521 Turku
käyntiosoite: Hämeenkatu 4, 1. krs, 20520 Turku

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Eija Hiitti
p. 040 593 4023
eija.hiitti@tyks.fi

Kuulonäkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Kirsi Liukkonen
p. 050 438 3629
kirsi.liukkonen@tyks.fi

Näkövammaiset ja kuulonäkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Rimma Joenperä
p. 040 593 4024
rimma.joenpera@tyks.fi

Näönkäytönohjaus ja apuvälinepalvelut
Näönkäytönohjaaja Leena Kivi-Tuominen
p. 02 313 2514
leena.kivi-tuominen@tyks.fi

Näkövammaisten ja -ongelmaisten optikkopalvelut
Optikko Marja Elovirta
p. 02 313 2543
marja.elovirta@tyks.fi

Sosiaalityöntekijä Kristiina Herlevi
p. 02 313 1591
kristiina.herlevi@tyks.fi

Vaasan keskussairaala

Hietalahdenkatu 2-4, 65130 Vaasa

Näkövammaiset aikuiset
Kuntoutusohjaaja Marja-Leena Österlund
p. 06 213 2428, 0400 792 428
marja-leena.osterlund@vsph.fi

Näkövammaiset lapset
Kuntoutusohjaaja Marika Kälđ
p. 06 213 2421
marika.kald@vshp.fi

Kelan valtakunnalliset palvelunumerot

Asumisen tuet	020 692 201
Eläkeasiat	020 692 202
Kela-kortti ja EU-sairaanhoitokortti	020 692 203
Kuntoutus	020 692 205
Lapsiperheiden tuet	020 692 206
Maasta- ja maahanmuutto	020 634 0200
Omaisien kuoltua	020 692 208
Opiskelijan tuet	020 692 209
Sairastaminen	020 692 204
Toimeentulotuki	020 692 207
Työttömyysajan tuet	020 692 210
Vammaistuet	020 692 211
Maksupäivätiedustelut	020 634 0210
Perintäkeskus	020 634 4940

Hyödyllisiä internet-linkkejä

Ajoneuvovero | www.trafi.fi
Aluehallintoviranomainen | www.avi.fi
Asuntojen korjausavustukset | www.ara.fi
Autoveronpalautus ja -huojennus | www.vero.fi
Celia-kirjasto | www.celia.fi
Eduskunnan oikeusasiamies | www.oikeusasiamies.fi
Eläketurva | www.kela.fi, www.etk.fi, www.tela.fi, www.tyoelake.fi,
www.keva.fi, www.telk.fi
Hallintolaki | www.kunnat.net, www.oikeus.fi
Hallinto-oikeudet | www.oikeus.fi
Hoitoon pääsy | www.stm.fi, www.kunnat.net
Ihmisoikeuskeskus | www.ihmisoikeuskeskus.fi
Kantelu | www.avi.fi, www.valvira.fi | www.oikeusasiamies.fi, www.okv.fi
Kela | www.kela.fi
Korkein hallinto-oikeus | www.kho.fi
Kunnat | www.kunnat.net
Kuntoutus | www.kela.fi, www.valtiokonttori.fi, www.vkk.fi, www.mela.fi
Kuntien eläkevakuutus | www.keva.fi
Lainsäädäntö | www.finlex.fi
Näkövammaisten liitto | www.nkl.fi
Oikeuskansleri | www.okv.fi
Opaskoirat | www.opaskoirakoulu.fi, www.sokko.fi, www.opaskoirapalvelu.fi
Potilasvahinko | www.pvk.fi
Potilasvahinkolautakunta | www.pvltk.fi
Sosiaali- ja terveystalouden lupa- ja valvontavirasto Valvira | www.valvira.fi
Sosiaali- ja terveystalouden ministeriö | www.stm.fi
Sosiaaliturvan muutoksenhakulautakunta | www.somla.fi
Talous- ja velkaneuvonta | www.takuusaatio.fi, www.kuluttajavirasto.fi
Tapaturmat | www.tapaturmalautakunta.fi, www.avi.fi
Terveystalouden ja hyvinvoinnin laitos | www.thl.fi
Tietosuoja | www.tietosuoja.fi
Toimeentulotuki | www.kela.fi
Työeläkeasiat | www.tela.fi, www.tyoelake.fi
Työ- ja elinkeinotoimistot (ent. työvoimatoimistot) | www.mol.fi
Työsuojelupiirit | www.avi.fi
Vakuutuslaitosten VKK ry | www.vkk.fi
Vakuutuslaki | www.vakuutuslaki.fi
Valtiokonttori | www.valtiokonttori.fi
Vammaisten maahanmuuttajien tukikeskus | www.tukikeskushilma.fi
Vammaisen pysäköintilupa | www.trafi.fi
Veronmaksukykyyn alentumisvähennys | www.vero.fi
Yhdenvertaisuus työssä | www.avi.fi
Vammaispalvelujen käsikirja | www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja
Yhdenvertaisuusvaltuutettu | www.syrjinta.fi
Yhdenvertaisuus- ja tasa-arvolautakunta | www.yvtltk.fi
Yleinen oikeusapu | www.oikeus.fi

Palveluopas - apu itsenäiseen oikeuksien valvontaan

Näkövammaisen Palveluopas 2017 antaa perustietoa sosiaaliturvasta ja siihen läheisesti liittyvistä palveluista ja tuista, jotka lisäävät näkövammaisten ihmisten oma-toimista suoriutumista ja yhdenvertaisuutta.

**YHDESSÄ
NÄEMME
ENEMMÄN**

**Näkövammaisten
liitto ry**

PL 30, 00030 IIRIS, Marjaniementie 74, 00930 Helsinki
Puh. 09 396 041 www.nkl.fi